

Stockholm – staden för alla

Tolv år med Tillgänglighetsprojektet

onsanläggningar • Handbok • Gatukorsningar • Byggmöten • Materialval • Stomihyllor • Hörselslingor • Textdisplay • Ljudsignal • Tillgång
• Parklekar • Uteserveringar • Räckan • Konsensus • Lösningar • Manöverpaneler • Dörröppnare • Gångstråk • Medborgare • Utform
nigeringsstöd • Trafiksäkerhet • Pilar • Avfasningar • Bergbana • Textslingor • Mässor • Pilotprojekt • Stockholmsmodellen • Enklare • Inf
advägar • Separeringar • Föreläsningar • Textslingor • S:t Julianpris • Projekteringsmöten • Bildsymboler • Specialkonstruktioner • Platt
Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anhörigrum • Stadsdelar • Daisyspelare • e-Adept • Balansstöd • Projektledning • Gatuträd • Kontra
nov • Entréer • Motionsanläggningar • Handbok • Gatukorsningar • Byggmöten • Materialval • Stomihyllor • Hörselslingor • Textdisplay
get Entré Stockholm • Parklekar • Uteserveringar • Räckan • Konsensus • Lösningar • Manöverpaneler • Dörröppnare • Gångstråk • M
• Information • Navigeringsstöd • Trafiksäkerhet • Pilar • Avfasningar • Bergbana • Textslingor • Mässor • Pilotprojekt • Stockholm
mregler • Promenadvägar • Separeringar • Föreläsningar • Textslingor • S:t Julianpris • Projekteringsmöten • Bildsymboler • Specialkonstr
• Nyskapande • Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anhörigrum • Stadsdelar • Daisyspelare • e-Adept • Balansstöd • Projektledning
dsplanering • Behov • Entréer • Motionsanläggningar • Handbok • Gatukorsningar • Byggmöten • Materialval • Stomihyllor • Hörselsling
Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Parklekar • Uteserveringar • Räckan • Konsensus • Lösningar • Manöverpaneler • Dörröppnare
• Skjutdörrar • Träd • Information • Navigeringsstöd • Trafiksäkerhet • Pilar • Avfasningar • Bergbana • Textslingor • Mässor • Pilotproj
Målmedvetet • Tumregler • Promenadvägar • Separeringar • Föreläsningar • Textslingor • S:t Julianpris • Projekteringsmöten • Bildsymbo
r • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anhörigrum • Stadsdelar • Daisyspelare • e-Adept • Balansstöd •
or • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Motionsanläggningar • Handbok • Gatukorsningar • Byggmöten • Materialval • Stom
• Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Parklekar • Uteserveringar • Räckan • Konsensus • Lösningar • Manöverpa
Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • Navigeringsstöd • Trafiksäkerhet • Pilar • Avfasningar • Bergbana • Textslingor •
ål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Promenadvägar • Separeringar • Föreläsningar • Textslingor • S:t Julianpris • Projektering
Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anhörigrum • Stadsdelar • Daisyspelare • e-
g • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Motionsanläggningar • Handbok • Gatukorsningar • Byggmöten
hissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Parklekar • Uteserveringar • Räckan • Konsensus • Lösninga
nsiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • Navigeringsstöd • Trafiksäkerhet • Pilar • Avfasningar • Be
• Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Promenadvägar • Separeringar • Föreläsningar • Textslingor • S:t Juli
miljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anhörigrum • Stadsdel
• Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Motionsanläggningar • Handbok • Gatukors
arkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Parklekar • Uteserveringar • Räckan
Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • Navigeringsstöd • Trafiksäkerhet • Pilar • Av
sar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Promenadvägar • Separeringar • Föreläsningar • Te
erenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anhörigrum
Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Motionsanläggningar • Handbok
Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Parklekar • Uteserveringar •
dslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • Navigeringsstöd • Trafiksäkerhet •
r • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Promenadvägar • Separeringar • Föreläsninga
• Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgärder • Checklistor • Utbyte • Anh
enar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Motionsanläggningar • H
• Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Parklekar • Utes
et • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • Navigeringsstöd • Trafik
Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Promenadvägar • Separering
kap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgärder • Checklistor
tande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Motionsan
platser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm • Park
ntraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • Navig
er • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Promenadväga
plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande • Åtgär
• Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • En
Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré
heter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Informati
ativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tumregler • Pro
• Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapan
skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Be
kap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget
mans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Trä
iskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap • Målmedvetet • Tum
änndalar • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser
• Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Sta
ar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Sin
ftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Park

Stockholms stad

Trafikkontoret

Telefon: 08-508 272 00

Texttelefon: 90160

www.stockholm.se/tillganglig

Grafisk formgivning: Jupiter Reklam

Tryck: Danagårds Grafiska

Fotografer: Nina Broberg, Mats Bäcker,
Elisabeth Dawidson, Ingegerd Forss,
Henrik Gidlund, Lennart Johansson, Yanan Li,
Carl Myrén, Kristian Pohl, Stockholmsfoto

Skribenter: Annica Otter, Eva Östergren

Producerad 2010

Stockholm – staden för alla

Tolv år med Tillgänglighetsprojektet

Förord

Visionen för Stockholm år 2030 är en konkurrenskraftig och attraktiv storstad i världsklass. En stad i världsklass är en stad som välkomnar alla.

Sedan 1999 har Stockholms stad systematiskt arbetat för att gator och torg och stadens egna fastigheter ska bli tillgängliga och användbara för alla. Vi har kommit mycket långt, men det finns också mycket kvar att göra.

Den här boken låter dig följa resultatet av vårt arbete hittills. Stockholmare och olika experter berättar om sitt Stockholm ur ett tillgänglighetsperspektiv.

Jag önskar dig en riktigt trevlig lästund.

Magdalena Bosson

Trafikdirektör

Innehåll

Tillgänglighetsprojektet

Tolv år med Tillgänglighetsprojektet.....	6
---	---

Mitt Stockholm

Niclas Rodhborn	13
Irene Montero	19
Micke Ståhl, Johan Häglerud	23
Tomas Hedborg	27
Lisen Wimo	31
Hillevi Caris Svensson.....	35
Ingrid Dalén, Berit Hinderson.....	39

Vårt Stockholm

Insiktsutbildning	45
Övergångsställen	49
Belysning	53
Idrott	57
Träd & grönska	61
Busshållplatser	65
Kultur	69

Navigationssystem.....	73
Friluftsliv.....	77
Boendemiljö	81
Värdig entré.....	85
Bergbanan.....	89
Gång- och cykelstråk.....	93
Lekplatser	95
Parksoffor	99
Trappor	101
Funktionshinderombudsmannen.....	103
Handboken	107
S:t Julianpriset	111
Tillgänglig Resa.....	115
Stockholms Stadshus	117
Entré Stockholm	121

Stockholm 2030

På väg mot ett Stockholm i världsklass 2030.....	126
---	-----

Tolv år med Tillgänglighetsprojektet

» Medlemsländerna ska införa handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig, oavsett vilka eller hur stora funktionsnedsättningar människor har. «

Ur FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet som antogs 1993, regel nr 5.

Stockholm ska vara en stad för alla. I december 1998 fattade kommunfullmäktige i Stockholms stad beslut om att starta ett utökat tillgänglighetsarbete. Målet var att i princip alla brister som fanns i tillgängligheten när det gäller utemiljön och i stadens egna fastigheter skulle vara avhjälpta senast år 2010, och att Stockholm då skulle bli världens mest tillgängliga huvudstad. Dåvarande gatu- och fastighetsnämnden fick ansvaret för tillgänglighetsarbetet. Två personer kom att ingå i projektledningen.

Samarbetet viktigt

Redan från allra första början tog man kontakt med handikapporganisationerna för att få veta vilka problem som de respektive funktionshindergrupperna ville få åtgärdade inom projektets ram. Samarbetet med organisationerna har sedan dess präglat projektets arbete.

Samarbetet med handikapporganisationerna sker i huvudsak via de kommunala handikappråden. De bevakar handikappfrågor inom sina nämnder och styrelser och de spelar en stor roll i tillgänglighetsarbetet. Råden medverkar i arbetet med verksamhetsplanering och är remissinstanser i bland annat olika trafik-, plan- och byggnadsfrågor.

Ett delat ansvar

Arbetet med att förbättra tillgängligheten i Stockholm har fokuserat på att ta bort det som kallas enkelt avhjälpta hinder och att därmed förbättra tillgängligheten i utemiljön, i stadens egna fastigheter och i kultur- och idrottsanläggningar.

Tillgänglighetsprojektets arbete har inte omfattat att förbättra tillgängligheten inom områden som kollektivtrafik, omsorg, privatägda fastigheter, butiker, restauranger med mera. Stockholms stad har inte rådighet över den totala tillgängligheten i staden, utan är beroende av att alla parter bidrar inom sina ansvarsområden.

Systematiskt arbete

Den första arbetsuppgiften inom Tillgänglighetsprojektet var att inventera vilka behov av förbättringar som fanns i staden. Inventeringen gjordes i samarbete med stadsdelsnämnderna och de handikappråd som är knutna till varje stadsdelsnämnd. Bristerna har sedan åtgärdats systematiskt gata för gata och förslagen, åtgärderna och planerna dokumenteras löpande i en databas.

Samtidigt som arbetet med utemiljön kom igång påbörjades även arbetet med stadens egna fastigheter samt kultur- och idrottsanläggningarna. Entréer och omklädningsrum byggdes om, ramper och hissar installerades.

100 miljoner om året

Kommunfullmäktige har varje år sedan 1999, oavsett politisk majoritet i Stadshuset, avsatt 100 miljoner kronor för Tillgänglighetsprojektets arbete. Det har medfört att man har kunnat arbeta långsiktigt och systematiskt för att öka tillgängligheten i staden.

Många hinder för människor med funktionsnedsättningar har tagits bort i stadsmiljön sedan 1999. Det har bidragit till att göra Stockholm till en bättre stad för alla. Men en hel del arbete återstår för att visionen om ett tillgängligt Stockholm i världsklass 2030 ska förverkligas, och nu har Tillgänglighetsprojektets arbete förlängts fram till 2015.

Den här boken ger inte en helt komplett bild av tolv års arbete, men den ger en övergripande bild av vad som gjorts. Projektet har i övrigt bland

Grunderna för svensk handikappolitik

- ▶ FN:s deklaration om mänskliga rättigheter, 1948.
- ▶ FN:s standardregler för delaktighet och jämlikhet, 1993.
- ▶ Från patient till medborgare, Nationell handlingsplan för handikappolitik, 2000.
- ▶ FN-konventionen om mänskliga rättigheter för människor med nedsatt funktionsförmåga, 2009.

I Stockholm är Handikappolitiskt program för Stockholms stad, som baseras på FN:s standardregler, vägledande för arbetet.

annat medverkat i flera intressanta utvecklingsprojekt. Två av dem kan du läsa om här i boken; utvecklingen av ett navigationssystem för personer med synnedsättning och »Värdig entré«, där entrélösningar och produkter för kulturhistoriskt intressanta byggnader tas fram.

Mer information om verksamheten hittar du på www.stockholm.se/tillganglig

Tillgänglighetsprojektets personal under åren 1999–2010

Lars Cedergrund	1999–2010	Lennart Klaesson	2000–2010
Ingegerd Forss	1999–2010	Paulina Eriksson	2002–2004
Kristina Lekberg	1999–2010	Erica Löfqvist	2003–2004
Berit Mårtenson	1999–2010	Stina Räftegård	2003–2006
Elisabeth Zettinger	1999–2002	Sara Malm	2004–2010
Pernilla Johnni	1999–2010	Ira Lagercrantz	2007–2008
Catarina Nilsson	1999–2010	Evelyn Lindell	2008–2010
Lennart Nilsson	1999–2007	Erika Nordberg	2008–2010
Lennart Dannelind	1999–2005		

Ett stort antal praktikanter har också under åren medverkat i projektet, liksom ett stort antal personer från olika stadsdels- och fackförvaltningar samt från stadens bolag.

Tillgänglighetsprojektet 1999–2010

- ▶ Byggt om cirka 5 200 övergångsställen till Stockholmsmodellen, som är utformad för personer med rörelse- och synnedsättningar och som är bra för alla.
- ▶ Byggt om och förbättrat ett stort antal lekplatser och parklekar så att de blivit tillgängliga för barn och föräldrar med funktionsnedsättningar.
- ▶ Tillsammans med kulturförvaltningen förbättrat tillgängligheten i ett stort antal lokaler för kultur, till exempel i Kulturhuset, Liljevalchs Konsthall, Stadsmuseet, stadsdelsbiblioteken och Kulturskolan med Vår Teater. Det som genomförts är förbättrade entréer, handikapptoaletter, hissar, bättre belysning, hörselslingor, skyltar, dörröppnare, ramper, högtalaranläggningar med mera samt en tillgänglighetsguide.
- ▶ Bytt ut cirka 10 300 djupa vattenrännor på trottoarer till nya, mjukt skålformade. Denna lösning är till nytta för alla; dem som använder rullstol, rullator, barnvagn och resväska på hjul.
- ▶ Förbättrat gångvägar, strandpromenader och bryggor så att man lätt kan ta sig fram.
- ▶ Byggt om cirka 360 busshållplatser genom att höja kantstenen för att underlätta av- och påstigning. Kontrastmarkeringar visar dem som har en synnedsättning bland annat var bussen ska stanna.
- ▶ Tillsammans med fastighetskontoret förbättrat tillgängligheten i stadens egna fastigheter, som till exempel i Stadshuset, Tekniska Nämndhuset, Börshuset, Stadsbiblioteket, Stadsmuseet, Medborgarhuset och Sjömanshemmet. Förbättrade entréer, handikapptoaletter, dörröppnare och hissar med mera.
- ▶ Kontrastmarkerat cirka 1 500 trappor i utemiljön på första och sista trappsteget, så att personer som har nedsatt syn lättare ska kunna ta sig fram.
- ▶ Byggt och byggt om totalt 38 offentliga toaletter, som nu kan användas av personer med rörelsenedsättning eller medicinska funktionsnedsättningar av skilda slag.
- ▶ Byggt nya hissar i stadens fastigheter och i samarbete med Storstockholms Lokaltrafik (SL).
- ▶ Kompletterat med nya handledare (räcken) i trappor, vilket underlättar både för personer med synnedsättning och personer med rörelsenedsättning.
- ▶ Tillsammans med idrottsförvaltningen förbättrat tillgängligheten i 80-tal idrottsanläggningar. Förbättrade entréer, installationer av hissar, omklädningsrum anpassade för funktionshindrade med handikapptoaletter, personlyftar i badanläggningar, handikapp-parkeringsplatser med mera.
- ▶ Satt ut soffor med rygg- och armstöd för dem som med jämna mellanrum behöver vila då och då.
- ▶ Kompletterat gamla soffor med armstöd, som gör det lättare att resa sig.

- ▶ Deltagit i olika projekt med SL, Posten och Hammarby Sjöstad. Medverkat i projekt om e-tjänstprogram och om Entré Stockholm, en webb-baserad tillgänglighetsguide över allmänna lokaler och flerbostadshus, med flera projekt.
- ▶ Deltagit i olika utvecklingsprojekt såsom e-Adept, ett navigeringsstöd för personer med synnedsättning och Värdig Entré, tillsammans med Statens Fastighetsverk och EIDD/Sverige (tidigare också benämnt designforalla.se), som syftar till att hitta nya lösningar och produkter för att göra kulturbyggnader tillgängliga för alla.
- ▶ Tagit fram »Stockholm – en stad för alla. Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö« och »Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö« som behandlar både ute- och innemiljön.
- ▶ Genomfört insiktsutbildningar för drygt 500 tjänstemän, förtroendevalda och konsulter.
- ▶ Informerat om projektets arbete vid konferenser och seminarier, såväl inom Sverige som i utlandet. Flera informationsfoldrar har producerats och information lämnas på www.stockholm.se/tillganglig.
- ▶ Ordnat konferenser samt tagit emot ett stort antal studiebesök från hela världen. Speciellt många besöksgrupper har kommit från Japan, Frankrike och Norge.
- ▶ Utbyte av erfarenheter med Göteborg och Malmö samt med de nordiska huvudstäderna Helsingfors, Köpenhamn och Oslo.

Mitt Stockholm

Välkommen till mitt Stockholm. Här möter du tio stockholmare som berättar hur det är att leva och bo i Stockholm. Du får följa med dem på promenaden, bussen, uteserveringen, teatern, till parkleken och andra favoritplatser.

Hur påverkar gatumiljön deras möjligheter att röra sig fritt i staden? Varför är det viktigt med sänkta trottoarkanter? Att övergångsstället har ljudsignal? Eller att det finns gott om tillgängliga toaletter?

Se Stockholm med andra ögon och upptäck en stad som har blivit mer välkomnande och tillgänglig för alla.

A man with short brown hair and a slight smile is sitting in a wheelchair on a city street. He is wearing a blue long-sleeved sweater with a small logo on the chest and blue jeans. The background is a blurred city street with cars and pedestrians. The text is overlaid on the lower left side of the image.

» Sverige och Stockholm ligger långt framme, men vi borde lagstifta om tillgänglighet. «

Niclas Rodhborn:

Stockholm är bra, men kan bli ännu bättre

■ Stockholm står sig bra i konkurrensen med andra städer i världen när det gäller tillgänglighet för rullstolsburna. Men USA är det bästa landet på tillgänglighet, där är det aldrig några problem. Det beror nog på att de, precis som Norge, har lagstiftat om att allmänna platser ska vara tillgängliga för alla, säger Niclas Rodhborn, rullstolsburen elitidrottare som spelar både tennis och basket på landslagsnivå.

Södermalm, Stureplan och Kungsholmen är Niclas Rodhborns favoritplatser i Stockholm. Han bor på Södermalm, äter gärna lunch och middag på ställena runt Stureplan och har många vänner på Kungsholmen. Han reser också mycket genom idrotten och kan jämföra tillgängligheten i Stockholm med många andra städer i världen.

Vi träffas utanför hans port på Hornsgatan strax före lunch och har siktet inställt på en uteservering nere vid Stureplan. På vägen ner till Slussen pratar vi om de förbättringar som har gjorts för rullstolsburna och andra med funktionsnedsättningar under senare år – och om hinder som av olika anledningar inte har åtgärdats.

Bort med nivåskillnaderna

– Titta på den här porten, här har man byggt upp trottoaren så den sluttar uppåt mot ingången. Det är ett bra sätt att slippa trappsteg och nivåskillnader. Så skulle man göra på fler ställen. Det är en jätteenkel förändring som man kanske inte tänker på som gående, men som gör stor skillnad för oss, säger han när vi passerar en port på Hornsgatan.

Niclas Rodhborn

▶ Södermalm, Stockholm. ▶ 40 år. ▶ Elitidrottare på heltid sedan 2000, spelar i basketlandslaget och tennislandslaget. Har deltagit i två Paralympics,	spelade tennis i Aten 2004 och basket i Peking 2008. Har EM-guld 2007 med basketlandslaget, VM-guld 2008 med tennislandslaget och VM-brons 2009 med tennisen.	▶ Svensk ambassadör för Wings of Life, en internationell organisation som stöder forskning om ryggmärgsskador. ▶ Tidigare anställd på Rekryteringsgruppen, en förening som arbetar med fysisk	och mental träning av personer med rörelsenedsättning. ▶ Född och uppvuxen på Gotland, bosatt i Stockholm sedan början av 1990-talet. ▶ Rullstolsburen efter en bilolycka för 20 år sedan.

Ett par portar bort ser det inte lika bra ut. Här ligger det en videobutik med flera trappsteg mot gatan som effektivt stoppar de flesta rullstolsanvändare.

– Inte bra, säger Niclas Rodhborn.

Framme vid korsningen mellan Ringvägen och Hornsgatan blir vi stående ett tag medan vi väntar på grön gubbe. Vid de flesta övergångsställen har trottoarkanterna sänkts så man slipper höga kanter.

– Det är en jätteförbättring för oss i rullstol. För mig är inte kanter något större problem, jag har kvar kraften i armarna och är vältränad. Men för en person med mindre kraft i armarna, eller för de som sitter i en tung elrullstol med små hjul, funkar det inte med kanter som kräver att man går upp på bakhjulen för att komma över, säger Niclas Rodhborn.

Lagstifta om tillgänglighet

Nicklas Rodhborn bröt ryggen i en bilolycka när han var 19 år. Han hade spelat både fotboll och hockey upp till 15 års ålder och sedan satsat helhjärtat på hockeyn. Det hjälpte honom mycket under rehabiliteringen.

– Ja, det är också stor skillnad att skada sig när man är 19 eller när man är 50. Kroppen är starkare och man har lättare att anpassa sig till ett liv i rullstol när man är yngre. Jag kände ganska

snabbt efter olyckan att jag ville fortsätta med idrotten och de senaste tio åren har jag spelat tennis och basket på heltid, berättar han.

I bagaget har han många medaljer från Paralympics, VM, EM och stora mästerskap. Och många erfarenheter av att resa i andra länder.

– **USA är det** absolut bästa landet att resa i. Här har man lagstiftat om tillgänglighet och det är stor skillnad. Alla allmänna platser, varenda liten restaurang, uteställe och affär måste ha toalett och hiss eller ramp så det går att ta sig in överallt. Sverige och Stockholm ligger långt framme, men jag tycker att vi också ska lagstifta, då kan det bli ännu bättre här, säger Niclas Rodhborn.

Tänk »platt« och ta bort hinder

Vi fortsätter Hornsgatan ner, förbi alla butiker och uteserveringar som kantar trottoaren. Reklamskyltar, stolar och bord står lite här och var, men det är inget som hindrar Niclas Rodhborn.

– Däremot skulle det vara svårare för en blind person att ta sig fram här, säger han.

När det gäller uteserveringar på trottoarer arbetar staden med att sprida information och kunskap om vad som gäller till näringsidkarna. Alla uteserveringar ska bland annat ha en ordentlig avskärmning kring stolarna och borden mot trottoaren, men avskärmningen får inte hindra rullstolsburna från att komma in.

En annan viktig del av tillgänglighetsarbetet är att »göra platt« i gatumiljön för rullstolsburna och människor med andra funktionsnedsättningar, som till exempel nedsatt syn. Förbättringarna gör även livet lättare för äldre som använder rullator och föräldrar med barnvagnar. Staden har bland annat bytt ut alla rännor på trottoarerna, det vill säga rännorna som leder vattnet från stuprören på fastigheterna över trottoaren ut till gatan där brunnarna finns.

– Tidigare var rännorna smalare och djupare. Med en rullstol med små framhjul riskerade man att fastna och till och med trilla framåt ur stolen. De nya rännorna märks knappt när man rullar över, säger Niclas Rodhborn.

Ta bussen från Slussen

Framme vid Slussen bestämmer vi oss för att ta bussen ner till Stureplan och Niclas Rodhborn erkänner att han inte åker buss så ofta. Han tar för det mesta bilen eller tunnelbanan.

– Förut var det trappor på alla bussar så det funkade inte så bra. Men det har hänt mycket de senaste åren så jag kommer nog att börja åka mer buss nu. Det är trevligare att åka ovan jord än under, säger han.

Vid busshållplatsen har trottoarkanten höjts till 16 centimeter för att underlätta påstigning. Många bussar kan också »niga« för att göra det

ännu enklare för rullstolar, rullatorer och barnvagnar. Det finns även ramper som går att fälla ut på många bussar.

– Det är bra. Jag klarar ju ganska höga kanter, men det är svårare för tunga elrullstolar och dem som inte har så mycket kraft i armarna, säger Niclas Rodhborn.

»Jag kommer nog att åka buss oftare, det fungerar mycket bättre än tidigare.«

Nere vid Stureplan är det tydligt vad han menar. Här kommer inte bussen ända in till trottoaren vid hållplatsen på grund av parkerade bilar utan stannar två decimeter från kanten. Han tar sats och »hoppas« av bussen och lyckas med ett par centimeter missa trädet och papperskorgen som står lite olämpligt placerade... Det hade inte en person med elrullstol klarat av.

– Kolla, här är en annan bra förändring, säger han och pekar på bankens uttagsautomat. En hög och en låg. Den höga klarar jag inte av att ta ut pengar i men den låga fungerar suveränt. Så här borde fler tänka, i alla sammanhang.

◀ Smala och djupa rännor på trottoarerna har bytts ut mot skålade rännor som underlättar framkomsten.

Rampen vid Södermalmstorg fungerar bra, om det inte står cyklar i vägen. ▶

Mer tillgängligt för alla

- ▶ Vid drygt 5 200 övergångsställen har trottoarkanten sänkts för att ta bort nivåkillnaden.
- ▶ På cirka 360 busshållplatser har trottoarkanten höjts till 16 centimeter för att underlätta för rullstolsburna och andra att ta sig på bussen.
- ▶ 38 offentliga stadstoiletter är tillgängliga för rullstolsanvändare.
- ▶ Det finns 1 552 P-platser för personer med funktionsnedsättningar i Stockholms stad.
- ▶ Omkring 10 300 nya skålade rännor (leder vatten från stuprören över trottoaren till gatan) har ersatt de gamla djupa rännorna.

www.stockholm.se/tillganglig

Alla får inte godkänt

Över den stekta strömmingen på uteserveringen vid Stureplan pratar vi vidare om livet, idrotten, framtiden – och tillgängligheten. En välbesökt restaurang med flera barer strax intill får inte godkänt.

– Om jag går ut med någon annan som sitter i rullstol då går vi på ställen vi vet fungerar. Till stället här bredvid går jag bara med gående kompisar som jag vet inte har något emot att dra mig uppför trapporna. Fast jag känner mig alltid tråkigare på sådana ställen, inte lika fri. Jag vill inte be om hjälp för att kunna gå på toaletten eller ta mig ut, jag vill klara mig själv, berättar Niclas Rodhborn.

Efter tio år som idrottsproffs med tio träningspass i veckan och många långa resor vet han inte hur länge han kommer att hålla på med idrotten på landslagsnivå.

– Jag är ju 40 år och har börjat fundera lite på vad jag ska göra sedan. Nu har jag tagit på mig att vara ambassadör för »Wings for Life«, en ideell organisation som samlar in pengar och stöder forskning om ryggmärgsskador. Det forskas alldeles för lite om den här typen av skador, trots att det är många som drabbas varje år och skadorna innebär en så stor förändring i livet. Många av oss bär nog på en dröm om att kunna gå igen, säger han.

- ◀ En så jämn nivå som möjligt mellan trottoaren och bussen gör det lättare för många att ta sig av och på.

A photograph of an outdoor cafe or market stall. In the foreground, several rectangular tables are covered with red and white checkered tablecloths. Black plastic chairs with a slatted back are arranged around the tables. The background is blurred, showing more tables and people, suggesting a busy outdoor setting.

»» Om jag går ut med någon
annan som sitter i rullstol så går
vi på ställen vi vet fungerar. ««

»Jag har så mycket att ta igen,
så nu ser jag allt!«

Irene Montero:

Jag känner mig precis som en analfabet som har lärt sig läsa i vuxen ålder

■ För hörselskadade Irene Montero öppnade sig en ny värld när Stockholms stadsteater började texta en del av sina föreställningar. För första gången i sitt liv förstod hon vad skådespelarna sade och kunde ta del av allt som hände på teater-scenen.

Innan Stadsteatern började texta en del av sina föreställningar gick Irene Montero nästan aldrig på teater. Det var ingen idé. Hon förstod ändå inte vad som sades. I dag är hon en van teaterbesökare. Irene Montero har sett samtliga textade föreställningar på Stadsteatern sen teatern började texta en del av sina föreställningar 2002. – Det har väl blivit mellan femtio och hundra föreställningar, tror jag. Jag har så mycket att ta igen så nu ser jag allt!

Med texten i famnen

Stockholms stadsteater började använda textdisplay som hjälpmedel för hörselskadade och döva 2002 efter ett initiativ från Jakob Tigerschiöld, projektansvarig på Stadsteatern. Tillgänglighetsprojektet har varit med och finansierat projektet tillsammans med Stockholms stadsteater och Statens kulturråd.

Textmaskinen är en rund avlång låda med en display på framsidan. Displayen textar skådespelarnas repliker och alla de ljud som kommer från scenen. Under föreställningen lägger användaren textdisplayen i famnen och kan på så sätt läsa texten på nära håll.

I stora scenens salong hörs ett sorl av röster. På en av raderna sitter två unga kvinnor med varsin textdisplay i knäna. De talar teckenspråk med

Irene Montero

- ▶ Bor på Södermalm.
- ▶ 65 år.
- ▶ Idag är Irene Montero pensionerad. Tidigare arbetade hon som dansare och danspedagog. Genom att dansa till levande musik kan hon uppfatta rytmer genom ljudets vibrationer. Irene har också arbetat som förbundssekreterare på danspedagogförbundet.
- ▶ Irene dansar fortfarande gärna danskaraoke på Friskis och Svettis.
- ▶ Favoritplatsen i Stockholm är promenadvägen längs med Årstaviken där Irene ofta är ute och motionerar.
- ▶ Irene har en medfödd hörselskada som gör att hon inte kan höra ord men hon kan uppfatta vissa ljud med hjälpmedel.

varandra. Bredvid sitter en pojke med sin mamma och han ser mot henne och frågar oroligt:

– Kommer draken snart?

Så börjar berättelsen om de två bröderna Lejonhjärta som dör och kommer till landet Nangiala. Scenen sprakar av färgglada kostymer, vackra landskap och en stjärnbeklädd natthimmel. I pausen är Irene lyrisk över den färgrika föreställningen.

– Jag älskar när det är så här visuellt, när det händer saker på scenen som jag uppfattar direkt.

Ögon bestämmer vad öronen hör

Irene Montero är 65 år och har varit hörselskadad sen födseln. Hon kan uppfatta ljud med hjälp av hörapparat men kan inte höra orden. Hon avläser allt som sägs genom att läsa av läppar. Irene är mycket kulturintresserad. Hon går ofta på konstupställningar och ser gärna balett på operan.

– **Jag måste sitta långt fram** så att jag kan se orkestern. På så sätt kan jag koppla ihop ljudet med det jag ser och jag kan lättare urskilja vissa ljud. Mina ögon bestämmer vad mina öron hör. Det blir så när man inte hört bra på 65 år, säger Irene och ler.

Det är många barn i sällskap med sina föräldrar i publiken. Irene säger att hon tycker att det är bra att Stadsteatern textar föreställningar för barn.

– **Alla föräldrar ska** kunna gå på teater med sina barn. Om barnen frågar om något som hän-

» *Jag älskar när det är så här visuellt.* «

der på scenen så ska föräldern kunna svara. Jag kan ju inte förklara för mitt barn om jag inte själv förstår vad som sägs, säger hon.

När draken kommer

Akt två ska just ta sin början och vi letar reda på våra platser igen. Irene sätter sig till rätta i stolen med textdisplayen vilandes i famnen. Bakom hörs den oroliga pojkens röst: Kommer draken nu då, mamma?

När draken till slut dyker upp i slutet av föreställningen är det inte det stora eldsprutande huvudet som främst gör intryck utan det gormande vrålet när Jonathan sticker svärdet i dra-

◀ Textdisplayen är en rund, avlång låda som gör det möjligt för fler teaterintresserade att njuta av föreställningarna.

kens käftar. Ett ljud som Irene inte hör men som hon ändå kan föreställa sig när hon, samtidigt som hon ser vad som händer på scenen, läser om det bottenlösa vrålet på maskinens display.

– Jag känner mig precis som en analfabet som har lärt sig läsa i vuxen ålder. Tidigare när folk har pratat och refererat till olika teaterpjäser har jag bara stått där som ett fån. Men nu har jag sett »I väntan på Godot« så nu vet jag vad de pratar om!, säger Irene Montero.

Om textdisplay på Stockholms stadsteater

- ▶ Stockholms stadsteater började använda textdisplay som hjälpmedel för hörselskadade och döva 2002.
- ▶ Stadsteatern har även ett så kallat IR-system, en hörslinga som gör det möjligt att trådlöst överföra ljud från uppkopplade mikrofoner till en hörapparat.
- ▶ Projektet är finansierat av Statens kulturråd, Tillgänglighetsprojektet och Stockholms stadsteater.
- ▶ Under våren 2010 kommer textade föreställningar att spelas på Stockholms stadsteater, bland andra William Shakespeares »Hamlet«, Harold Pinters »Födelsedagskalaset« och Sofia Fredéns »Lärare för livet«.

Textdisplayen textar både skådespelarnas repliker och alla de ljud som kommer från scenen. ▶

»» Ljuden i stadsmiljön är viktiga
källor till information. ««

Johan Häglerud till vänster och Micke Ståhl till höger

Micke Ståhl:

Jag hoppas att ingen ställer en skylt i vägen

■ Cyklister, hundar i långa koppel, reklamskyltar, cafébord, blomkrukor, gatuarbeten och byggnadsställningar gör ofta promenaden till ett ofrivilligt äventyr för Micke Ståhl.

– Ibland fungerar det bra att röra sig på stan, ibland mindre bra. Om jag får önska något så är det fler bevakade övergångsställen, det skulle göra stor skillnad för många med synnedsättningar, säger han.

Vid Tjärhovsplan på Södermalm är trafiken tung, bussarna passerar åt båda håll med någon minuts mellanrum. Här finns flera övergångsställen, både bevakade med ljus- och ljudsignal och obevakade med bara en stolpe som markering, och ett par busshållplatser. Vi stannar vid ett av de obevakade övergångsställena.

– Jag har ingen aning om att det är ett övergångsställe här. Om jag hittar stolpen kan jag gissa mig till det, annars finns det inget som ger mig en signal om att jag kan gå över här. Och

även om jag hittade övergångsstället skulle jag nog gå vidare och leta upp ett bevakat istället, det är för mycket trafik för att jag ska känna mig säker här, säger Micke Ståhl.

Johan Häglerud föredrar också bevakade övergångsställen, trots att han inte har några större problem att se stolpen och de vita markeringsränderna på gatan.

– **När man går över ett** obevakat övergångsställe behöver man ha någon sorts dialog med bilförarna och framförallt med cyklisterna. Men jag kan inte ha ögonkontakt, så jag kan aldrig vara säker på om de stannar eller inte, berättar han.

Käppen som arbetsredskap

Johan har en medfödd synsjukdom som gör att han ser suddigt, »som att titta genom en plastficka«, som han själv uttrycker det. Han saknar också färgseende. Under en period, när han såg sämre än vad han gör idag, använde han teknik-käpp och hade stor nytta av den. Sedan, när synen

Micke Ståhl

- ▶ Bor i Hökarängen.
- ▶ 34 år.
- ▶ Jobbar som politisk sekreterare på Riksorganisationen Unga Synskadade.
- ▶ Hobbymusiker på fritiden, spelar trummor i rockbandet Tempus.
- ▶ Har en grav synnedsättning, kan skilja på ljus och mörker.

Johan Häglerud

- ▶ Bor vid Gullmarsplan.
- ▶ Är frilansande musiker med bas som huvudinstrument. Spelar i bandet Uncle Sun och jobbar som studiomusiker ett par dagar i veckan.
- ▶ Är aktiv i Unga Synskadade i Stockholm.
- ▶ Har en medfödd ögonsjukdom, ser ungefär en fjärdedel av vad normalseende gör.

blev lite bättre provade han med vit markeringskäpp, mest för att göra omgivningen uppmärksam på att han har nedsatt syn, men det kändes inte helt rätt.

– Nej, folk blev »överhjälpssamma« och jag klarar mig ganska bra själv, säger han.

Micke använder alltid käpp och när vi går över gatan på det obehagade övergångsstället orienterar han sig med hjälp av den. Han känner skillnaden i underlag på den gråa asfalten och på de vita breda strecken, men det kräver att den vita färgen inte är alltför nedsliten.

– Jag känner också var övergångsstället börjar och slutar tack vare kanten på trottoaren och avfasningen, som ursprungligen är tänkt att underlätta för rullstolsburna, berättar Micke.

– Stockholmsmodellen är en smart lösning på övergångsställen. Både ljudet och pilen på lådan på stolpen gör att man lätt kan orientera sig, säger Johan. Det är inte alltid jag ser om det är grönt eller röd gubbe, så jag har också stor nytta av ljudsignalen.

» Det kan ställa till problem om någon helt plötsligt ställt ett bord på gatan. «

Orienterar med ljud

Ljuden i stadsmiljön är viktiga källor till information, i synnerhet för Micke. Han använder sig både av ljuden i omgivningen och sina egna ljud för att orientera sig, som till exempel ljuden av sina egna fotsteg och ljudet när käppen stöter i något. När han besöker en ny plats är han självklart mer koncentrerad och uppmärksam än om han går på gator han känner igen från tidigare.

– Jag tror att min kännedom om olika platser är en blandning av visuella och taktila upplevelser. Jag hade viss synförmåga upp i tonåren och en

del miljöer har jag tydliga bildminnen av. Andra miljöer, som jag inte har sett, kan jag ändå skapa mig en bild av. Det sätter sig på något vis i ryggmärgen, som ett kroppsminne. Jag bara vet hur det ser ut, berättar han.

Vi stannar till vid en av busshållplatserna på Tjärhovsplan och tittar lite extra på en av de senaste förbättringarna för synnedsatta – en knapp på kuren för talande information om bussarnas avgångar. När man trycker säger rösten: Buss 76 mot Ropsten avgår nu. Buss 2 mot Roslagstull avgår om tre minuter.

– En konkret förbättring som helt klart gör det enklare att åka buss. Jag har svårt att se vad det står på displayen och när det finns en knapp så använder jag den. Det är också bra att de anger avgångstid, så jag vet hur länge jag måste vänta, säger Johan.

– Ja, det här är jättebra. Det gör att jag kan hitta till rätt busshållplats på ställen som Slussen, där det är många hållplatser. Min enda invändning är att ljudet skulle kunna ha högre nivå, nu drunknar det lite i alla andra ljud, säger Micke.

Tillgängliga busshållplatser

Ansvar för busshållplatserna delas mellan Stockholms stad och SL. Staden tar hand om marken och SL sköter själva busskurerna. På senare år har många busshållplatser byggts om för att bli mer tillgängliga. Man har bland annat höjt trottoarkanten för att underlätta påstigning med rullstol, rullator och barnvagn.

Längs trottoaren löper en bred markering i form av vita plattor som tydligt visar att det här är en busshållplats. I höjd med framdörren på bussen bryts den vita markeringen av med svarta taktila plattor, för att visa att det är här man ska gå på. Det funkar bra för Johan, men Micke använder sig sällan av den här informationen.

– Det kan vara svårt att känna skillnaderna med käppen eller fötterna. Jag brukar ställa mig och vänta tills det kommer en buss och lyssna

efter det pysande ljudet istället. Fast det funkade inte om det är fler bussar på rad, säger han.

– Det vore bra om man utvecklade något sorts »tal« från bussen. En röst som säger »här kommer trean på väg mot Roslagstull«, säger Micke.

Hinder och attityder

På promenaden bort mot Medborgarplatsen stöter vi på ganska många hinder på trottoarerna. På smala Tjärhovsgatan har en butik ställt ut både bord och klädställning, och tio meter längre fram står en stor reklamskylt och tar upp halva trottoaren.

Ute på Folkungagatan har flera serveringar ställt ut sina möbler. De flesta utan någon som helst inhägnad, trots att det finns tydliga riktlinjer för hur de ska markeras och trots att Tillgäng-

lighetsprojektet arbetar för att sprida information om bra och enkla lösningar.

– När jag tycker att jag känner ett område så stövlar jag på ganska fort, och det kan ju ställa till problem om någon helt plötsligt ställt ut bord på gatan. Det är både pinsamt och lite farligt att ramla in i någon som sitter och fikar, säger Micke.

Attityderna till funktionsnedsättningar och tillgänglighet har förbättrats under senare år tycker både Johan och Micke.

– Ja, och det har helt klart med satsningarna på ökad tillgänglighet att göra. Idag är funktionsnedsatta mer synliga i samhället. Men det finns fortfarande en hel del att förbättra.

Stockholmsmodellen är en smart lösning på övergångsställen tycker Micke och Johan. ►

» Om det saknas tydlig information kan jag bli lite rådvill. «

Tomas Hedborg:

Jag sväljer oavbrutet all information omkring mig

■ Kulturhuset är en av Stockholms mest levande platser. Utställningar, teaterföreställningar och installationer byter av varandra. Människor i ständig rörelse i rulltrappor och hissar. Hur är det att vistas på en sådan plats för någon som har svårt att sortera bort information? Tomas Hedborg vet.

– Jag sväljer oavbrutet all information jag har omkring mig. Jag konsumerar allting jag ser, så om jag kommer in på en plats som Kulturhuset och det saknas tydlig information då blir jag lite rådvill, säger Tomas Hedborg.

För Tomas Hedborg handlar varje dag om att försöka hantera de olika neuropsykiatriska handikapp han har. »En cocktail av funktionsnedsättningar«, som han själv kallar det. Under hela sin uppväxt kämpade han med koncentrationssvårigheter. Han var orolig och otålig och fick ofta höra från lärare att han var besvärlig. Tomas fick

diagnosen ADHD i vuxen ålder och först då föll bitarna på plats. Idag vet han varför han har svårt att fokusera och ta in information, samtidigt som delar av honom älskar att lära sig nya saker.

Bra med översikt

Under de senaste tio åren har Kulturhuset arbetat aktivt med att förbättra tillgängligheten och bli ett kulturhus för alla. Tydlig information och kommunikation, för att bland annat underlätta för människor med kognitiv funktionsnedsättning, är en del av det arbetet.

Vid varje våningsplan finns en informationsskylt vid sidan av rulltrappan för att tydligt visa var i huset man befinner sig. Skyltens röda färg gör att den sticker ut och blir synlig i den dynamiska miljön.

Så fort vi kommer in genom dörrarna vid entréplanet möts vi av information. En anslags-

Tomas Hedborg

- ▶ Bor i Danderyd.
- ▶ 51 år.
- ▶ Tidigare arbetade Tomas Hedborg som datatekniker och redaktör för datalitteratur. Idag arbetar han deltid med hälsofrågor inom RSMH – Riksförbundet för Mental och Social hälsa.
- ▶ Tomas är bipolär och har olika neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, bland annat ADHD och Aspergers, som gör det svårt att hantera information och att skapa en korrekt uppfattning av tid och rum.
- ▶ Köpcentrumet Fältöversten vid Karlaplan är en av Tomas favoritplatser i Stockholm. På sommaren promenerar han gärna längs Strandvägen och tittar på båtarna.

Ett Kulturhus för alla

- ▶ Entrédörrar öppnas automatiskt.
- ▶ Husets ytor är plana och utan trösklar för att skapa bättre framkomlighet.
- ▶ Under den ombyggnad som pågår just nu av Kulturhuset kommer tillgängligheten att förbättras ytterligare, bland annat genom ledstråk som underlättar orienteringen för människor med synnedsättning.
- ▶ I hissarna finns information i punktskrift och en röst talar om vilket våningsplan du befinner dig på.
- ▶ Hörselhjälpmedel finns tillgängliga vid föreställningar och föreläsningar.
- ▶ Plats för rullstol finns till samtliga evenemang. Det finns även rullstol att låna.
- ▶ Tillgängliga toaletter finns på flera våningsplan.

tavla med flyers från föreställningar och utställningar, skyltar för stadsteaterns olika scener och pilar som pekar mot caféer och affärer. Tomas Hedborg går mot den röda skylten till vänster om rulltrappan. Skylten visar en översikt över de olika våningsplanen i huset. Högst upp står det »K1« i stora vita bokstäver på svart bakgrund. Den svarta färgen bryter av från den röda skylten.

» Kulturhuset är perfekt för mig som njuter av information. «

– **Varför är det svart** där, undrar Tomas. Skylten är ju röd i övrigt. Betyder det svarta, som är överst på skylten, den översta våningen?

Efter att ha studerat skylten närmare förstår vi att det markerade »K1« högst upp betyder att det är där vi befinner oss just nu. Tomas Hedborg tycker att det är bra att skylten visar alla våningsplan tillsammans. Det gör att informationen blir mer översiktlig och han får en bild av hela huset på en gång.

Ett hus fullt av möjligheter

Vi tar rulltrapporna upp och stannar till vid de olika våningsplanen. Överallt syns människor. Barn i tjocka vinterjackor, kostymklädda herrar och schackspelande pensionärer.

På plan 2 går vi in i Läsesalongen, Kulturhusets bibliotek. Tomas får syn på en hylla med serier och han går fram och börjar bläddra i en Asterix på franska.

Franska är bara ett av de många språk Tomas Hedborg talar flytande. I perioder av sitt liv har han rest och bott utomlands. Efter gymnasiet studerade Tomas matematik och fysik på universitetet och han har arbetat som datatekniker och redaktör under flera år.

– Kulturhuset är perfekt för mig som njuter av information! Jag blir lätt uttråkad och hela livet har jag tyckt om att lära mig saker. Det tycker min hjärna om, säger Tomas Hedborg

Vid hyllan för musik hittar Tomas Hedborg en CD med akustisk gitarrmusik som han bestämmer sig för att låna. Han har just bestämt sig för att börja en gitarrkurs till våren och tror att skivan kan hjälpa honom.

– Vilka möjligheter det finns här, säger han.

Ett mer rikt liv

Vid Café Panorama, uppe på plan 5, är det ett myller av barnvagnar och lunchande människor. Ljudnivån är hög. Bestick och tallrikar mot hårda bordsskivor. Hungriga barn i trötta pappaknän.

Vi sätter oss ner vid ett av fönsterborden med utsikt över Sergels Torg.

– **För att mitt liv** ska fungera måste det vara oerhört mycket mer strukturerat än de flesta andras liv. Det ger mig trygghet. Om jag inte var så strukturerad skulle mitt liv haverera. Jag skulle till exempel inte ha kommit i tid till vårt möte idag. Jag skulle inte ha kommit håg det, säger Tomas.

Kaffet är slut. I hissen, på väg ner mot gatuplanet, säger Tomas att det är viktigt för honom att våga vara öppen och att försöka acceptera sig själv som den han är.

– Jag kan ibland känna att jag har nytta av mina handikapp. Jag får ofta höra av mina vänner att de älskar att vara tillsammans med mig eftersom jag minns var allting finns. Jag kommer ihåg koder, namn, platser. Allt sådant som ingen annan lägger på minnet. På så sätt får jag ett mer rikt liv, säger Tomas Hedborg.

◀ Kulturhuset är en guldgruva för Tomas Hedborg som gillar människor, musik, böcker och serier.

Tydlig skyltning och information i punktskrift underlättar orienteringen för alla. ▶

» Det får gärna vara lite strapatser,
Elina vill ju pröva sina vingar precis
som alla andra barn. «

Lisen Wimo:

Bra att Elina kan leka på sina villkor, tillsammans med andra barn

■ Det är höstlov och massor av barn i Bandängens parklek som leker, gungar, klättrar, kellar med djuren och grillar korv. Vi är på plats för att testa hur parkleken fungerar för Elina Wimo som använder rullstol och går med rullator. Första anhalten är kaninhuset.

– Jag tror att vi har varit här förut, men det var länge sedan. Jag visste faktiskt inte att Bandängen är tillgänglig för barn med rörelsenedsättning. Det ska bli intressant att se hur det fungerar för Elina, säger Lisen Wimo.

Efter att ha hälsat på hönsen som går utomhus i en stor inhägnad är vi framme vid kaninhuset. Via rampen tar sig Elina utan problem in med sin rullator.

– Bra att det är helt plant ända in till kaninerna så att hon kan komma in i burarna och klappa dem precis som alla andra barn, säger Lisen Wimo.

Tillgänglighet är en balansgång

Vid den stora klätterställningen i mitten av parkleken blir det omedelbart mer komplicerat. Den är byggd för att klättra i, med många hinder, olika nivåer och höga höjder.

– Ska Elina leka i klätterställningar måste jag eller min man vara med och klättra och lyfta. Allra bäst fungerar det om vi båda är med samtidigt, då kompenserar vi lättare allt som inte fungerar. Är det däremot farmor eller mormor som följer med barnen fungerar det inte, det är för tungt för dem att lyfta, och då får Elina låta bli att leka där, säger Lisen Wimo.

– Jag förstår att det är svår balansgång, hur mycket man kan förändra utan att förstöra leken. Just här är det klättringen som är det roliga, och det kan man ju inte anpassa bort helt och hållet. Då försvinner spänningen. Fast det skulle underlätta om det fanns en ramp runt hela klätterställningen istället för trappor, fortsätter hon.

Lisen Wimo med döttrarna Tilde och Elina.

- ▶ Bor i Farsta men ska snart flytta till Enskede.
- ▶ 44 år, 6 år och 5 år.
- ▶ Lisen är sjuksköterska, Tilde går i förskoleklass och Elina går i förskola.
- ▶ I familjen finns också Sverre Söderlund, 39 år, Axel, 21 år, Agnes, 16 år och Leo, 9 år.
- ▶ Elina har en rörelsenedsättning orsakad av cerebral pares (cp) som gör att hon använder rullstol eller rullator.
- ▶ Familjen tycker mycket om att promenera längs vattnet på Djurgården och på Södermalm vid Mariatorget och runt Medborgarplatsen.

Välkommen till Parkleken Bandängen

Bandängens parklek är designad även för barn med nedsatt rörelseförmåga. Här finns bland annat:

- ▶ Sittstöd i sandlådan.
- ▶ Lekhus med ramper.
- ▶ Djurhus med ramper.
- ▶ Hinderbana med ledstänger.
- ▶ Tillgänglig landbandyplan.
- ▶ Tillgänglig plaskdamm.
- ▶ Utomhusmöbler som fungerar för alla.
- ▶ Tillgänglig värmestuga med toaletter.
- ▶ Plant underlag under äventyrsställningen och klätterställningen.
- ▶ Specialgunga.
- ▶ Taktilt gångstråk.

Men Elina hittar ett ställe på klätterställningen där trappstegen är lägre och där det finns ledstänger att hålla sig i. Hon klättrar upp till första avsatsen, kryper genom en tunnel och avslutar med att åka ruschkana tillsammans med Tilde.

– Fast den var lite för långsam, säger Tilde.

– Ja, det var inga snabba byxor som vi brukar säga, säger Lisen.

På andra sidan klätterställningen vill Elina klättra upp till en högre avsats. Här är det så pass brett att Lisen kan gå bakom henne och hjälpa till.

– Det ser ut som ett stort skepp och nu är vi högst upp. Tycker du det är läskigt, frågar hon.

– Nej, säger Elina.

Ledstänger gör skillnad

I parklekar som inte har gjorts tillgängliga kan det vara små saker som orsakar stora problem för barn med rörelsenedsättningar. Till exempel en hög trappa upp till en jättehäftig ruschkana, brist på ledstänger eller alltför breda trappsteg så barnet inte når att hålla sig i kanterna på sidorna.

» Bra underlag och något att hålla sig i gör leken lättare för Elina.«

– Det är ju mycket roligare för barnet att själv kunna ta sig upp. Ibland krävs det inte så mycket för att det ska fungera för Elina, som har en viss rörelseförmåga i benen. Ledstänger i olika höjder kan göra stor skillnad, säger Lisen Wimo.

– **Vi är lite begränsade** eftersom det inte finns någon parklek som gjorts tillgänglig i närheten av oss. I den som ligger närmast kan inte Elina göra så mycket och då blir det ju tråkigt efter ett tag, fortsätter hon.

▶ I Bandängens parklek har man satsat på integrerade lösningar, istället för speciallösningar, för att förbättra tillgängligheten.

Leka naturligt tillsammans

På väg till lekhusen möter vi Kicki Nilsson som är föreståndare för Bandängens parklek. Hon har arbetat i olika parklekar i drygt 30 år och varit delaktig i ombyggnaden av Bandängen. Ombyggnaden har pågått under tre år och är en del av stadens tillgänglighetsarbete.

– **Vi har försökt att integrera** tillgängligheten, inte göra speciallösningar. Det är viktigt för att barn med funktionsnedsättningar ska kunna leka enkelt tillsammans med andra barn. Vi har bland annat gjort en öppning till bandyplanen så man kan spela rullstolsbandy och byggt ett sandbord där barn kan stå eller sitta i rullstol och leka, berättar Kicki Nilsson.

– Sandbordet är jättebra. Det fungerar suveränt med rullstolen och här kan Elina stå med rullatorn också om hon hellre vill det. Det är bra vid lekhusen också, ramperna gör att hon kan vara med på sina villkor. Hon kan sitta i rullstolen eller gå med rullatorn och komma in och ut självständigt. Och husen var stora så många barn får plats, säger Lisen Wimo.

Vill »göra själv«

Vi går vidare mot hinderbanan som är en smal gång med olika underlag och olika höjd på ledstängerna. Elina släpper rullatorn och tar tag i ledstängerna på vardera sidan och börjar gå och klättra.

– Hon uppskattar saker som hon kan göra helt själv, och som är spännande och annorlunda. Hon vill ju pröva sina vingar precis som alla andra barn. Här är det bra att det är lite svårt, men ändå möjligt, säger Lisen Wimo.

Elina fastnar vid stocken i mitten av hinderbanan. Den är lite hög, men med ena foten uppe på stocken så går det bra.

– Det får gärna vara lite strapatser, säger Lisen.

Andra parklekar och lekplatser som har förbättrats

- ▶ Akalla By i Akalla.
- ▶ Bergsgruvan på Södermalm.
- ▶ Brådstupsparken i Hägersten.
- ▶ Båtsmanstorpet i Riksby, speciell satsning för barn med synnedsättning.
- ▶ Gulsippan i Hässelby villastad.
- ▶ Gustav Adolfsparken på Östermalm.
- ▶ Humlegården på Östermalm.
- ▶ Husby gård i Husby.
- ▶ Kulan i Sättra.
- ▶ Köpeskillingen i Hägerstensåsen.
- ▶ Lugnet i Västertorp.
- ▶ Nytorget på Södermalm.
- ▶ Nydalsparken i Tensta.
- ▶ Observatorielunden på Norrmalm.
- ▶ Tessinparken på Östermalm.
- ▶ Vippan i Fruängen.

På www.stockholm.se, under »Hitta och jämför service«, kan du läsa mer om varje parklek och lekplats.

På väg till gungorna »skjutsar« Lisen Elina på rullatorn. Här finns det trappor men också en plan grusväg. Men specialgungan vill inte Elina pröva, hon tar istället sikte på kompisgungan. Tilde hänger på och snart gungar systrarna tillsammans i den.

– Jag tycker det är bra att det finns flera olika aktiviteter som Elina själv kan göra med både rullstol och rullator, och där andra barn kan vara med. Det gör att leken kommer igång på ett naturligt sätt, säger Lisen Wimo.

– Vi kommer absolut att åka hit igen, vi bor ju ändå ganska nära, fortsätter hon.

» Man ska inte lida i tysthet
av inkontinens, det finns bra
behandlingar och hjälpmedel. «

Hillevi Caris Svensson:

Det behövs ännu fler offentliga toaletter!

■ Sluta skämmas för din inkontinens! Det är Hillevi Caris Svenssons råd till alla drabbade. Själv led hon i tysthet under fyra långa år. Hon sa upp sig från jobbet som chef, tappade kontakten med vännerna och höll på att krascha sitt äktenskap. När hon väl vågade prata om sina problem fick hon hjälp och idag jobbar hon med att informera om inkontinens och driva frågor som ger drabbade större möjlighet till ett välanpassat liv. Här är fler offentliga toaletter en viktig fråga.

Det är mycket folk i farten på Östermalmstorg vid den här tiden, strax före lunch. I ena hörnet av torget står den allra senaste modellen av Stockholms stads offentliga toaletter. På dörren finns symboler, bland annat en som visar att toaletten fungerar även för rullstolsburna. Tillsammans med Hillevi Caris Svensson lägger vi i en 5-krona och tar en titt inne i toaletten.

– **Den här är ju jätteflott!** Mycket bra utformad för dem som använder rullstol, inga trösklar och gott om plats så man kan rulla in med stolen under handfatet. Det finns till och med en extra hylla för en stomipåse. Och papperskorgen ser schyst ut, den behöver inte vara större än så här för inkontinensskydden är så små och nätta idag, säger Hillevi Caris Svensson.

– Det enda jag saknar är en automat med inkontinensskydd. Det skulle vara bra om det fanns möjlighet att köpa skydd här inne på toaletten, kanske med en peng eller polett. Om de tar slut eller det händer en olycka så är det bra att kunna lösa det snabbt, fortsätter hon.

Vanligt problem

Inkontinens är en folksjukdom, vanligare än diabetes. Närmare 1 miljon svenskar har problem med inkontinens och man räknar med att

Hillevi Caris Svensson

▶ Bor i Huddinge utanför Stockholm.	medvetenheten kring inkontinensfrågor genom utbildning, opinionsbildning och informationsspridning. Driver hemsidan www.kontinet.se	där det bland annat finns en expertpanel som kan svara på frågor och ge råd. Anlitas ofta som föreläsare på mässor och evenemang runt om i landet.	▶ Gift med Tonny och har sonen Max.
▶ 46 år.			▶ Hade tidigare, under flera år, problem med ansträngningsinkontinens.
▶ Är ordförande och eldsjäl i nätverket Kontinet vars mål är att belysa och öka			

var fjärde kvinna över 35 år drabbas någon gång i livet. För män är motsvarande siffra en av tio. Inkontinens är vanligare bland äldre, men det är också många yngre och medelålders som drabbas.

De tre vanligaste typerna är ansträngningsinkontinens, trängningsinkontinens och överaktiv blåsa. Ansträngningsinkontinens är ett ofrivilligt urinläckage som orsakas av vardagliga fysiska ansträngningar som nysningar, hosta, skratt, om man böjer sig ner eller lyfter tungt. Trängningsinkontinens innebär att blåsmuskeln ofrivilligt drar ihop sig, man får ofta plötsliga trängningar och ett överrumplande behov av att kissa. Vid överaktiv blåsa har blåsmuskeln en tendens att dra ihop sig trots att blåsan inte är full, och man får ett plötsligt och kraftigt behov av att kissa.

Minutiös planering

Har man någon form av inkontinens krävs det ofta minutiös planering om man ska ut och shoppa eller umgås med vänner. Var finns närmaste toalett? Har jag tillräckligt många skydd med mig? Och om det händer en olycka... har jag ett till ombyte?

– Jag hade alltid med mig dubbel uppsättning av exakt likadana byxor. Helst svarta, för då syntes inte en eventuell olycka så tydligt. I väskan hade jag också en massa skydd för säkerhets

skull, berättar Hillevi Caris Svensson. Jag hade trosskydd och vanliga bindor för jag trodde de fungerade lika bra, men det gör de inte! Riktiga inkontinensskydd har faktiskt närmare 8 gånger bättre uppsugningsförmåga än trosskydd.

» Det enda jag saknar på toaletterna är en automat med inkontinensskydd. «

Tidigare avstod hon ofta från att dricka eller fika med kompisar för att hålla en bra vätskebalans i kroppen. För mycket vätska ökar trycket i urinblåsan och för den som har problem med inkontinens kan det innebära att det blir mycket bråttom att hitta en toalett.

– Toaletten är verkligen en räddare i nöden, säger Hillevi. Det finns ganska gott om toaletter i Stockholm, men det behövs helt klart fler. Det är inte alltid ok att gå in och låna på en restaurang eller café. Det har till och med hänt att jag varit tvungen att köpa en kopp kaffe bara för att få låna toaletten.

Jämställdhetsrör befriar

På baksidan av toaletten på Östermalmstorg finns en urinoar. Här finns det bara en manssymbol

på dörren och inträdet är gratis. Men urinoaren kan faktiskt användas av kvinnor också, berättar Hillevi.

– Under de år som jag har jobbat med nätverket Kontinet har jag träffat massor av kvinnor med smarta idéer och uppfinningar. Kisstratten är en sådan. Det är en tratt som man kissar i och kisset leds bort med ett rör. Man slipper dra ner byxor och visa rumpan, behöver bara dra ner där framme, och man kan kissa stående.

– **Kisstratten, som** jag har döpt om till jämställdhetsröret, gör det enklare för tjejer att kissa varsomhelst. På festivaler, idrottstävlingar, i naturen och till och med här på Östermalmstorg!

Skrattskydd avdramatiserar

Inkontinensskydden har Hillevi också döpt om – till skrattskydd. Det är ganska vanligt att man kissar på sig vid skrattanfall eller annan ansträngning, och många känner igen sig i den situationen.

Namnbytet är ett litet exempel från hennes arbete med att avdramatisera sjukdomen och symptomen, och få flera att våga prata om sina problem och söka hjälp. Utbildning, opinionsbildning och att sprida information är andra viktiga områden för Hillevi Caris Svensson och Kontinet.

Var finns närmaste toalett?

► I broschyren Offentliga toaletter presenteras 223 toaletter i Stockholm med beskrivning av tillgänglighet, adress och öppettider. Av dessa är cirka 80 procent utformade för att även fungera för personer som använder rullstol. Många är dessutom utformade för stomiopererade genom att det finns en särskild hylla för stomipåsen. Broschyren kan laddas ner eller beställas på www.stockholm.se.

– Ja, man ska inte gå och lida i tysthet som jag gjorde. Det är förödande på alla sätt och vis. Vi måste alla förstå att inkontinens är ett vanligt problem som inte är något att skämmas för. Det finns bra behandlingar och hjälpmedel för alla olika typer av inkontinens, som kan höja livskvaliteten avsevärt. Och här kan Stockholms stad bidra genom att ställa ut ännu fler toaletter, helst med egna skrattskyddsautomater.

◀ De flesta av stadens offentliga toaletter är utformade för att fungera för rullstolsburna och många är även utrustade med särskild hylla för stomipåsar.

Hillevi Caris Svensson ger bra betyg till stadens offentliga toaletter, men önskar att det fanns ännu fler. ►

» Tillgängligheten har blivit en viktig fråga under senare år. «

Ingrid Dalén till vänster och Berit Hindersson till höger

Ingrid Dalén:

För mig, och många andra äldre, är det viktigt att underlaget är plant

■ Ingrid Dalén bor på Kungsholmen och har vuxit upp i stadsdelen. Hon känner sig hemma på Norr Mälarstrand och har starka minnen från när hon åkte skridskor på Mälarens is för 70–80 år sedan. Nu träffas vi för att ta en promenad längs vattnet och titta lite extra på hur tillgängligheten ser ut för äldre som inte rör sig lika bra som förr.

Vi ses i Rålambshovsparken en blåsig men vacker höstdag. Ingrid Dalén har promenerat från hemmet på Kungsholmen och väninnan Berit Hinderson anländer, lite försenad, med färdtjänst från Södermalm. Hon går med rullator efter en operation tidigare i år.

– Det är svårt att passa tider när man är beroende av andra, säger hon och ler lite.

Längs vattnet vid badet och tvärs igenom parken finns nya gångvägar med asfalt och en

jämn, hård grusyta av stenmjöl. Bakom uteserveringen, upp mot Rålambshovsleden, finns en ramp. I hela området pågår höststädning, löven samlas in och fraktas iväg.

– Det är bra att det är asfalterat här, det gör det enklare att ta sig fram. Grus fungerar mindre bra, i synnerhet för rullstolar. Det är också bra att de samlar in löven, så man slipper halka, säger Berit Hinderson.

– Ja, det är verkligen förnämligt. Går man med sådana här motionskäppar som jag, kan det bli väldigt halt mot löven.

Utmärkta parksoffor

Norr Mälarstrand är en populär strandpromenad som sträcker sig ända bort till Stadshuset. Längs vägen finns flera caféer, restauranger och sittplatser. Trots att det är mitt på dagen en vanlig vardag

Ingrid Dalén

► Kungsholmen, Stockholm.

► 87 år.

► Pensionär.

► Var tidigare departementsråd på dåvarande bostadsdepartementet, aktiv i handikappolitiken sedan mitten av 1960-talet.

► Har vissa rörelsesvårigheter på grund av ett långt livs slitage av rygg och knän.

► Några favoritplatser är Kungsträdgården när körsbärsträden

blommar, Reimersholme och promenadvägen på Kungsholms strand in mot Tekniska nämndhuset.

Från Stadshuset till Rålambshovsparken

- ▶ Promenadvägen längs Norr Mälarstrand är cirka 1,5 km.
- ▶ Vid Stadshuset har många tillgänglighetssatsningar genomförts: bilfria gångytor, entrézon med soffor, ramper, cykelparkering, ny belysning, ledstråk med kantsten, granithällar med kontrastmarkering vid entréer.
- ▶ Längs promenadvägen fram till bensinmacken i höjd med Kungsholmstorg: släta granithällar med smågatsten runt om, soffor med armstöd, stadstoalett, belysning.
- ▶ Från bensinmacken fram till Rålambshovsparken: gångvägen är belagd med asfalt, soffor med armstöd, två bryggor tillgängliga för rullstolar, en lekplats, belysning, flera ramper och gångvägar ner till promenadvägen, tillgänglig uteservering med handikapptoalett.

möter vi många som rastar hunden, promenerar i långsam takt eller löptränar. Andra sitter bara och njuter av solen som tittar fram emellanåt.

I höjd med bronsskulpturen »Fabeldjur« av Margot Hedeman sätter vi oss och vilar en stund på en av de många sofforna.

– **Bänkarna är utmärkta**, de har bra och greppbara armstöd. När det gäller sitthöjden är det svårare att anpassa, det är ju individuellt hur högt man vill sitta, hur lång man är och hur långa

ben man har. För mig frestar det på i knäna både när bänkarna är för höga och för låga, säger Ingrid Dalén.

– **Jag är imponerad** över att bänkarna står så tätt, och att det finns så pass många papperskorgar som har rätt höjd för rullstolsburna, fortsätter hon.

Vi konstaterar också att det är tätt mellan lamporna, med bra belysning som inte bländar, vilket är viktigt för tillgängligheten.

– Jag känner mig sällan otrygg på kvällarna men jag har full förståelse för andra som gör det. Vissa platser drar jag mig för att gå till i skymningen, till exempel Kronobergsparken, men här skulle jag känna mig helt trygg, säger Ingrid Dalén.

Tillgängliga bryggor

Efter fikapausen på bänken promenerar vi vidare en bit innan vi går ut på en av bryggorna som sticker ut i vattnet. Här är det inga nivåskillnader och fritt fram för rullatorer och rullstolar.

– Nu för tiden pratas det om tillgänglighet i alla möjliga sammanhang, det gjorde det aldrig tidigare, säger Berit Hinderson.

– Ja, det har blivit en viktig fråga på senare år. Visst har det blivit bättre i Stockholm och om utvecklingen får fortsätta kan det bli riktigt bra. Men det är mycket som verkar vara svårt att göra något åt. Nivåskillnaderna mellan trottoarerna och entréerna i nästan alla butiker, och många bostadshus, är ett sådant exempel. Det borde man

- ▶ Längs promenaden vid Norr Mälarstrand finns många parksoffor och tillgängliga bryggor att ta en paus vid.

jobba mer med. Här kanske staden och fastighetsägarna kunde utveckla lösningar tillsammans, säger Ingrid Dalén.

Övergångsställen och kollektivtrafik

En förändring som båda talar varmt om är övergångsställen som gör det enklare oavsett rörelse- och synförmåga att korsa gatorna. Med bland annat nedsänkta trottoarkanter och taktila, kännbara, markeringar på trottoaren.

» Det är bra att det är asfalterat här, det gör det enklare att ta sig fram. «

– **Men jag tycker** att det borde finnas ett gult ljus för gående också. Det slår ofta om från grönt till rött så snabbt att man inte hinner över, även om man går i ganska rask takt, säger Ingrid Dalén.

När vi fortsätter tala om vad som är viktigt för att göra staden mer tillgänglig berättar Berit Hinderson om hur det är att åka kollektivtrafik med rullator.

– Jag tycker inte om att hoppa med rullatorn, så att bussarna »niger« vid hållplatserna är nödvändigt. Hissarna på tunnelbanestationerna är också viktiga. De ska vara rena och fungera, för det är både besvärligt och alltför spännande att åka rulltrappa med rullator...

Berit Hinderson

► Södermalm, Stockholm.

► 68 år.

► Pensionär.

► Arbetade tidigare som skådespelerska, speaker och biblioteksassistent.

► Har KOL, kronisk obstruktiv lungsjukdom, och har gått med rullator efter en fallolycka som orsakade sprickor i höften.

Andra tillgängliga promenadstråk

Nästan alla strandpromenader i hela Stockholm är tillgängliga. Här är några exempel på vad som har förbättrats:

► Vattenstigen Luxområdet, Lilla Essingen.

► Blockhusudden, Djurgården.

► Grinds Hage, Vickersgatan, Södermalm.

► Tantolunden, Södermalm.

► Magelungen, Farsta.

► Monteliusvägen, Södermalm.

► Flaten, Skarpnäck.

► Fåfången, Södermalm (Handikapparkering finns där uppe).

► Vinterviken, Liljeholmen.

► Sättrastrandsbadet – Skärholmens gård, Skärholmen.

► Hellasgården, Nacka.

I höjd med Kungsholmstorg skiljs våra vägar åt eftersom kajen härifrån och bort till Stadshuset byggs om och är avstängd. Ingrid Dalén promenerar hem till lägenheten på Fleminggatan och Berit Hinderson tar bussen upp till Söders höjder.

► Tycker mycket om den egna stadsdelen Södermalm där Skinnarviksberget och Monteliusvägen är favoriter.

Vårt Stockholm

Välkommen till vårt Stockholm. Här berättar vi om viktiga områden och insatser i stadens tillgänglighetsarbete. Du möter experter på olika områden som berättar hur gatumiljön har förändrats, och du får fakta och nyttig information.

Lösningarna är utförda med tanke på människor med olika funktionsnedsättningar. Men Tillgänglighetsprojektets arbete har också medfört förändringar som de flesta stockholmare har nytta av. Bättre belysning, tydligare markering av övergångsställen, ombyggda busshållplatser och fler toaletter är några exempel.

Målet är att göra Stockholm till en stad för alla.

Utbildning ökar förståelsen för tillgänglighet

■ Var tionde svensk har permanenta funktionsnedsättningar och många fler kommer att råka ut för tillfälliga nedsättningar av syn, hörsel, rörelseförmåga och andra funktioner genom sjukdomar och olyckor. Det naturliga åldrandet leder också ofta till små försämringar av många funktioner samtidigt. Men det är först när det finns hinder i miljön som människor med funktionsnedsättningar blir funktionshindrade.

Att tänka tillgänglighet ska vara en självklarhet för alla som arbetar med och påverkar gatumiljön i Stockholm. Genom insiktsutbildningar har handläggare som jobbar med utemiljön i Stockholms stad på ett mycket handfast sätt fått ökad förståelse för hur det är att leva med funktionsnedsättningar, och hur den omgivande miljön påverkar möjligheterna att röra sig fritt i staden.

Även stadens upphandlade konsulter som till vardags jobbar med planering och byggande i utemiljön erbjuds utbildningen. Allmänheten har också i olika sammanhang fått prova hur mycket utformningen av utemiljön påverkar rörelsefriheten.

Från fakta till insikt

Insiktsutbildningarna inleds med en snabb och innehållsrik genomgång av fakta och av vilka behov och förutsättningar människor med olika funktionsnedsättningar kan ha.

Nedsatt syn kan till exempel leda till ökade behov av ledstråk och tydliga gränser i miljön, orienteringspunkter, bra belysning, kontrastrik färgsättning, god akustik, taktila (det vill säga kännbara) underlag, vägmarkeringar och taktila skyltar. För människor med rörelsenedsättningar är det bland annat viktigt med sänkta trottoarkanter vid övergångsställen och korsningar och höjda trottoarkanter vid busshållplatser. Här är det tydligt att små hinder i gatumiljön kan innebära stora problem.

Efter föreläsningen får deltagarna ge sig ut i verkligheten tillsammans med ledsagare och prova på hur det är att ta sig fram i rullstol och med en synnedsättning.

– **Min starkaste upplevelse** av utbildningen är hur små hinder kan ställa till stora problem. Jag provade att gå runt på gatorna med glasögon

som gjorde mig nästan blind och det var mycket omtumlande. Allt blev grått och jag stötte emot skyltar, snubblade på kanter och kände mig väldigt utsatt när jag stod i en korsning och hörde trafiken. Nu förstår jag ännu mer hur viktigt det är med kontrastmarkeringar och annat som skapar kontrastverkan i gatumiljön, säger Anne Kemmler som deltog i en av utbildningarna hösten 2009 och som är enhetschef på trafikkontoret.

Nytta i arbetet

Att få testa hur det är att vara rullstolsburen eller ha en synnedsättning har gett Anne Kemmler en djupare insikt i de hinder som personer med funktionsnedsättningar riskerar att stöta på, och de problem som det kan orsaka. Avspärrningar för gatuarbete är ett sådant exempel.

– Det är mycket viktigt att spärra av gator på rätt sätt och skylta ordentligt så rullstolsburna, synnedsatta och andra inte behöver ta långa omvägar för att ta sig förbi ett gatuarbete. Det är en viktig insikt för oss, säger hon.

– **Vi jobbar med både små** och stora ingrepp i gatumiljön, från mindre kantstensändringar till de avspärrningar som bygget av Citybanan och Norra länken kräver. Däremellan är det stor spännvidd på våra uppdrag. De flesta på vår avdelning har gått insiktsutbildningen och vi har helt klart nytta av det i vårt arbete.

» Min starkaste upplevelse av utbildningen är hur små hinder kan ställa till stora problem. «

Insiktsutbildningarna arrangeras av Tillgänglighetsprojektet i samarbete med Bygg Klokt, sju handikapporganisationer som samarbetar för bättre tillgänglighet och användbarhet i byggd miljö, och Rekryteringsgruppen för Aktiv Rehabilitering (RG), en ideell förening som arbetar med fysisk och mental träning av personer med nedsatt rörelseförmåga, främst neurologiskt handikappade.

◀ Deltagarna får prova på hur det är att ta sig fram utomhus i rullstol och med en synnedsättning.

Stockholmsmodellen fungerar för alla

■ Stockholmsmodellen för övergångsställen har gjort det enklare för människor med rörelsenedsättningar eller synnedsättningar att ta sig fram i staden. Hittills har cirka 5 200 övergångsställen byggts om och förbättrats.

Stockholm har över 23 000 övergångsställen. Utan dem skulle det vara svårare att ta sig över hårt trafikerade gator, oavsett om man har en funktionsnedsättning eller inte.

Utformningen av övergångsställena spelar stor roll för framkomligheten. För människor med synnedsättningar är det särskilt viktigt att det finns en tydlig ljudsignal som talar om när det är grön gubbe vid övergångsstället, och att det finns kontrastmarkering och en kännbar kant som visar var körbanan börjar och tar slut.

För människor som är rullstolsburna, använder rullator eller skjuter en barnvagn framför sig är det nödvändigt med en sänkt trottoarkant som gör det lättare att ta sig ner på övergångsstället och upp på gångbanan. Tidigare hade övergångsställena en 12 cm hög kant, vilket innebar att rörelsefriheten i staden var starkt begränsad för många.

Utformningen av övergångsställena ska vara enhetlig och tydlig, helst ska alla se likadana ut. Det är särskilt viktigt för människor med kognitiva funktionsnedsättningar.

En ny modell för Stockholm

Per-Inge Ahlström, trafikplanerare på trafikkontoret, var under åttio- och nittiotalen projektledare för ombyggnaden av övergångsställen i Stockholm. Han berättar om hur planerna på att göra stadens övergångsställen mer tillgängliga växte fram.

– Sedan sjuttio-talet innebar anpassningen av övergångsställen en sänkning av kantstenen från 12 till 3 cm. I slutet av åttio-talet kom ett förslag från dåvarande Handikappinstitutet där det bland annat placerades en ramp för rullstol mitt i övergångsstället. Gatukontoret byggde några testanläggningar med den nya utformningen men fick många invändningar mot lösningen. Det var lätt att trampa snett på den invikta kantstenen mitt i övergångsstället. Och rampen låg långt från signalstolpen, vilket gjorde det omöjligt för rullstolsanvändare att komma åt tryckknappslådan för trafiksignalerna.

Den nya utformningen, den så kallade Stockholmsmodellen, togs då fram som en bättre och mer utvecklad lösning. Utformningen togs emot positivt av handikapporganisationerna och den ingår sedan år 1991 som en standardlösning vid utbyggnaden av övergångsställen i Stockholm.

Stockholmsmodellen innebar bland annat att den nedsänkta delen av trottoarkanten flyttades till ena sidan av övergångsstället. Bredvid nedsänkningen markerades övergångsstället även med en kantsten, som gav en tydlig anvisning för människor med synnedsättning. Mellan den nedsänkta delen och kantstenen placerades signalstolpen eller, där det inte fanns signaler, skylten om övergångsställe. För att underlätta för rullstolsburna placerades ramperna mitt emot varandra på varsin sida av gatan.

Modellen utvecklas

Sedan slutet av 90-talet har Stockholmsmodellen utvecklats ytterligare och idag byggs alla nya övergångsställen efter den modellen. Äldre övergångsställen förbättras på samma sätt.

På trottoaren, framför övergångsstället, finns numera plattor vars skarpa vita färg ger en tydlig signal till människor med synnedsättning. Plattor med skrovlig yta som ligger före de vita plattorna förstärker effekten, genom att man med käppen kan känna att man närmar sig ett övergångsställe.

Signalerande stolpe

Det bevakade övergångsstället har en signalstolpe med tryckknappslåda som är placerad i sitt höjd, så att personer som använder rullstol kommer åt att trycka.

När man trycker på knappen startar ett tickande ljud som ökar i hastighet när det blir grönt gubbe och dags att gå över gatan.

På lådans ovansida finns en pil i relief som pekar i den riktningen övergångsstället går. Att kunna känna med handen var övergångsstället ligger och åt vilket håll man ska gå underlättar för människor med synnedsättning.

Läs mer om hur utformningen av Stockholmsmodellen ser ut i handboken »Stockholm – en stad för alla« som du kan ladda ner på www.stockholm.se/tillganglig

◀ Tydlig kontrastmarkering genom färgade och skrovliga plattor, och nedsänkt trottoarkant, är exempel på åtgärder som förbättrar tillgängligheten.

Stockholm i nytt ljus

» Jag tror att om du upplever en plats som estetiskt tilltalande och trivsamt så gör det att du känner dig trygg. Belysning är ett starkt verktyg för att ändra folks uppfattning av miljöer. Det säger Henrik Gidlund, belysningsarkitekt på trafikkontoret och ansvarig för belysning inom Tillgänglighetsprojektet. <<

Brunkebergstorg, Citys baksida. En plats de flesta går omvägar för att slippa. En plats mellan Sergelstorg och Kungsträdgården som blivit över.

Den här sena eftermiddagen i november är det mycket trafik runt torget. Bilar och bussar tutar tjurigt på varandra. På ena sidan ligger Sveriges Riksbank och längs en av långsidorna finns en väl upplyst arkad där olika företag har sina lokaler. En bit längre ner ligger en av ingångarna till Gallerian.

Mitt i allt detta finns en lugn och vacker park. En slingrande gångväg löper likt en åtta längs med två stora dammar. Ett varmt ljus vilar över platsen och de vintertrötta körsbärsträden strålar med juleljus i kulörta färger.

Genom att skapa en trivsamt miljö blir staden mer attraktiv, säger Henrik Gidlund. En viktig del i det arbetet, fortsätter han, är att byta ut den äldre belysningen och ersätta den med en ny.

– Med den belysningen vi har nu får man en bättre uppfattning av hur platsen ser ut och det blir lättare att uppfatta färger, säger Henrik Gidlund.

Den lampa man använt tidigare är en kvicksilverlampa som ger ett blåkallt sken och som drar mycket energi. Den nya modellen är energisnålare och ger ett varmare ljus.

Skenet från de nya lamporna gör det lättare att läsa av små nyanser i ett ansikte, vilket kan underlätta för hörselskadade som läser läppar och använder teckenspråk.

Ljuset följer parkens form

Arkaden som löper längs med hela Brunkebergstorg lyser i ett varmt och behagligt sken. Den jämna placeringen av ljuskällorna hjälper till att skapa perspektiv och det gör att man får en känsla av hur stort avståndet är från en plats till en annan.

Längs med parkstråket står ljusstolpar i jämna rader och belysningen följer noga parkens form. Det gör att man får en bild av hur området är uppbyggt och det blir lättare att orientera sig, förklarar Henrik Gidlund.

– Det kan även vara ett stöd för till exempel synskadade att ha stolparna bredvid varandra längs med en sida av vägen, säger Henrik Gidlund.

4 punkter i arbetet med tillgänglighet och belysning:

- ▶ Direktverkande ljus. Skapar skuggor och gör miljön tydlig.
- ▶ Logisk uppbyggnad. Belysningen ska följa området så att platsen blir begriplig.
- ▶ Skapa bra färgkvalité med varma färger. Gör det lättare att se färger tydligt.
- ▶ Avskärmat ljus. Gör att ljuset inte bländar.

Hur ljus och skugga faller

Stenarna i dammen i mitten av torget syns från långt håll. Framsidan och baksidan av stenarna är belysta och lämnar skuggor efter sig. Det här kallas för direktverkande ljus, förklarar Henrik Gidlund. Det ger oss information om objekten på en plats och det i sin tur gör området tydligare.

Hur ser man att det är direktverkande ljus?

– Det gör man genom att se hur ljuset och skuggorna faller. Titta bara hur tydligt våra skuggor rör sig, säger Henrik Gidlund och visar på de långa mörka skuggorna som faller längs med marken.

Det direktverkande ljuset hjälper oss också att se skillnaderna mellan gatstenen på kanten till dammen och asfalten på stråket bredvid. Små signaler som är nog så viktiga när man rör sig i miljön, fortsätter Henrik Gidlund.

Välkomnande park

En plats som Brunkebergstorg är särskilt viktig ur belysningssynpunkt. När man arbetar med belysning i innerstaden måste man också tänka på säkerheten, förklarar Henrik Gidlund. Arbetet i ett bostadsområde ser annorlunda ut. Där känner sig folk mer hemma och miljön är välbekant. I innerstaden är kraven på vilka signaler du uppfattar mycket högre.

» Belysning är ett starkt verktyg för att ändra folks uppfattning av miljöer. «

Stockholm har ofta en förutbestämd åsikt om områden i staden, tror Henrik Gidlund. Många tänker att en plats som Brunkebergstorg borde vara otrygg och den tanken bär man med sig när man kommer hit.

– Men så ser man belysningen här och får en helt annan känsla. Här är det ju någon som bryr sig och som tycker att det ska vara vackert! Idag är Brunkebergstorg en plats som säger »välkommen in«, säger Henrik Gidlund.

◀ Direktverkande ljus gör det lättare att uppfatta detaljer och bedöma avstånd.

Simma och gymma

■ När Skärholmens sim- och idrottshall byggdes för 30 år sedan hade man inte samma krav på tillgänglighet som idag. Här har en omfattande förbättring av tillgängligheten fått göras i efterhand. I Hässelby idrottshall, som byggdes för tre år sedan, har tillgängligheten däremot varit central från det allra första pennstrecket på ritningen.

– Idrotten ger människor möjlighet att mötas, ta stöd av varandra och vara aktiva tillsammans. Det är självklart att stadens anläggningar ska vara tillgängliga för alla, säger Åke Roxberger, chef för planeringsavdelningen vid Stockholms idrottsförvaltning.

När Tillgänglighetsprojektet startade för 11 år sedan var sim- och idrottshallarna en självklar verksamhet att satsa en del av pengarna på. Stockholmarna gillar att bada och gymma och antalet besökare är stort. Sedan 1999 har Idrottsförvaltningen satsat på att förbättra tillgängligheten i de äldre anläggningarna och Skärholmens sim- och idrottshall var en av de första som byggdes om.

– Det är fortfarande skillnader mellan olika sim- och idrottshallar. Många är byggda på traditionellt vis, utan tanke på besökare med funktionsnedsättning, men det håller vi på att rätta till, berättar Åke Roxberger.

Lätt att hitta

I Skärholmens sim- och idrottshall har man bland annat tagit bort alla trösklar, breddat dörrar, byggt tillgängliga omklädningsrum och duschar, förbättrat hissarna, bytt golv i idrottshallen och installerat en lift vid bassängen. I gymmet finns många redskap som är tillgängliga för rullstolsburna, bland annat en trampcykel där man trampar med armarna istället för benen.

– Det ska också vara lätt att hitta rätt. Vid sidan av de mera handfasta ombyggnaderna har vi tagit fram ett nytt enhetligt skyltsystem med tydliga hänvisningspilar, punktskrift och symboler som ska installeras på alla anläggningar under 2010 för att underlätta orienteringen i lokalerna, säger Åke Roxberger.

◀ Äldre anläggningar, som Skärholmens sim- och idrottshall har byggts om. Nya anläggningar görs tillgängliga från början.

Kolla tillgängligheten på webben!

Det finns 15 sim- och idrottshallar och 7 tempererade bassängbad i Stockholm.

På www.stockholm.se, under tillgänglighetsguiden Entré Stockholm (sök på simhall), finns information om respektive anläggnings tillgänglighet.

Sim- och idrottshallar:

- ▶ Beckomberga sim- och idrottshall
- ▶ Eriksdalsbadet
- ▶ Farsta sim- och idrottshall
- ▶ Forsgrénsska badet
- ▶ GIH-badet
- ▶ Husbybadet
- ▶ Högdalens sim- och idrottshall
- ▶ Kronobergsbadet
- ▶ Liljeholmsbadet
- ▶ Sandsborgsbadet
- ▶ Skärholmens sim- och idrottshall
- ▶ Tensta sim- och idrottshall
- ▶ Vällingby sim- och idrottshall
- ▶ Västertorps sim- och idrottshall
- ▶ Åkeshovs sim- och idrottshall

Utomhusbad:

- ▶ Eriksdalsbadet
- ▶ Hägerstensbadet
- ▶ Kampementsbadet
- ▶ Nytorpsbadet
- ▶ Nälstabadet
- ▶ Stora Sköndals handikappbad
- ▶ Älvsjöbadet

– **Vi jobbar även övergripande** med bemötandet. Alla anläggningschefer får utbildning, och vi räknar med att kunskaperna fortplantar sig ut till de som jobbar i sim- och idrottshallarna. Vi har tagit fram en ny etisk policy, där bemötande är en viktig del som ska spridas till alla våra medarbetare, fortsätter han.

» Det är självklart att stadens sim- och idrottsanläggningar ska vara tillgängliga för alla. «

Enkelt att ta sig fram

Det är stor skillnad på att bygga om och bygga nytt. I Hässelby idrottshall som invigdes i september 2006 prioriterades tillgängligheten från första stund. Under vardagarna har eleverna från skolorna i området gymnastik här. På kvällar och helger tar föreningslivet över och då spelas det framförallt innebandy. Hallen är öppen från 06.30 till 24.00 och tar emot uppåt 1 000 besökare varje dag.

– **Här har vi satsat på** en välkomnande och rymlig hall med cafédel, vilket inte är så vanligt i äldre anläggningar. Det är helt tröskelfritt överallt och det finns ledstråk i golvet som fortsätter in i omklädningsrummen. Omklädningsrum och

uschar har självklart nedsänkta klädhängare och touchkontroll för vattnet på låg höjd, säger Åke Roxberger.

Rätt från början

De nya idrottshallarna i Hässelby och Sköndal är två anläggningar som har en god tillgänglighet från allra första början.

– **Att få bygga nytt** är ju ett drömläge, då kan vi göra allt rätt från början. Det har hänt oerhört mycket de senaste tio åren när det gäller tillgänglighet, både byggnationsmässigt och när det gäller bemötande. Vi har samlat på oss kunskap och erfarenheter och vänt på perspektivet.

Nu utgår vi alltid från nyttjarens perspektiv på ett helt annat sätt än tidigare, säger Åke Roxberger.

– Vårt samarbete med Handikapprådet är också mycket givande. Representerarna är mycket engagerade och har stort inflytande. De gör alltid anläggningsbesök när vi ska bygga om gamla anläggningar och kollar ritningar när vi ska bygga nytt, berättar han.

**» Idrotten ger människor
möjlighet att mötas. «**

◀ Lifter i bassänger, tröskelfritt, ledstråk och rymliga omklädningsrum är åtgärder som gör sim- och idrottshallarna tillgängliga.

Vällingby sim- och idrottshall är en av de äldre anläggningar som har gjorts tillgängliga. ▶

Träden gör staden mänskligare

■ De 30 000 träd som kantar gatorna i Stockholm spelar stor roll för miljön och tillgängligheten i staden. Träden renar luften, höjer luftfuktigheten, ger skugga och sänker temperaturen vilket gör staden behagligare att vistas i. Samtidigt är det viktigt att placera träden på rätt sätt så att inte framkomligheten minskar.

I Stockholm är det aldrig långt till närmaste park eller allé, och de många träden som kantar gatorna bidrar till känslan av en grön stad. Träden gör stor nytta, på många sätt. De höjer luftfuktigheten och tar hand om de minsta luftpartiklarna som är farligast för lungorna, och som ofta ger svårigheter för astmatiker och människor med luftvägsproblem.

Träden ger skugga och sänker temperaturen både ute och inne, vilket många äldre är beroende av under de varma månaderna. Vindens hastighet sänks och ljuden dämpas, och ju större trädkronorna är desto bättre är effekten.

– Staden blir helt enkelt mänskligare, vilket alla mår bättre av. Det finns många exempel på hur träden kan ge lättnad för själen i en karg stadsmiljö. De nya barrträden som vi har planterat på Grindsgatan på Södermalm är ett sådant

exempel. I framtiden kommer vi nog att använda fler barrträd, de ger en skön och ombonad känsla året runt, säger Björn Embrén, trädsspecialist på trafikkontoret.

Ta hänsyn till allergiker

Lindar, almar och ekar är de vanligaste trädsorterna, de är tåliga och klarar av påfrestningarna från miljön och omgivningarna. Vilka träd som ska placeras var beror på platsen, om det är en starkt trafikerad gata eller ett lugnare kvarter. Varje stadsdel har sin egen trädplan med förslag på utvalda trädsorter. Här anges också vilka träd som ska undvikas med omtanke om allergiker.

» Träden kan ge lättnad för själen i en karg stadsmiljö. «

– **Björkar är visserligen tåliga** men vi undviker dem på grund av allergirisken. De finns kvar i vissa 60-talsområden men vi nyplanterar aldrig björkar utanför skolor, dagis, bostäder eller på platser där mycket folk rör sig. Detsamma gäller för andra allergiframkallande trädsorter som al, bok, ek, hassel och hägg, säger Björn Embrén.

◀ Varje stadsdel har en egen trädplan och här anges bland annat vilka träd som ska undvikas med omtanke om allergiker.

Tänk tillgänglighet från början

Träden lever i en stressig miljö och utsätts för vägsalt, luftföroreningar, påkörningar och andra påfrestningar i samband med anläggningsarbeten på gatorna. Dåliga och sjuka träd måste regelbundet tas bort och ersättas med nya. Andra träd behöver räddas med så kallade skelettjordsanläggningar som ger plats för vatten, luft och organiskt material under markytan vid trädens rötter.

– Insatserna inkräktar mer eller mindre på möjligheten att röra sig på gatorna och ibland ställer det till problem för fotgängare och cyklister. Men jag tror inte det finns någon stor motsättning mellan träden och människorna, säger Björn Embrén.

– **Vi tänker tillgänglighet** under hela processen, från planeringen av vilka trädsorter vi ska använda till själva planteringen och skötseln. Tänkandet och kunskapen har utvecklats under

åren. Vi har fått bra utbildning och numera sitter det i ryggmärgen, fortsätter han.

Inga träd i vägen

En tumregel är att träden inte ska göra det svårare för invånarna att röra sig i staden. Träden ska till exempel inte stå i vägen för fotgängare som har svårt att se eller röra sig. Det innebär att placeringen är viktig och att själva planteringen ska markeras med kantsten eller annat som skiljer området från gatan.

– **Idag har vi ett helhetstänk**, både när det gäller hur vi tar hand om träden och hur träden påverkar människorna. Tillgänglighetsprojektet har adderat nya förutsättningar för vårt arbete, och allergiaspekten är en av dem. Men vi är inte fullärda, utvecklingsarbetet fortsätter och kommer att pågå så länge det finns träd och människor i Stockholm, säger Björn Embrén.

◀ Träden ger skugga och sänker temperaturen, vindens hastighet sänks och ljuden dämpas, vilket gör staden mer tillgänglig för alla.

Utformning av busshållplatser

■ 59:ans buss stannar vid hållplatsen Närkesgatan och dörrarna öppnas. Med en suck sjunker bussen ned och lägger sig i nivå med trottoaren. Den höjda kantstenen vid stadens busshållplatser är en del av tillgänglighetsarbetet och har bland annat gjort det lättare för människor med nedsatt rörelseförmåga att ta bussen.

Det är tidig eftermiddag och lugnt vid Greta Garbos torg på Södermalm. Eftermiddagsrusningen har inte kommit i gång ännu och när buss 59 stannar vid busshållplatsen vid Närkesgatan är det ingen som går på, bara en dam med hund stiger av.

Pernilla Johnni är områdesansvarig för tillgänglighetsfrågor inom stadsdelarna Södermalm och Liljeholmen och hon berättar om arbetet med utformningen av området kring Greta Garbos torg. Busshållplatser, övergångställen och passager har byggts om för att göra hela området mer tillgängligt.

– Det gäller att ha ett helhetstänk när man bygger om i ett område. Kantstenen vid busshållplatsen ska vara så hög som möjligt men då är det mycket viktigt att det går att komma till busshållplatsen via tillgängliga övergångställen och passager, säger Pernilla Johnni.

En busshållplats bör vara...

...tydligt framträdande mot omgivningen för att människor med synnedsättningar och kognitiva funktionsnedsättningar lättare ska kunna använda den.

...kontrastmarkerad med material i avvikande struktur och ljushet för att människor med synnedsättningar lättare ska kunna uppfatta markeringar.

...utformad med en 16 cm hög kantsten för att underlätta på- och avstigningar på bussen för bland annat personer med rörelsenedsättning.

Kantsten mot bussgolv

Staden ansvarar för hur gatan och gångbanan vid busshållplatsen är utformad. Vilka hållplatser som förses med kur och hur kuren är utformad är Storstockholms Lokaltrafiks, SL:s, ansvar.

Utformningen av busshållplatserna följer alla samma riktlinjer, det kan skilja något beroende på hur området kring busshållplatsen ser ut.

– Det är viktigt att alla busshållplatser ser så lika ut som möjligt, att man känner igen sig i formspråket, för att bland annat underlätta för barn och personer med kognitiva funktionsnedsättningar, förklarar Pernilla Johnni.

- ▶ Utformningen av busshållplatserna i Stockholm följer en typitning sammanställd av trafikkontoret, Storstockholms Lokaltrafik (SL) och handikapporganisationerna.
- ▶ Ungefär 60 procent av SL:s avgångar körs med lågt insteg. I tidtabellshäftet finns information om vilka linjer och avgångar det gäller.
- ▶ På de flesta bussar är det möjligt att komma ombord med rullstol eftersom bussarna har lågt golv och golvet går att sänka ytterligare vid hållplatsen. På många platser har hållplatserna höjts för att underlätta av- och påstigning.
- ▶ Nu finns även ramper på många busslinjer och antalet ökar hela tiden.

Mer information på: www.sl.se

Varje busshållplats har en kantsten mellan gatan och trottoaren. Under senare år har kantstenen vid busshållplatserna höjts från 12 cm till 16 cm för att öka tillgängligheten. När bussens golv sänker sig ska golvet vara så nära kantstenen som möjligt för att underlätta för personer att komma av och på bussen med rullstol eller barnvagn.

Här ligger det en busshållplats

Två rader med kritvita plattor ligger närmast kantstenen för att markera att här ligger det en busshållplats.

– Ingen annanstans i gatumiljön ligger det vita plattor i dubbla rader, det är bara vid busshållplatser, förklarar Pernilla Johnni.

Hur långt markeringen sträcker sig beror på hur gatumiljön i övrigt ser ut, vilken typ av hållplats det är och om fler bussar behöver stanna vid hållplatsen samtidigt.

De vita plattorna hjälper också till att tala om för bilförare att det inte är tillåtet att stanna med bilen längs med det markerade området.

Fyra mörkare plattor ligger utplacerade där bussen stannar och passagerare kliver på. Plattorna är mörkgrå och har 16 stycken 5 mm höga kupoler som gör att ytan får såväl en taktil kontrast som en kontrast i färg.

Pernilla Johnni ställer sig på kupolplattytan.

– När jag står här kan jag känna under fötterna att den här ytan skiljer sig från den övriga och det gör mig uppmärksam på var bussen stannar, säger hon.

Bakom kupolplattan ligger två rader med vita ribbade plattor. De fungerar som ett ledstråk fram till kuren, om det finns en sådan, eller stolpen där busshållplatsskylten sitter. De ribbade plattorna underlättar för människor med synnedsättning att orientera sig vid busshållplatsen.

Hållplats Närkesgatan saknar kur och här leder de ribbade plattorna hela vägen till husfasaden och busshållplatsstolpen.

Stolpe som stöd

Bredvid busshållplatsstolpen vid Närkesgatan står en papperskorg och en bänk för väntande bussresenärer. Var stolpen placeras vid en busshållplats beror på hur den omgivande gångbanan ser ut.

Den smala trottoaren vid Närkesgatan gör att busshållplatsens stolpe har placerats längs med husfasaden, mellan bänken och papperskorgen. Vid bredare trottoarer kan stolpen stå nära kantstenen intill kupolplattorna där bussen stannar för att ta upp resenärer.

– Det bästa är när stolpen står nära gatan och syns ordentligt, säger Pernilla Johnni. Då fungerar den som ett ytterligare stöd för människor med synnedsättning och visar tydligt var busshållplatsen ligger.

Höjd trottoarkant och tydlig kontrastmarkering förbättrar tillgängligheten. ▶

Kultur är en bas för hela livet

» Om vi stänger ute grupper av människor påverkar det hela vårt samhälle och just därför är det så viktigt att alla ska kunna ta del av kulturen. « Det säger Ernst Althin som är intendent på kulturförvaltningen i Stockholm och som har arbetat med tillgänglighetsfrågor i över tio år.

Ernst Althin arbetar för att alla stadens invånare ska kunna ta del av det kulturutbud som erbjuds.

– Kultur är en bas för hela livet. Det är mer än bara konst och teater, säger Ernst Althin. Kultur ger en gemensam värdegrund för dem som bor i ett öppet demokratiskt samhälle.

Under 2009 hade Stockholms stadsmuseum 241 582 besökare. Det är en markant ökning från året innan. Det finns säkert flera anledningar till Stadsmuseets popularitet men en viktig orsak är med säkerhet den förbättring av tillgängligheten som skett de senaste åren, där hissen vid Ryssgården är en av åtgärderna. En annan viktig del i att göra museet tillgängligt för alla är den fria entrén. Målsättningen är ett Stadsmuseum öppet för alla.

Kulturförvaltningens Tillgänglighetsguide

- Sedan 1998 ger kulturförvaltningen ut en guide som beskriver tillgängligheten vid de olika kulturella verksamheterna i staden. Genom att till exempel slå upp avsnitten om biografer och museum ska man lätt kunna se om det finns en hiss till övre salongen på biograf Sture (det finns det) och om toaletten på Nationalmuseum är tillgänglig (det är den).
- Guiden tar upp tillgängligheten för fyra olika funktionsnedsättningar; rörelse, syn, hörsel och i viss utsträckning allergi. När guiden gavs ut för första gången, för tio år sedan, fanns det ett mycket stort behov av att förbättra tillgängligheten i staden. Idag, sex upplagor senare, har en hel del förändringar gjorts. I den senaste guiden går det till exempel att läsa att Vällingby bibliotek har dörröppnare och en ramp för rullstol vid entrén och att Stockholms stadsteater har hörselslinga.
- Senaste upplagan av Tillgänglighetsguiden finns i bokform hos kulturförvaltningen och går att beställa. Den går även att läsa på nätet. www.kultur.stockholm.se

Exempel på tillgänglighetsåtgärder inom kulturlivet i Stockholm

- ▶ Huvudentrén vid Liljevalchs konsthall har byggts om så att alla, oavsett funktionsförmåga, kan komma in. Vid entrén finns en ramp och en hiss för rullstol. Inne i lokalen finns hiss till undre planet, samt tillgängliga toaletter. Rullstolar, vickpallar och hjälpmedel till hörselslinga finns att låna.
- ▶ Kulturhuset har tillgängliga toaletter på flera våningsplan, hörselslinga i föreläsningssalar och salonger, hissar med högtalare.
- ▶ Medeltidsmuseets renoverade lokaler stod öppna i januari 2010. Museet har byggts om för att bli mer tillgängligt. Samtliga dörrar har dörröppnare. Vid entrén finns en tillgänglig toalett. Hörselslinga finns tillgänglig i samtliga lokaler.
- ▶ PUNKT MEDIS, barn- och ungdomsbiblioteket vid Medborgarplatsen. Automatiska dörrar och dörröppnare vid entrén. Inne i biblioteket finns en hiss med plats för rullstol till den övre våningen. Tillgänglig toalett finns.
- ▶ Stockholms stadsmuseum har en hiss som går från Rysstorget ner till entréplanet. Det finns även hiss inne i lokalerna för att nå de övriga våningsplanen.
- ▶ Stockholms stadsteater har textdisplayer för hörselskadade och döva där utvalda föreställningar textas. Det finns även ett IR-system, en hörselslinga som kopplas till en hörapparat.

Mer än bara konst

Det borde vara självklart att kulturen i Stockholm ska vara tillgänglig för alla men ändå är det inte alltid så. Det händer att människor med funktionsnedsättningar fortfarande nekas inträde på grund av att det till exempel fattas en ramp till en entré eller en hörselslinga vid en föreläsning.

Allas Vår teater

På Stockholms kulturskolas ungdomsverksamhet Vår teater har man länge arbetat för att alla barn och ungdomar ska kunna vara med, oavsett vilka förutsättningar man har. Alla som vill delta ska kunna göra det, ingen ska behöva vända i dörren. Det ska vara möjligt att ta sig från salong till scen utan problem, med eller utan rullstol.

Teaterns alla utrymmen, från sminklogen till teknikbåset, ska vara utformade så att alla som vill ska kunna vistas där. På vissa teatrar, som den i Farsta, finns tillgång till hörselslinga för hörselskadade. Vid entrén på Vår Teater i Kärrtorp finns en ramp som gör det möjligt för rullstolsburna att ta sig in i lokalen.

Att tänka tillgänglighet

En tillgänglig stad med ett kulturliv öppet för alla handlar inte bara om att minska de fysiska hindren i miljön. Det handlar också om en ökad medvetenhet hos medarbetarna. När man arbetar med ett evenemang är kanske det viktigaste i arbetet själva tillgänglighetstänkandet, tror Ernst Althin. Det är ett problem när inte alla är införstådda med vad det innebär att arbeta med tillgänglighet.

– Att informera personalen vid olika evenemang om hur lokalen fungerar och vilka hjälpmedel som finns är ett måste, säger Ernst Althin. Ofta finns det hjälpmedel tillgängligt, som hörselslinga för hörselskadade, men det händer att personalen inte har lärt sig hantera tekniken och kan därför inte erbjuda hjälpmedlet.

Dörröppnare och karusell dörrar

Det blir allt vanligare med dörröppnare och automatiska dörrar vid större entréer, något som kan vara fördelaktigt för vem som helst som bär tungt och har svårt att öppna dörren.

En invändning till de automatiska dörrarna är miljöaspekten, förklarar Ernst Althin. Varje gång dörrarna öppnas går kylan in och värmen ut. Därför används fortfarande karuselldörrar, omöjliga för en rullstolsburen och personer med synnedsättning att använda.

Vid den stora ingången till huvudbiblioteket vid Sveavägen används fortfarande arkitekten Gunnar Asplunds karuselldörrar. En mindre

» Kultur ger en gemensam värdegrund för dem som bor i ett öppet demokratiskt samhälle. «

ingång, med ramp och automatiska dörrar, finns på andra sidan av byggnaden från Odengatan, som ett alternativ.

Men att använda särskilda ingångar eller ha automatiska dörrar vid sidan av huvudingången som ett alternativ är inte någon bra idé, tycker Ernst Althin. Det strider mot den mänskliga värdigheten, säger han. Alla ska kunna komma in genom samma dörr.

– **Ingen ska behöva bli utpekad** för att man har en funktionsnedsättning. Ingen ska behöva säga, jag kan inte tillgodogöra mig det här utan hjälp. Det ska vara självklart att alla ska kunna göra det de vill och här har vi väl inte kommit ända fram men det är bara att tjata på, säger Ernst Althin.

En bättre, enklare tillvaro

Den breda trappan ner mot Stadsmuseet vid Ryssgården kan vara tröttsam att ta sig ner för, särskilt om du är äldre och har svårt att gå. Eller om du drar på en barnvagn och samtidigt har händerna fulla med kassar. Då är hissen ett bra alternativ.

En av Kulturhusets toaletter, anpassad för rullstolsburna, ligger på översta våningen. Det är en stor toalett. Även för föräldrar med barn i tjocka vinterkläder och med en barnvagn i släp kan det vara bekvämt med en större toalett och slippa trängas på ett mindre utrymme.

– Ett öppet kulturliv med tillgängliga lokaler gynnar alla. Det gör tillvaron bättre, enklare och borde just därför vara en gemensam angelägenhet, säger Ernst Althin.

Hissen gör Stockholms stadsmuseum mer tillgängligt. ►

Nytt navigationssystem hjälper synskadade

■ Ett enkelt tryck på mobilen och en röst i hörnsnäckan talar om för dig exakt var du befinner dig och hur du ska gå. Så fungerar det nya navigeringssystem som ska hjälpa människor med synnedsättning att ta sig från en plats till en annan.

I ett litet rum i IT-företagets Astandos lokaler på Hantverkargatan sitter tillgänglighetskonsulten Gunnar Häger och testar den senaste prototypen av det nya navigationssystemet. Gunnar Häger är synskadad och med hjälp av ett förstoringsglas försöker han läsa på mobilens display för att hitta de rätta knapparna.

Gunnar Häger är en av representanterna i den referensgrupp som bildades när systemet för navigation för människor med synnedsättning började utformas inom ramen för Tillgänglighetsprojektet i början av 2000-talet.

En mobil lösning

Projektet med det nya navigeringssystemet drogs igång efter önskemål från synskadade om ett hjälpmedel för att lättare kunna orientera sig i staden.

Pernilla Johnni är en av de områdesansvariga för tillgänglighetsfrågor på trafikkontoret samt projektledare för navigationsprojektet. Hon berättar

att ett problem med de system som redan finns på marknaden är att de saknar det gångvägnät som projektet ansåg vara en absolut nödvändighet för en bra navigering och positionering. Tidigare prövade prototypsystem hade också för många prylar som användaren måste hålla reda på. De synskadade efterlyste ett hjälpmedel som utgick från något man redan använde.

– Eftersom mobiltelefonen blivit mer och mer vanligt förekommande kom det sig naturligt att försöka använda sig av den, säger Pernilla Johnni.

Det digitala gångvägnätet

För att undersöka om det fanns något intresse för ett hjälpmedel med ett digitalt gångvägnät kopplat till en mobiltelefon kallade man till stormöte.

– Vi bjöd in människor med synnedsättning för att höra efter vad de tyckte om idén. Jag har aldrig varit med om så stor uppslutning på ett möte förut och med en så positiv respons, säger Pernilla Johnni.

Med hjälp av IT-företaget Astando började man bygga upp det digitala gång- och cykelvägnätet samt utveckla programvaran som hör till. Grunden, stadens lokala vägdatabas, fanns redan och nu gällde det att lägga in data om allt som fanns längs med gång- och cykelvägarna i databasen.

Elisabeth Dawidson är projektledare på Astando.

– Stockholm stads vägdatabas är ofantligt stor och den används och uppdateras kontinuerligt.

◀ GPS i mobilen, som är kopplad till det digitala gång- och cykelvägnätet, visar vägen i stadsmiljön.

Om e-Adept

Navigationssystemet ingår som en del av paraplyprojektet e-Adept. E-Adept står för Electronic Assistance for Disabled and Elderly Pedestrians and Travellers. Projektet e-Adept har tre beståndsdelar:

- ▶ Navigationssystem för människor med synnedsättning som gör det lättare att orientera sig i stadsmiljö.
- ▶ Larmsystem för hjälpsituationer. Så fort användaren larmar går en signal ut till en kontaktperson. Genom att skapa en lista av kontaktpersoner så går larmet automatiskt genom hela listan tills någon svarar.
- ▶ Reseplanering. Ger stöd till människor med kognitiva och andra funktionsnedsättningar att planera sin resa.

e-Adept är ett samarbete mellan Kommunikationsmyndigheten PTS, trafikkontoret Stockholm Stad, Vägverket, Banverket, Malmö Stad, och VINNOVA.

Varje ny detalj i gatubilden registreras och läggs till för att ge en så noggrann information till användaren som möjligt, säger Elisabeth Dawidson.

Det digitala gång- och cykelvägnätet kommer att ge detaljerade anvisningar och göra det möjligt för användaren att få en bra guidning längs med trottoarer och parkvägar. Man kommer till exempel att få information om var det finns

övergångsställen, pågående grävningsarbeten, sittplatser, var det ligger uteserveringar eller trappor och annat som man behöva bli informerad om eller varnad för längs vägen.

Referensgruppen

Arbetet med navigationssystemet har sakta men säkert tagit steg för steg framåt sedan projektets början. Varje steg i projektet har noggrant stämts av med referensgruppen innan förändringar i systemet har gjorts permanent.

Referensgruppen, som består av människor med synnedsättning som bor i Stockholm, träffas regelbundet och diskuterar och testar systemets nya delar.

När Gunnar Häger testar den senaste uppdateringen av navigationssystemet väger hans åsikt tungt. Det är referensgruppen som i samråd med projektledningen styr i vilken riktning projektet utvecklas. Ingenting görs som inte godkänns av referensgruppen, berättar Pernilla Johnni.

Ett funktionellt system

Med hjälp av en mobiltelefon, en GPS-mottagare och annan navigeringsutrustning kan mobilen kommunicera med databasen. Användaren skriver in start- och slutadressen för sin tänkta promenad i mobiltelefonen. En röst i mobilens hörsnäckla beskriver då hur man ska gå för att komma dit man vill. Under promenaden får användaren dels löpande anvisningar, dels detaljerad informa-

tion om vad som dyker upp längs vägen. Resan kan planeras med eller utan kollektivtrafik.

För att få en mer exakt positionering är systemets GPS-navigering kompletterad med stegräknare och digital kompass. Om GPS-systemet tappat täckning så hjälper de andra komponenterna till att tala om exakt var användaren befinner sig, förklarar Pernilla Johnni.

Positioneringsutrustningen fästs i ett bälte eller med en tillhörande rem i svanken.

De som använder navigationssystemet kan ha olika grader av synnedsättningar och därför har systemet tre olika lägen. För personer med en mindre synnedsättning ska det vara möjligt att använda telefonens display med dess färger och pilar. För helt blindade och gravt synskadade är det den talade informationen som hjälper personen att navigera. Oavsett vilket läge man använder så finns den talande informationen alltid med.

– Det absolut viktigaste för projektet är att systemet fungerar och är pålitligt. Det ska gå att ta sig från en plats till en annan och att kunna åka kollektivtrafik utan problem, säger Pernilla Johnni.

Stort intresse under världskongress

I september 2009 hölls världskongressen för intelligenta transportsystem i Stockholm, en kongress som gick under namnet »ITS (Intelligent Transport Systems) in daily life«. Deltagarna fick då möjlighet att testa navigationssystemet, dels på Stock-

Snart på marknaden

En programvara för navigationssystemet har skapats och den ska gå att ladda ner från nätet och läggas in i användarens mobil. Målsättningen är att programvaran ska finnas tillgänglig för nedladdning på Stockholms stads hemsida, www.stockholm.se, i början av 2011.

holmsmässan men även på en så kallad technical visit, under en promenad kring Mariatorget på Södermalm. Flera nationer visade intresse för projektet och nästa års kongressvärd, Butan i Sydkorea, har lämnat önskemål om att få presentera projektet ytterligare under sitt värdskap.

En ledsagare på vägen

Inne hos Astando har Gunnar Häger lagt hör-snäckan på plats och är redo att ge sig ut bland kvarteren kring Hantverkargatan. En hög och tydlig röst ger instruktioner om vägen. »Från. Hantverkargatan. Fem. Till. Kaplansbacken. Fyra. Till. Höger. Kaplansbacken.« Gunnar Häger ger navigationssystemet beröm och tycker att det har fungerat väl under testet. Han är säker på att han kommer att få stor användning av navigationssystemet i sin vardag.

– Det här hjälper mig att hitta i staden. Att ha GPS i mobilen är nästan som att ha en egen ledsagare med sig på vägen, säger Gunnar Häger.

◀ Intresset för det nya navigationssystemet är stort, både i Sverige och utomlands.

Tillgänglighetskonsulten Gunnar Häger, som själv har en synnedsättning, deltar i framtagningen av det nya navigationssystemet. ▶

Välkommen till nya »platta« Hellasgården

■ I Stockholm är det alltid nära till naturen och här finns stora möjligheter att motionera eller bara njuta av omgivningarna. I och med stadens satsning på tillgänglighet har fler friluftsområden och motionsanläggningar blivit mer tillgängliga för människor med nedsatt rörelse- eller synförmåga. Nya »platta« Hellasgården är ett bra exempel på detta.

De flesta stockholmare känner till Hellasgården och många har varit där. Men alla har inte kunnat ta del av naturupplevelserna, badsjön och träningsspåren. Människor med funktionsnedsättningar har haft svårt att ta sig runt på Hellasgården. Nu har friluftsanläggningen byggts om så att även människor med nedsatt rörelse- eller synförmåga kan använda den.

Hellasgården som ligger strax utanför Stockholm tar emot 1,5 miljoner besökare varje år. På sommaren är det populärt att åka hit och bada i Källtorpssjön, vandra i naturreservatet, träna och löpträna i motionsslingorna. På vintern åker många pulka i backen, längdskidåkning i spåren eller skridskor på sjön i de plogade banorna. Restaurangen, bastun och toaletterna har generösa öppettider året om.

Hellasgården ligger i Nackareservatet som till viss del ägs av Stockholms stad. Reservatet och Hellasgården är av riksintresse för friluftslivet och därför är det helt naturligt att Stockholms stad satsar på att göra Hellasgården tillgänglig för alla.

– Ja, Hellasgården och Nackareservatet är viktiga och populära friluftsområden för stockholmarna. Stockholms stad äger och förvaltar dessutom den västra delen av naturreservatet, säger Thomas Wiklund, projektledare på Idrottsförvaltningen, och ansvarig för ombyggnaden.

Ny bastu och badbrygga

Att göra »platt« i friluftsområden är en del av Tillgänglighetsprojektet. På Hellasgården har det handlat om att bygga om och platta till vägen från parkeringen, gångarna mellan de olika anläggningarna och ner till sjön. För att underlätta för rullstolsburna har man lagt asfalt, och nya kantstenar gör det enklare för människor med synnedsättningar att ta sig fram eftersom de nu kan känna sig fram med käppen.

– **Vi var lite oroliga** för hur det skulle se ut med asfalterade gångar i ett sådant här naturskönt område, men det blev riktigt bra, säger Thomas Wiklund.

Bastun och omklädningsrummen har byggts om helt och hållet med skåp och duschar i bra höjd och extra utrymme för flera rullstolar inne i bastun. Efter bastun kan man rulla direkt ut på en

◀ Nybyggda badbryggan, strax nedanför bastun, är tillgänglig för rullstolsburna.

Fler utomhusbad och friluftsområden som har förbättrats

- ▶ Smedsuddsbadet – Området runt badet vid Råambshovsparken på Kungsholmen är ombyggt och passar även för personer med nedsatt rörelseförmåga. Café Kajak har ramp och handikapptoiletter.
- ▶ Stora Sköndal – Friluftsområde och bad för personer med nedsatt rörelseförmåga. Bad i pool och sjö, lekplats, omklädningsrum och duschar med lyftar. Sommarslottet med verksamhet för unga med nedsatt rörelseförmåga i åldrarna 7–20.
- ▶ Ågesta fågeltorn – Gångstigen till tornet och nedre plan i fågeltornet är tillgängligt för personer med nedsatt rörelseförmåga, handikapplatser finns på parkeringen.
- ▶ Tyresta nationalpark – Skogsslinga som är anpassad för personer med nedsatt rörelseförmåga. Nationalparkernas hus i Tyresta by är också tillgängligt.
- ▶ Farsta ridanläggning – Hiss och handikapptoiletter i stora ridhuset, hiss till loftet i stallet och ramper i lilla ridhuset.
- ▶ Enskede ridanläggning – Tillgänglig läktare i gamla ridhuset, hiss och handikapptoiletter.

Mer information finns på www.stockholm.se (sök på respektive namn).

stor solaltan med fantastisk utsikt över sjön och vidare nerför rampen för ett bad.

– **Badbryggan är helt ny.** Den är specialkonstruerad för att vara riktigt stabil. En elrullstol väger ganska mycket och tanken är ju att flera ska kunna rulla ut samtidigt. Här kunde vi varken spränga eller fästa bryggan vid botten på grund av miljökraven, utan den har extra stabila flytponton, berättar Thomas Wiklund.

– Vi kommer att installera en lyft, så fler får möjlighet att bada från bryggan, fortsätter han.

Ökad tillgänglighet för alla

Motionsspåren har plattats till, men inte asfalterats. Här har man istället tagit bort rötter och ojämnheter och lagt ett nytt ytlager av fint grus. Belysningen är helt ny, de gamla kvicksilverlamporna är utbytta mot miljövänliga varianter som lyser nästan hela dygnet runt.

– Det nya underlaget ökar tillgängligheten för alla, även för äldre människor och familjer med barnvagnar. Vi ska också se över skyltningen ordentligt så att alla verkligen känner sig välkomna hit, säger Thomas Wiklund.

– Nu när Hellasgården i stort sett är klar planerar vi att anlägga nya »platta« motionsspår och vandringsleder genom Nackareservatet. Tanken är att knyta ihop Hellasgården med Björkhagen.

- ◀ Nya underlag i motionsspåren, bättre belysning, ombyggda omklädningsrum och ny tillgänglig bastu välkomnar besökarna på Hellasgården.

Enskede ridanläggning har bland annat fått hiss och handikapptoiletter. ▶

Säkert, funktionellt och trivsamt i Södra stadsparken

■ Med hjälp av Tillgänglighetsprojektet har flera av Stockholms torg och parker fått en upprustning. Södra stadsparken i Rinkeby har blivit en ljus och öppen plats där grannar spelar boule och umgås tillsammans.

Står man på torget i Rinkeby ser man ner mot bostadsområdet och gångvägen som löper längs med hela Södra stadsparken. För tre år sedan var parken en plats som människor snabbt gick förbi. Idag ser det annorlunda ut.

Ingrid Fors, byggprojektledare på exploateringskontoret, var ansvarig för upprustningen av Södra stadsparken. Hon berättar att förändringen av det centrala stråket som löper genom hela parken har varit en viktig del i att förbättra situationen för de boende i de närliggande husen intill. Gång- och cykelbanan har flyttats in mer centralt så att de som bor på markplanet inte ska störas av förbipasserande.

Innan upprustningen fanns endast en, gemensam, bana för gång- och cykeltrafikanter vilket kunde skapa problem.

– Det blev ofta konflikter mellan cyklister och gående tidigare och därför var det viktigt att vi separerade gång- och cykelbanorna, säger Ingrid Fors.

Ett naturligt ledstråk

Projektet att göra stadsparken mer tillgänglig startade efter önskemål från stadsdelsförvaltningen i Rinkeby. Det lokala handikapprådet har varit med och tagit fram förslag på förbättringar av tillgängligheten i området.

Gott om sittplatser var något som efterfrågades av handikapprådet, ett förslag som nu har förverkligats. I mitten av gångstråket ner mot den öppna platsen finns en bänk för den som vill vila benen och sitta ner.

– Armstöd på alla bänkar har också varit ett önskemål och det är något vi har tänkt på, säger Ingrid Fors.

» Det var viktigt att separera gång- och cykelbanorna. «

En bit längre ner når stråket en stor öppen plats. Den öppna ytan där gångvägarna korsas är den centrala mittpunkten i stadsparken. Här har ledstråk lagts längs med marken, som stöd för synskadade. Ledstråken är vita i färgen och gjorda i ett skrovligt material för att tydligt skilja de olika ytorna åt.

◀ Det centrala stråket genom parken har blivit en naturlig promenadväg.

Exempel på åtgärder i Södra stadsparken

- ▶ Ny belysning längs med hela parkstråket.
- ▶ Nya träd har planterats.
- ▶ Gång- och cykelväg har separerats.
- ▶ Sittplatser längs med stråket.
- ▶ Stråkets branta partier har räcken på båda sidor.
- ▶ En centralt öppen yta med sittplatser och ledstråk.
- ▶ En grusplan för boulespel.

» Nu har Södra stadsparken blivit en trivsamt och tillgänglig plats. «

Det asfalterade gångstråket kontrasterar mot de gröna gräsmattorna på stråkets båda sidor och fungerar därför som ett naturligt ledstråk genom hela parken, vilket underlättar för människor med synnedsättning.

En plats där människor vill vara

För att skapa ljus och trygghet har en belysningsmast satts upp vid den öppna platsen. Idag sprider ett flertal lampor ljus över hela området under mörka kvällar och nätter.

På vissa utvalda platser ligger vackra gotländska stenar utplacerade. Det gör att miljön får en särskild karaktär och platsen blir mer levande.

Det har varit viktigt att göra Södra stadsparken till en plats där människor vill vara, förklarar Ingrid Fors och idag finns det gott om möjligheter att umgås i parken.

I parkens nedre del finns en mindre spelplan för bland annat boulespel. Bredvid spelplanen står ett bord med ett vackert granitblock som bordsskiva där de boende kan äta tillsammans.

– Tidigare var det här ett ganska trist område men nu har Södra stadsparken blivit en funktionell, säker, trivsamt och tillgänglig plats, säger Ingrid Fors.

- ◀ Kring den centrala öppna platsen finns sittplatser och tydliga ledstråk.

Marta D'Amico
3.10.2009 - 6.1.2010

LILJEVALCHS
KONSTHALL

Konstnärernas
Kungälvsvattenmuseum
Kungälv
Djurgrändstugan
Liljevalchs
Galleriavägen

Värdig entré till Liljevalchs konsthall

■ Numera behöver ingen besökare ta bakvägen via varumottagningen för att komma in i Liljevalchs konsthall på Djurgården. Rampen, hissen och de automatiska dörrarna gör den stora huvudentrén självklar och värdig för alla, med eller utan rullstol, rullator och barnvagn.

Ombyggnaden av Liljevalchs är ett led i projektet Värdig entré. Projektet startade 2006 och är ett samarbete mellan Stockholms stad, Statens Fastighetsverk och European Institute for Design and Disability/EIDD, på svenska även kallat Design för alla. Värdig entré tar fram förslag och produkter som förenar tillgänglighet och god design i kulturhistoriskt känsliga miljöer. Målet är att göra byggnaderna tillgängliga för alla.

– **Det är en utmaning.** Miljöerna är känsliga och man måste vara varsam när man närmar sig en gammal byggnad så att inte miljön förvanskas, säger Lennart Klaesson, arkitekt SAR/MSA och projektledare i Tillgänglighetsprojektet. Lennart är tillika stadens projektledare för ombyggnaden av Liljevalchs entré.

Ny ramp och hiss

Liljevalchs är en av många äldre byggnader som ritades och byggdes utan krav på tillgänglighet för personer som har svårt att gå i trappor. Fram till

2008 var människor som använder rullator eller rullstol hänvisade till konsthallens baksida för att ta sig in. Då byggdes planteringen till höger om entrén om till en slingrande stenramp med viloplatser, och de gamla tunga slagdörrarna ersattes med automatiska skjutdörrar i glas. Alla trösklar togs bort och inne byggdes två små toaletter om till en stor och tillgänglig toalett.

Under hösten 2009 installerades den nya glashissen utomhus vid trappans fot. Den har automatiska skjutdörrar och tydliga knappar med talsyntes, relief och punktskrift.

– Flera tidigare lösningar för Liljevalchs har stupat av olika orsaker. Nu var alla parter med från första början, innan ett enda beslut tagits eller ett enda litet pennstreck dragits. I arbetsgruppen fanns representanter för fastighetsägaren, konsthallen, brukargrupperna, Stadsmuseet, Skönhetsrådet och stadsbyggnadskontoret. Vi kopplade självklart också in duktiga designers och arkitekter, berättar Lennart Klaesson.

– **Metoden, som bygger** på konsensus, kommer vi helt klart att fortsätta arbeta utifrån. Det tar tid men det lönar sig i längden och det blir snyggt och tillgängligt, fortsätter han.

Efter ombyggnaden har Liljevalchs fått fler besökare som använder rullstol eller rullator berättar konsthallens chef Mårten Castenfors.

◀ Ny hiss och ramp och ombyggda dörrar gör entrén till Liljevalchs tillgänglig för alla.

Välkommen till Världig entré

- ▶ Världig entré är ett samarbetsprojekt där Stockholms stad, Statens Fastighetsverk och European Institute for Design and Disability/EIDD Sverige deltar. I projektet tar man fram förslag och produkter som förenar tillgänglighet och god design i kulturhistoriskt känsliga miljöer. Läs mer om Världig entré på:
- ▶ www.sfv.se (Statens Fastighetsverk)
- ▶ www.stockholm.se/tillganglig (Stockholms stad)
- ▶ www.designforalla.se (EIDD Sverige)
- ▶ På Liljevalchs hemsida får du information om tillgängligheten och kan titta på filmer där sex personer i olika åldrar testar den nya rampen: www.liljevalchs.com

– Rampen är en riktig pärla, det hör vi av folk som kommer hit. Hissen är också väldigt fin och funktionell. För oss är det underbart att slippa skicka folk till baksidan, fortsätter han.

Nya projekt och produkter

Nu står ytterligare tre pilotprojekt på tur – Södra Bancohuset i Gamla Stan, Stockholms Stadshus och Residenset i Göteborg. Det är tre välbesökta byggnader med stora kulturhistoriska värden som inte uppfyller dagens krav på tillgänglighet.

Att utveckla nya produkter som förbättrar tillgängligheten är ett annat viktigt område som projektet Världig entré arbetar med. Tillsammans med olika tillverkare tar man fram produkter som ska kunna användas i kulturhistoriska miljöer.

– Hissen utanför Liljevalchs är ett bra exempel. Här var det viktigt att hissen inte konkurrerade med själva byggnaden, att den var fristående och att den hade en modern design som ger ett tydligt avtryck av vår tid. Någon sådan produkt fanns inte på marknaden, så vi tog fram en egen lösning. Nu hoppas jag att den kommer att kunna användas även vid andra entréer till äldre byggnader, säger Lennart Klaesson.

Ett annat exempel är trapphissen på Hotell Skeppsholmen. Hotellet ligger i de gamla byggnaderna på Skeppsholmen som även kallas Långa Raden, byggda 1699 för Karl XII:s drabanter. Trapphissen som är nedfäld i golvet och osynlig när den inte används, har tagits fram i samarbete med ett danskt företag.

– Den kommer att serietillverkas och jag tror att det finns en jättestor marknad. Behovet av snygga funktionella lösningar som passar i gamla miljöer kommer bara att fortsätta växa, säger Lennart Klaesson.

- ◀ Den nya rampen fungerar bra för alla, till exempel barnvagnar, rullstolsburna och rullatorer.

Bergbanan gör Skärholmsborna tryggare

■ Under många år gick de boende uppe på Ekholmshöjden i Skärholmen långa omvägar för att slippa den mörka tunneln och de förorenade hissarna, som dessutom ofta stod still på grund av skadegörelse. Till slut fick de nog och efter ett medborgarinitiativ byggdes bergbanan.

Bergbanans nedre station ligger alldeles intill torget i Skärholmen. Anläggningen påminner om en skidlift, med de runda platta taken och spåret som leder upp mot bergets topp. En äldre kvinna med shoppingvagn står vid stationen och väntar på kabinen som ska ta med henne upp på höjden.

Instängt i bergtunneln

En av de viktigaste anledningarna till att det byggdes en bergbana i Skärholmen var att de boende i området upplevde ett starkt obehag i den gamla bergtunneln och i hissarna upp mot Ekholmshöjden. Alternativet var den långa, mörka, slingrande trappan upp mot höjden. Att ta sig fram där med rullstol, barnvagn eller rullator gick inte och många, i synnerhet kvinnor, kände sig otrygga och tog hellre långa omvägar för att slippa vara rädda.

Tunneln finns fortfarande kvar men är stängd. Det är kallt och rått därinne och det är lätt

att förstå den känsla av osäkerhet som människor upplevt här. Lennart Klaesson är projektansvarig för bergbanan inom Tillgänglighetsprojektet och han berättar om det missnöje med tunneln som fanns hos Skärholmsborna.

– Hissarna upp mot bostadsområdet låg längst inne i en 60 meter lång bergtunnel och det fick människor att känna sig instängda och rädda. De var ofta ur funktion på grund av skadegörelse. Dessutom var hissarna förorenade och luktade illa, säger Lennart Klaesson.

Ett medborgarinitiativ

Bostadsområdet Skärholmen byggdes i mitten av 60-talet som en del av miljonprogrammet. Projektet prioriterade ett funktionellt boende för så många som möjligt. Trygghet och säkerhet blev sekundärt.

De boende uppe på Ekholmshöjden skulle få vänta i över trettio år innan ett alternativ till bergtunneln kom på tal. I mitten av 90-talet ville staden satsa på förorterna och projektet Ytterstads-satsningen drog igång. Projektet uppmuntrade till medborgarinitiativ och de boende fick själva komma med idéer och förslag om förbättringar i sin stadsdel.

Enkätundersökningar visade att det mest angelägna i Skärholmen var bergtunneln. En arbetsgrupp bildades bestående av de boende i området, konsulter samt representanter från Stockholms stad för att gemensamt ta fram olika

◀ Bergbanan gör det tryggt och enkelt att ta sig från Skärholmsterassen upp till Ekholmshöjden.

Bergbanan invigdes sommaren 2001

- ▶ Bergbanan är resultatet av ett samarbete mellan Stockholms stads Ytterstadssatsning och Tillgänglighetsprojekt, samt AB Stockholmshem.
- ▶ Den nedre stationen ligger vid Skärholms-terrassen intill torget i Skärholmens centrum och spåret leder upp till den övre stationen vid bostadsområdet Ekholmshöjden.
- ▶ Kabinen tar 35 passagerare och går i genomsnitt över 300 turer per dag, mellan klockan fem på morgonen och fram till midnatt.
- ▶ Anläggningen är kameraövervakad, både inne i kabinen och vid stationerna.

tekniska lösningar, ett arbete som så småningom skulle leda fram till att bergbanan byggdes.

En öppen lösning

Den äldre kvinnan med shoppingvagnen sitter på bänken inne i kabinen och ser på utsikten. Kabinen smyger sig ljudlöst fram över spåret och solen lyser in genom fönstren. Bredvid spåret går långa trappor upp mot höjden och från fönstret syns två killar som försöker springa ikapp banan uppför trapporna.

Den öppna lösningen med stora fönster var hela poängen med den nya bergbanan, berättar Lennart Klaesson. Det var viktigt att man skulle

kunna ha kontakt med omgivningen och slippa känslan av instängdhet.

– Jag tycker att det bästa med bergbanan är att det är full insyn. Från kabinen är det möjligt att se ut från alla håll och alla kan se in, säger Lennart Klaesson.

Skulle något hända inne i bergbanans kabin eller vid stationerna finns kameror som övervakar allt som sker. Trycker någon på nödknappen får man kontakt med en person på stadens driftcentral som ser och hör allt som händer inne i kabinen från en tv-skärm.

Det känns i magen när kabinen åker över spårets något ojämna bana. För att bevara den ursprungliga miljön och undvika sprängningar i berget valde man att låta banan gå i olika lutningar på spåret för att följa bergets form. Det sliter förstås på banan och ställer stora krav på tekniken, förklarar Lennart Klaesson.

Mindre skadegörelse och färre brott

Bergbanan har varit i drift i snart tio år. Ronny Klingmo är drifttekniker på trafikkontoret och arbetar med bergbanans underhåll. Han berättar att i jämförelse med liknande anläggningar har det varit ovanligt lite skadegörelse på bergbanan i Skärholmen. Det kan ha att göra med att den används så flitigt och att det inte går att gömma sig inne i kabinen när det är full insyn.

- ◀ Skärholmsborna tog själva initiativet till bergbanan och idag används den flitigt.

Mätningar visar att banan är väl använd. Över 300 turer upp och ner varje dag, från klockan fem på morgonen och fram till midnatt. Ser man på brottsstatistiken visar även den att bergbanan i Skärholmen är ett lyckat projekt, berättar Ronny Klingmo. Det förekommer betydligt färre brott i området sen tunneln stängdes och bergbanan öppnades.

Förslag på framtida förbättringar

Bistert klimat och hård belastning på banan ställer till det ibland och gör att bergbanan står still under kortare perioder. Lennart Klaesson säger att staden är medveten om problemet och att man skulle kunna förbättra bergbanan i framtiden genom att bygga en parallell bana bredvid den befintliga för att kunna använda ytterligare en kabin.

– Då har man en reserv om den andra inte fungerar. Det är förstås en kostnadsfråga. Det är en dyr investering men det lönar sig förmodligen i långa loppet, säger Lennart Klaesson.

Den korta resan från torget och upp till Ekholmshöjden tar bara ett par minuter. Uppe på höjden talar en röst från högtalaren inne i kabinen om att banan är framme vid den övre stationen. Dörrarna går upp och kvinnan med shoppingvagnen traskar hemåt i snön.

Maria, 31 år, med dottern Elsa, bor i Skärholmen

» Jag har bott i Skärholmen i snart 6 år och jag har min dotter på öppna förskolan vid Ekholmshöjden så jag kommer hit nästan varje dag. Elsa älskar att åka bergbanan! Hon tycker det är spännande att se på utsikten. Sen är det väldigt praktiskt och man slipper gå i trappor. Det är långt att gå från tunnelbanan och upp till höjden, särskilt om man har barnvagn som jag har. <<

Sulamita, 13 år, bor i Skärholmen

» Jag åker ofta bergbanan när jag ska hälsa på kompisar som bor här uppe. Det är mycket bättre med en bergbana än med hiss i en tunnel. Den här går ju utomhus så då känner man sig säkrare och om man skulle fastna behöver man inte vara lika rädd som om man skulle fastna i en hiss inne i en mörk tunnel. <<

Larry, 70 år, bor i Liljeholmen

» Jag använder bergbanan ett par gånger i veckan när jag kommer hit för att hälsa på vänner. Jag ser mest fördelar med bergbanan. Det är bekvämt, den tar mycket folk, det går snabbt att ta sig upp på höjden och den går ofta. Bergbanan är ett trevligt inslag här i Skärholmen och det är fin utsikt från kabinen. Sen är den snygg också! <<

Den långa mörka tunneln, som de boende i Ekholmshöjden tidigare var hänvisade till, är numera stängd. ►

Max Matthies

folk

Viktigt att skilja gående och cyklister åt

■ För att cyklister och gångtrafikanter ska känna sig säkra i trafiken är det viktigt att tydligt markera var gränsen mellan cykelbanan och gångbanan går. Detta är särskilt viktigt för gångtrafikanter med synnedsättning.

Det är tidig morgon och trafiken i innerstaden börjar komma igång. Ett fåtal morgonpigga cyklister far förbi längs med cykelbanan på Birger Jarlsgatan. De kommer smygande och hörs nästan inte så det gäller att se upp.

För att öka trafiksäkerheten i Stockholm har cykelbanor byggts längs med de biltrafikerade gatorna och cyklar och bilar behöver inte längre trängas tillsammans. Cyklisterna har istället kommit närmare gångtrafikanterna, vilket ibland kan ställa till med problem. Därför är det viktigt hur man separerar ytorna för gång- och cykelbanor.

Överraskande resultat

Sara Malm är en av de områdesansvariga för tillgänglighetsfrågor på trafikkontoret och hon har svarat för en utvärdering av hur man bör separera gång- och cykeltrafik för att tillgodose behoven hos trafikanterna, i synnerhet hos människor med funktionsnedsättning.

Den typ av separering som tidigare rekommenderats av Tillgänglighetsprojektet visade sig i utvärderingen ha brister, berättar Sara Malm. Denna utformning har använts nära Spårvagns-

800 km gång- och cykelvägar i Stockholm

- ▶ Separeringen mellan gång- och cykelbana ska utformas så att den ger både taktil (kännbar) och kontrasterande information.
- ▶ Gatumiljön blir mer lättbegriplig om gångytan och cykelytan görs i olika beläggningsmaterial. Cykelytan ska förses med cykelsymboler.

hallarna på Birger Jarlsgatan där en nivåskillnad separerar banorna .

– En upphöjd kant, som det är här, är en lösning som synskadade tycker fungerar bra men som gör det svårt för framförallt cyklister och gods-transporter, men även för människor som använder permobil eller rullstol, säger Sara Malm.

Resultatet av utvärderingen blev att gång- och cykelbanor bör separeras både med olika beläggningsmaterial och en taktil och kontrasterande markering mellan ytorna. Den lösningen hittar vi på andra sidan Birger Jarlsgatan där olika slags material gör det möjligt att både se och känna hur banorna skiljer sig åt. Ljusa betongplattor på gångbanan och mörk asfalt på cykelbanan.

Cykel- och gångbanorna löper längs med hela Birger Jarlsgatan och längre ner mot Stureplan är träd planterade mellan gång- och cykeltrafiken.

– En möbleringszon mellan banorna med plats för till exempel träd och cykelställ är, om den är rätt utformad, den optimala lösningen. Tyvärr är den både dyr och tar stort utrymme, säger Sara Malm.

- ◀ Olika beläggningar på gångbana och cykelbana gör gatumiljön mer lättbegriplig.

**SPRING-
LINA**

STADEN I LINA

**GRÄS-
VALLAR**

DAMM

GUNGOR

STADEN I LINA

SANDLEK

STADEN I LINA

SKULPTURER

STADEN I LINA

LEKBÅT

STADEN I LINA

SPORTYTÄ

STADEN I LINA

LEKYTA

STADEN I LINA

BÅTMANSTORPET

ENTRÉ

• TAVLANS PLATS

SKALA 1:100

Tillgängliga, men inte tillrättalagda, lekplatser och parklekar

■ Stockholm är fullt av lekplatser och parklekar. Från små obemannade lekplatser på bakgårdar och i villaområden till stora parklekar med fritidsledare och många aktiviteter. Under de senaste tio åren har många äldre lekplatser och parklekar gjorts tillgängliga för barn och föräldrar med olika funktionsnedsättningar, och de nya som byggs görs tillgängliga från början. Målet är att alla ska kunna använda lekplatserna.

Små förändringar kan göra stora skillnader i många av de äldre lekplatserna och alla behöver inte byggas om helt och hållet. Det kan handla om att byta ut underlag som sand och grus, minska nivåskillnader och ersätta vissa lekredskap.

I andra lekplatser och parklekar har staden valt att göra mer omfattande förändringar. Båtsmanstorp i Riksbys är en sådan lekplats, och det var den första lekparken som byggdes om för att fungera även för synskadade barn.

– När vi valde att göra Båtsmanstorpets lekplats tillgänglig trodde vi att det skulle vara enkelt. Där fanns redan flera »rum«, omgärdade av staket, vilket verkade underlätta orienteringen för barn med synnedsättningar. Men vi fick tänka

om och hitta helt andra lösningar, och det har vi lärt oss mycket av, berättar Berit Mårtenson, anläggningsingenjör och en av de områdesansvariga för tillgänglighetsfrågor på trafikkontoret.

– Nu vet vi att det är en föränderlig process, där inget blir riktigt som man har tänkt sig från början. Det är det som gör det så roligt, fortsätter hon.

Enkelt och utmanande

Lekplatserna och parklekarna görs tillgängliga i samband med upprustningar och nybyggnationer. Alla platser ser olika ut och en lösning som passar på en lekplats kanske inte alls fungerar på en annan, därför krävs det ofta skräddarsydda lösningar. I äldre parker handlar det ofta om att förbättra framkomligheten genom att minska nivåskillnaderna och ta bort svåra underlag som grus och sand.

– Jag försöker förenkla, säger Christina Söderström Löf, gatumiljöarkitekt på trafikkontoret. Det ska vara enkelt att ta sig in och ta sig fram oavsett vilken funktionsnedsättning barnet har och det ska vara spännande att leka där, för alla barn. Jag hoppas att barnen ska lockas att tänja på gränserna och utmana sig själva.

Hitta leken i Stockholm

- På Stockholms stads hemsida, www.stockholm.se, under »hitta och jämför service« finns information om över 200 lekplatser och parklekar. I beskrivningarna finns bland annat uppgifter om tillgängligheten vid respektive lekplats och parklek, vilka som är bemannade och hur man enklast tar sig dit.

Olika underlag och färger

Vid Båtsmanstorpets huvudentré finns en informationstavla i relief och punktskrift. För att underlätta orienteringen inne på lekplatsen har Berit och Christina arbetat med olika beläggningar och färgmarkeringar. Det finns tydliga ledstråk och olika underlag som gräs, sten och gummi som gör att barnen lättare känner igen sig.

Ett kommunikationssystem av ljudtrattar med underjordiska rör finns på flera platser. Lekredskapen är på olika sätt utformade för barn med synnedsättningar, men fungerar också utmärkt för andra barn. Här finns bland annat gungor med ljud, cykelkarusell och en springlina som barnen kan hålla sig i och springa riktigt fort.

Idén med springlinan föddes när ombyggnaden av Båtsmanstorpet var på planeringsstadiet. Då kopplades en tillgänglighetskonsult in, som själv var blind och hade barn, och hon förklarade hur svårt det var för barn med synnedsättningar att våga springa fritt och fort.

– **Det är viktigt** att arbeta tillsammans med referenspersoner i hela processen. Det är ett långt steg mellan mitt jobb som tjänsteman och barnens verklighet, och vi måste ha möjlighet att ta del av andras idéer och erfarenheter. Det är också viktigt att vi är med på plats och med egna ögon ser hur barnen leker och hur leken fungerar, säger Berit Mårtenson.

Utbyte och kunskap

För att få inspiration och ökad kunskap gör medarbetarna studiebesök och tittar på andra projekt, i andra städer och länder. När Båtsmanstorpet skulle byggas om var Tomtebodaskolans övningslekplats en förebild. Skolan var tidigare en specialskola för elever med synnedsättning.

– **Vi åkte dit tillsammans** med konsulterna som skulle göra själva ombyggnaden och fick många idéer om konkreta lösningar. Man behöver ju inte uppfinna hjulet varje gång, säger Christina Söderström Lööf.

– **Vi fick också större** insikt om att blinda barn har lika mycket spring i benen som seende. Det kan tyckas självklart, men det är inte så lätt att föreställa sig hur det är i verkligheten. Det är lättare att tänka sig in i vad rullstolsburna barn har för behov, fortsätter hon.

På samma sätt sprider Stockholms stad med sig av kunskap och erfarenheter till andra – konsulter, tillverkare, andra kommuner och intresserade från utlandet. Parkleken Bandängen tar ofta emot studiebesök, och Båtsmanstorpets lekplats har uppmärksammats av St Petersburg och Aten.

– I takt med att fler parklekar och lekplatser behöver rustas upp fortsätter vi vårt arbete. Men det finns fortfarande många mindre obemannede lekparker i bostadsområden som vi inte har jobbat med. Här har vi istället sett till att stadsdelsnämnderna fått extra pengar för tillgänglighet, och vi räknar med förbättringar, säger Berit Mårtenson.

Ett kommunikationssystem av ljudtrattar med underjordiska rör finns på flera platser i parken. ►

Det hänger på armstödet och ryggstödet

■ Försök att hitta en ledig parksoffa en solig lördagseftermiddag i maj. Det är inte så enkelt, trots att det finns många soffor i staden. För en person som har svårt att röra sig gäller det också att hitta en soffa i rätt höjd med armstöd och ryggstöd, annars kanske det inte går att njuta av solen fullt ut.

Parksofforna betyder mycket för stockholmarna. Här kan man vila på väg hem från affären, läsa en tidning i lugn och ro, spana på omgivningen eller ta en tupplur. Många funderar nog inte så mycket över hur soffan är konstruerad, huvudsaken är att den är skön och står på en bra plats.

Men för personer med nedsatt rörelseförmåga är det viktigt att soffan uppfyller vissa kriterier, annars kan det vara svårt att sätta sig, sitta skönt och sedan resa sig. Här spelar armstöd, ryggstöd och höjd på soffan stora roll.

Inga nya soffor utan ryggstöd och armstöd ska ställas ut, och äldre soffor kompletteras med det som behövs.

– **Vi samarbetar med** handikappråden och leverantörerna för att få fram de bästa lösning-

arna. Armstöden ska vara greppvänliga och ge bra stöd när man reser sig och ryggstöden ska ha rätt lutning. Sitthöjden på soffan ska vara mellan 45 och 50 centimeter, berättar Lennart Klaesson, projektledare i Tillgänglighetsprojektet.

– Helst skulle vi vilja ha en och samma soffa i hela staden, men jag har full förståelse för att man vill ha nya soffor med egen karaktär i nybyggda områden, fortsätter han.

Det är också viktigt att det finns gott om soffor. Helst var 25:e meter i områden där det rör sig mycket människor, och med 100 meters mellanrum i bostadsområdenas närområden. I parker och grönområden räcker det med ungefär 250 meters mellanrum.

Var sofforna placeras bestämmer stadsdelsnämnderna, men medarbetarna i Tillgänglighetsprojektet kan ha synpunkter på placeringen.

– Placeringen är viktig ur tillgänglighetssynpunkt, soffan får inte vara i vägen och hindra framkomligheten. Det ska också finnas plats för rullstol bredvid så att alla kan umgås på lika villkor, säger Lennart Klaesson.

Kontraster gör stadens trappor synligare

■ Ett flertal trappor i stadens utemiljö har kontrastmarkerats för att underlätta för människor med synnedsättning.

Trappan från Oxtorgsgatan upp mot Malmskillnadsgatan vid Hötorget sticker ut från den grå gatumiljön tack vare de skarpa vita ränderna på de markerade trappstegen.

Catarina Nilsson är en av de områdeansvariga för tillgänglighetsfrågor på trafikkontoret. Hon berättar att trapporna kontrastmarkeras genom en 10 cm bred vit rand på trappans första och sista trappsteg. Markeringen är gjord av en vit massa som står i kontrast till trappans övriga material av grå granit.

– **Kontrastmarkeringen hjälper** människor med synnedsättning att se trappan bättre, säger Catarina Nilsson. En trappa ska ha handledare (som till vardags ofta kallas räcken) på båda sidor. Handledarna ska gå ut 30 cm från trappans första och sista trappsteg så att det tydligt går att känna var trappan börjar och slutar.

Vid Oxtorgsgatan är trappan upp mot Malmskillnadsgatan uppdelad i tre partier och den har två vilplan. Räckena följer trappans lutning. Belysningsstolpar är placerade vid trappans två vilplan. Att trappan är väl upplyst bidrar till att kontrasterna kommer fram och syns ordentligt.

Exempel på olika sorters kontrastmarkeringar i trappor:

- ▶ Strömgatan/Fredsgatan – grå granittrappa. Kontrastmarkeringen består av en 10 cm bred vit rand.
- ▶ Sergels Torg – trappa i svart granit. Kontrastmarkeringen består av cirklar av vit natursten på rad.
- ▶ Östermalms IP – trappa i ljus betong. Kontrastmarkering består av en 13 cm bred svart rand.
- ▶ Hammarby Sjöstad, Lumaparken – trappa av mörk granit. Kontrastmarkeringen består av ett helt kontrastmarkeringssteg i ljusare granit än resten av trappan.
- ▶ Östermalms IP – trappa i trä. Kontrastmarkeringen består av en 4 cm bred stålmarkering.

Läs mer på www.stockholm.se/tillganglig

◀ Tydliga vita markeringar visar de översta och understa trappstegen.

Vägledning både för beslutsfattare och privatpersoner

■ Det finns bara en enda funktionshinderombudsman i Sverige. Hon heter Riitta-Leena Karlsson och är knuten till kommunstyrelsen i Stockholms stad. Hennes uppgift är att följa upp stadens olika verksamheter och föreslå förbättringar som ger människor med funktionsnedsättning bättre levnadsvillkor. Hennes mål är en stad för alla.

Stockholm fick sin första funktionshinderombudsman (FO) år 2002. FO har i uppgift att bevaka stadens verksamheter utifrån funktionshinderaspekter och varje år landar en årsrapport från Riitta-Leena Karlsson på politikernas skrivbord. Rapporten innehåller tydliga beskrivningar av brister i stadens tillgänglighet och redogörelser av förbättringsarbetet.

Funktionshinderombudsmannen ingår inte i Tillgänglighetsprojektet, men under åren har ett nära samarbete utvecklats parterna emellan.

Ta ett helhetsgrepp

Riitta-Leena Karlsson ser fram emot att staden ska ta ett helhetsgrepp på tillgänglighetsfrågorna. Det nya handikappolitiska programmet kommer att utgå ifrån FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Programmet

◀ Riitta-Leena Karlsson är Sveriges enda funktionshinderombudsman. Hon arbetar för att Stockholm ska bli en stad för alla.

Funktionshinderombudsmannen (FO) ska bland annat:

- ▶ Verka för att medborgare med funktionsnedsättning har goda levnadsförhållanden.
- ▶ Förmedla kunskap till nämnder och styrelser och ge förslag på förbättringar.
- ▶ Lämna information och råd till personer med funktionsnedsättning, anhöriga, organisationer med fler men inte ingripa i enskildas ärenden.
- ▶ Bevaka lagstiftning, stadens policy och riktlinjer samt nämnders och styrelser handikappolitiska arbete.

ska ange handikappolitiska mål för tillgänglighet och delaktighet.

Målen ska förverkligas utifrån en strategi, där alla nämnder och styrelser ska bedriva tillgänglighetsarbete som en del i den ordinarie verksamheten. Det finns också förslag på en stadsövergripande styrgrupp för tillgänglighetsfrågor.

FO:s ansvarsområde är redan stadsövergripande. Riitta-Leena Karlsson granskar, följer upp och föreslår förbättringar när det gäller allt från skola, bostäder och arbetsmarknad till idrott, fritid och kultur.

– Ja, alla stockholmare ska kunna leva bra liv från födseln upp till ålderdomen. Oavsett om man har en funktionsnedsättning eller inte, säger hon.

Flera gånger har FO:s förslag lett till nya handikappolitiska beslut som påverkat vardagen i positiv riktning för många stockholmare. I andra fall har FO:s synpunkter lett till att stadens riktlinjer blivit tydligare.

» Tillgänglighetsprojektet är ett bra initiativ som har gett goda resultat genom ett systematiskt och medvetet arbete. «

Fyra huvudområden

Under ett år tar Riitta-Leena Karlsson emot över 600 telefonsamtal, hanterar över 400 skriftliga ärenden och deltar i över 300 informations- och samarbetsmöten. Intresset för FO:s verksamhet är också stort från omvärlden, under ett år får hon uppåt 100 förfrågningar från andra länder som vill veta hur staden arbetar med stöd, service och tillgänglighet.

FO:s fyra huvudområden är omvärldsbevakning, uppföljning, samarbete och samverkan och – sist men inte minst – att vara ett forum för människor med funktionsnedsättning, deras anhöriga och organisationer.

Omvärldsbevakningen innebär bland annat att följa utvecklingen på tillgänglighetsområdet både nationellt och internationellt och att förmedla kunskaper till stadens nämnder och bolag. Uppföljningen sker genom att Riitta-Leena Karlsson bevakar att stadens beslut om handikappolitisk inriktning följs och genom den årliga rapporten som hon tar fram.

Nödvändigt samarbete

Samarbetet mellan alla som på något sätt är inblandade i en människas liv – statliga organ som till

exempel Försäkringskassan, Stockholms läns landsting och stadens egna verksamheter – är centralt.

– Min uppgift är att uppmuntra samarbete. Jag gör det bland annat genom att beskriva vad som händer i enskilda människors liv när samarbetet inte fungerar, det brukar i bästa fall ge effekt, säger Riitta-Leena Karlsson.

– Jag försöker också utveckla samarbetet med handikapp- och frivilligorganisationerna. Genom dem får jag mycket kunskap och information om levnadsförhållandena för personer med funktionsnedsättningar som jag har användning av i olika sammanhang, fortsätter hon.

Råd och vägledning

Rollen som forum för medborgarna är också viktig och här ger Riitta-Leena Karlsson råd och vägledning, till exempel om var man kan vända sig för att få stöd och hur man kan överklaga beslut som man är missnöjd med. Däremot kan inte FO handlägga enskilda ärenden, företräda enskilda medborgare, eller överpröva eller ändra beslut som har fattats av någon annan myndighet.

– Intresset för, och kunskapen om, tillgänglighetsfrågorna har vuxit. Men många far fortfarande illa i sökandet av nödvändiga stödinsatser. Och när det gäller kommunalt stöd och service har frågor som berör yngre människor med funktionsnedsättningar svårt att konkurrera med intresset för äldreomsorgen. Jag tror att det beror på att vi har lätt att förstå hur viktigt det är med stöd till äldre, men inte lika stor förståelse för behoven i samband med en funktionsnedsättning i yngre åldrar, säger Riitta-Leena Karlsson.

Bemötandet viktigt

Hon berättar också att unga människor med funktionsnedsättning ofta får finna sig i att jämföras med äldre med funktionsnedsättning, när det i själva verket är en mänsklig rättighet att bli jämförd med levnadsförhållandena för jämnåriga utan funktionsnedsättningar.

Det finns mycket kvar att göra när det gäller förståelse, kunskap och bemötande, anser Riitta-Leena Karlsson.

– Vi kan ha hur många självöppnande dörrar som helst, men om bemötandet inte fungerar och man känner sig ovälkommen, då blir det otillgängligt, säger hon.

Det behövs helt enkelt bättre medvetenhet och kunskap kring tillgänglighetsfrågor i varje butik, restaurang och arbetsplats, menar hon.

– Det är oerhört intressant att se hur anställda i till exempel restauranger tar emot gäster med

funktionsnedsättningar. Vi har en restaurang här i närheten som är suverän, de tar emot alla på ett värdigt och naturligt sätt. Det är skönt att se. Men det finns fortfarande många ställen som inte fungerar alls, säger Riitta-Leena Karlsson.

– **Tidigare trodde jag** på den goda viljan, men efter mina år som FO är jag fullständigt övertygad om att det krävs en lagstiftning som gör otillgänglighet till en diskriminering. Och jag tycker absolut att tillgänglighetslagstiftningen ska kopplas till serveringstillståndet, det skulle verkligen sätta press på många.

Hur många har funktionsnedsättningar?

- ▶ Minst 1,8 miljoner människor i Sverige har någon form av permanent funktionsnedsättning.
- ▶ Nedsatt rörelseförmåga:
 - mer än 500 000 har nedsatt rörelseförmåga
 - ca 470 000 behöver hjälpmedel
 - ca 1 miljon har reumatism
- ▶ Nedsatt synförmåga:
 - ca 120 000 har nedsatt syn
 - ca 15 procent av dessa, ungefär 18 000, har så pass nedsatt syn att de behöver hjälpmedel.
- ▶ Nedsatt hörsel:
 - ca 1,3 miljoner har nedsatt hörsel
 - ca 700 000 skulle behöva hörapparat
 - ca 8000–10 000 är barndomsdöva
 - ca 15 procent av befolkningen har tinnitus och ca 100 000 har svår tinnitus
 - ca 30 000 använder teckenspråk
- ▶ Medicinska funktionsnedsättningar:
 - ca 500 000 har svår inkontinens
 - ca 560 000 har svåra allergiska besvär
 - ca 300 000 är elöverkänsliga
 - ca 60 000 har epilepsi
- ▶ Psykiska/kognitiva funktionsnedsättningar:
 - I Sverige har ca 1 procent av befolkningen en utvecklingsstörning, detta motsvarar ca 93 000 människor
 - Hälften av dem har en måttlig eller svår utvecklingsstörning
- ▶ Äldre:
 - ca 1,7 miljoner är över 65 år
 - ca 490 000 är över 80 år
 - ca 140 000 har en demenssjukdom
 - år 2050 beräknas 2,5 miljoner svenskar vara över 65 år

Källor: Reumatikerförbundet, Synskadades Riksförbund, Hörselskadades Riksförbund, Hjälpmedelsinstitutet, Svenska Epilepsiförbundet, Elöverkänsligas Riksförbund, Demensförbundet, Statistiska Centralbyrån, Sveriges Dövas Riksförbund, Statens Folkhälsoinstitut, SBU – Kunskapscentrum för hälso- och sjukvården.

Handboken hjälper dig göra rätt från början

■ Handboken ger förståelse för kraven som personer med funktionsnedsättning har på miljön, liksom handfasta råd och riktlinjer om hur man bygger tillgängligt.

»Stockholm – en stad för alla. Handbok för utformning av en tillgänglig och användbar miljö« är ett praktiskt verktyg för alla som planerar, projekterar eller på annat sätt är med och utformar stadsmiljön. Boken behandlar både inne- och utomhusmiljön och har tagits fram för att visa hur tillgängliga miljöer kan skapas utifrån lagtexter, föreskrifter och allmänna råd. Den redogör för vilka riktlinjer som gäller i Stockholm och den skapar förståelse för de krav som personer med funktionsnedsättning har på utformning av miljön.

Catarina Nilsson, en av de ansvariga för arbetet med handboken, Lasse Gustafsson, trafik- och renhållningsnämndens handikappråd och representant från handikapporganisationernas samarbetsorgan samt Sylvia Kornstad, landskapsarkitekt, diskuterar nyttan med handboken.

Arbetsprocessen

Redan innan Tillgänglighetsprojektet kom igång 1999 fanns riktlinjer för utformningen av utomhusmiljön, det så kallade »Utemiljöprogrammet«, berättar Catarina Nilsson. Programmet reviderades 2001, fortfarande med fokus enbart på utomhusmiljön. Staden jobbade efter detta program under flera år innan handboken kom, fortsätter Catarina Nilsson. Lasse Gustafsson, representant från handikapporganisationerna, var delaktig i arbetet med revideringen.

– **En referensgrupp** från handikapporganisationerna var med och tog fram programmet. De hade regelbundna möten och var väldigt engagerade i det här arbetet, minns Lasse Gustafsson.

När Boverkets nya och kompletterande byggregler gällande tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning kom ut, krävdes en ny uppdatering av »Utemiljöprogrammet«. Stockholms politiker hade också vid den tidpunkten efterfrågat riktlinjer även för innemiljön. En arbetsgrupp bildades för att ta fram ett nytt program och år 2008 var handboken »Stockholm – en stad för alla« klar.

Ett samlat innehåll

Till skillnad från de tidigare tillgänglighetsprogrammen innehåller handboken riktlinjer för både inne- och utomhusmiljön.

Handboken inleds med en översikt hur behoven av en tillgänglig miljö ser ut för personer med olika sorters funktionsnedsättningar.

Sedan följer sju kapitel; Enkelt avhjälpta hinder, Allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader, Kvartersmark, Byggnader, Trafiksäkerhet, Gatu- och byggarbete samt Drift, underhåll och förvaltning. Kapitlen är indelade i olika avsnitt, som till exempel entré till bostäder, busshållplats och trappa.

Vid varje avsnitt finns en beskrivning av vad man bör tänka på och hänvisningar till Boverkets byggregler. Till varje avsnitt hör en tydlig sammanfattning och de flesta avsnitten illustreras med fotografier.

För att göra innehållet så överskådligt som möjligt är allt som rör ett visst ämne samlat på ett och samma ställe i Handboken, förklarar Catarina Nilsson.

– Om till exempel en arkitekt ska rita en trappa, så ska hon eller han hitta information om kontrastmarkeringar, räcken och utformningen av trappan på ett och samma ställe, säger Catarina Nilsson.

Sylvia Kornstad, landskapsarkitekt, tycker att uppdelningen av innehållet i handboken är överskådligt och fungerar bra.

– Det är bra att tillsammans med exemplen få se exakt vad de olika paragraferna i lagstiftningen säger. Jag tycker att det är styrkan med boken, säger Sylvia Kornstad.

Handboken i praktiken

Sylvia Kornstad berättar att hon använder handboken i sitt arbete som arkitekt. Ofta arbetar hon i det som hon kallar för vardagsstockholm, platser där vi rör oss dagligen, på väg till bussen eller till affären. Den miljön, förklarar Sylvia Kornstad,

ska vara estetiskt tilltalande och funktionell på samma gång och där finns det tydliga riktlinjer.

– **Men sen finns det** mer speciella miljöer som vi nästan aldrig behöver lägga kraft på, men då och då ska även de rustas upp. Som området kring Nationalmuseum eller Slottet. Där vill man kanske bryta med den gängse utformningen och då är det jätteviktigt att kunna gå till föreskrifterna. Vad kan jag göra med ett räcke? Då kan jag titta i handboken, säger Sylvia Kornstad.

Här är det viktigt att komma ihåg att det är Boverkets föreskrifter som man ska uppfylla. De allmänna råden är just allmänna och visar på ett sätt att lösa problemet, fortsätter Catarina Nilsson.

– Om en arkitekt jobbar med en plats som är kulturhistoriskt intressant ska arkitekten både uppfylla föreskrifterna och samtidigt få lösningen att smälta in i den speciella miljön, säger Catarina Nilsson.

» Det är bra att tillsammans med exemplen få se exakt vad lagstiftningen säger. «

Det är därför handboken fungerar så bra, tycker Sylvia Kornstad. Den är som ett uppslagsverk, en bok att gå till när man behöver veta det exakta måttet på ett räcke eller vilken typ av kontrastmarkering som krävs vid en särskild trappa.

– Min roll som landskapsarkitekt är att se till helheten. Jag måste fråga mig vad är totalintrycket av den här miljön? Handboken kan ge mig exempel på enskildheter i den helheten. På det sättet fungerar handboken som ett stöd i mitt arbete, förklarar Sylvia Kornstad.

Lasse Gustafsson håller med om att handboken är handgriplig och direkt. Han önskar att handikapporganisationerna kunde använda den mer än vad man gör idag.

– Det bästa vore om den fanns med på alla våra möten. Då skulle man direkt kunna slå upp och se vad som gäller i den fråga man diskuterar, säger han.

Ju fler som använder Handboken, desto mindre risk för att något blir fel från början. Det kan kosta många onödiga kronor att riva upp och bygga om.

I framtiden

Naturligtvis kommer även denna handbok att behöva en uppdatering och revidering någon gång i framtiden, säger Catarina Nilsson. Men det kommer alltid att finnas ett behov av en handbok som denna, som ett praktiskt hjälpmedel i utformningen av en tillgänglig stad.

– Handboken är och ska vara en gemensam grund att stå på när det gäller tillgänglighetsfrågor, säger Catarina Nilsson.

Om handboken

- ▶ Innehållet är baserat på Boverkets byggregler.
- ▶ Syftet med handboken är att vara ett stöd i arbetet för alla som arbetar med stadens utformning: planerare, projektörer, arkitekter, byggherrar, utförare, handikapporganisationer, handikappråd och förtroendevalda.
- ▶ Handboken finns att ladda ner i olika format på Stockholms stads hemsida, www.stockholm.se/ tillgänglig, där man också kan beställa tryckta exemplar.

Catarina Nilsson, Lasse Gustafsson och Sylvia Kornstad. ▶

S:t Julianpriset för god tillgänglighet

■ Sedan 2006 har Stockholms stad delat ut S:t Julianpriset till företagare som har utformat sina lokaler så att de är tillgängliga för alla. En av de allra första vinnarna var Scandic Sergel Plaza på Brunkebergstorg.

– Det är bra att staden lyfter fram goda exempel. Vi har mycket att lära av varandra, säger Magnus Berglund, handikappambassadör för Scandic-koncernen.

S:t Julianpriset gick 2006 till Scandic Sergel Plaza, men i juryns motivering framhölls hela Scandic-koncernens 93-punktslista för tillgänglighet.

Listan har tagits fram i samråd med handikapporganisationer och hotellgäster och gäller för alla Scandic-hotell i hela världen. Scandic satsar också på omfattande utbildning av alla medarbetare, och arbetet med att öka tillgängligheten utvecklas ständigt.

På checklistan finns allt från käpphållare i receptionen till vibrerande väckarklocka som även fungerar som brandlarm. Den senare är en helt ny produkt som Scandic tagit fram tillsammans med en tillverkare.

– Vi har tagit ett helhetsgrepp. Att anpassa den fysiska miljön är självklart viktigt, men ännu viktigare för oss är utbildningarna. Här får alla medarbetare insikt i hur de kan arbeta för att göra det mer tillgängligt för gästerna på sin avdelning. För Scandic handlar det om att alla gäster ska trivas, säger Magnus Berglund.

Många goda idéer

Magnus Berglund tog kontakt med Scandic 2003 och presenterade idéer om hur hotellkedjan skulle kunna arbeta med tillgängligheten på ett nytt sätt. Tidigare har han jobbat som kock, men efter att ha fått svåra muskel- och ledbesvär var han tvungen att lämna sitt yrke.

– Hotellbranschen ligger mig varmt om hjärtat men jag hade nog inte börjat jobba med tillgänglighet här om jag inte hade blivit sjuk själv, berättar han.

– **Sedan dess har det hänt** oerhört mycket på tillgänglighetsområdet, både hos oss och i övriga samhället. Jag får inte samma frågor som tidigare, varken från anställda eller från gäster. Det som var krångligt tidigare har blivit enklare och mer naturligt, fortsätter han.

Goda exempel prisas

- ▶ S:t Julianpriset är en del av Stockholms stads och Tillgänglighetsprojektets arbete för att informera och inspirera butiker, restauranger, nöjesställen och hotell att ta itu med hinder som utestänger människor med olika funktionsnedsättningar.
- ▶ S:t Julianpriset delas ut varje år mellan 2006 och 2010. Priset går till de företagare i Stockholm som har utformat sina lokaler så, att alla har möjlighet att vistas där – med eller utan funktionsnedsättning. S:t Julian är en ren hedersutmärkelse – något som ger vinnarna mycket goodwill. Någon pris-summa existerar alltså inte.
- ▶ Juryn är sammansatt av representanter för Stockholms stad, handikapporganisationerna, Stockholms handelskammare, Fastighetsägarna i Stockholm samt Sveriges Arkitekter.
- ▶ Tillsammans besöker och testar juryn lokalerna utifrån de behov som människor med olika funktionsnedsättningar har: god framkomlighet för rullstolar, läsliga menyer, rimliga bullernivåer, kun-nig personal med mera. En mycket viktig bedöm-ningsgrund är hur personalen bemöter gästerna. Bedömningarna bygger alltså inte bara på ett for-mulär med krav som ska uppfyllas. Det gäller också att belöna de ställen i staden där tillgängligheten har åstadkommit med intelligens och fantasi.

Smarta lösningar

Många av förbättringarna har flera funktioner. Käpphållaren i receptionen fungerar till exempel lika bra att hänga handväskan eller paraplyet i. Det är smart, tycker Magnus Berglund som fram-håller att Scandic vill ha smarta lösningar som gör livet enklare för många.

– Ofta har man fokus på funktionsnedsätt-ningar som syns, men många syns ju inte. Man kan också få tillfälliga funktionsnedsättningar som kräver anpassningar under en period. När vi bygger nytt eller renoverar satsar vi på att ha flera rum på varje hotell som enkelt kan anpassas efter olika behov, berättar han.

– **Som exempel har** vi höj- och sänkbara sängar i handikapprummen på Scandic Anglais som fungerar bra om du har tillfälligt ont i ryg-gen. Sitter du i rullstol ser vi till att badrummet fungerar på bästa sätt för dig genom att ställa in en duschstol och se till att duschhandtaget sitter lågt, fortsätter han.

Lönsam investering

93-punktslistan är i ständig utveckling och under 2010 räknar Magnus Berglund att det ska växa till över 100 punkter för ökad tillgänglighet. Utveck-lingen sker genom en ständig dialog med gäster och medarbetare. Olika lösningar testas på olika hotell i världen för att se vad som ska utvecklas, och vad som passar bäst på de enskilda hotellen.

- ◀ Vibrerande väckarklocka underlättar för gästerna.

Casablanca Video på Sveavägen 88 vann S:t Julian-priset 2010 tack var lyckade satsningar på bland annat ny entré och kassadisk, och på utbildning av med-arbetarna. ▶

Den andra vinnaren, Farsta Centrum, belönades för att ha tagit ett helhetsgrepp på tillgänglighetsfrå-gorna. Priset delades ut i Stadshuset av borgarrådet Ulla Hamilton (till vänster i bild). ▶▶

– Vi ser det som en bra investering. Det finns en miljon personer med funktionsnedsättning i Sverige och över 50 miljoner i Europa. De är varmt välkomna som gäster hos oss. Samtidigt behöver inte anpassningarna kosta enormt mycket pengar. Vi passar på att förändra när vi bygger om och bygger nytt. Mycket handlar också, som jag sa tidigare, om mottagande och vilja hos medarbetarna att få det att fungera, säger han.

Idag är Scandic världsledande när det gäller tillgänglighet. Andra hotellkedjor sneglar på lösningarna och satsningarna har fått uppmärksamhet i europeisk press. Det amerikanska TV-bolaget CNN har gjort reportage och intervjuat Magnus Berglund.

– Det är positivt på många sätt, inte bara för oss som företag. Det sätter också fokus på frågan om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning på alla plan. Här ligger Sverige i framkant, men vi är inte bäst på allt och vi har mycket att lära av varandra. Alla goda exempel är värda att lyfta, säger Magnus Berglund.

– Ytterst handlar det om min och andras rätt att bli mottagen som människa och gäst, och inte enbart som en person med nedsatt funktionsförmåga.

Ett av hans tips till andra företagare i hotell- och restaurangbranschen är att hyra en rullstol och placera den på kontoret så att alla medarbetare kan använda den ett par timmar vardera. Det öppnar upp ögonen för vad som kan orsaka

S:t Julianvinnare 2006–2010

- ▶ 2010
Casablanca Video, Sveavägen 88
Farsta Centrum, Farsta
- ▶ 2009
Hotel Hansson, Surbrunnsgatan 38
Indiska Odenplan, Odengatan 79
Tavelmålare Bengt Elde, Drottninggatan 7
- ▶ 2008 delades inget S:t Julianpris ut.
- ▶ 2007
Immanuelskyrkan, Kungstensgatan 17
Wirströms Järn & Färg, Folkungagatan 54
Ersta Konferens & Hotell, Erstagatan 1 K
Grekiska Kolgrillsbaren, Liljeholmstorget 106
- ▶ 2006
Filadelfiakyrkan, Rörstrandsgatan 5
ICA Nära Axelsberg, Selmedalsvägen 3
Scandic Sergel Plaza, Brunkebergstorg 9
Bruno Café & Lounge, Götgatan 36

problem i miljön och bemötandet. Även om det bara visar behoven i samband med en funktionsnedsättning är det ett bra sätt att få igång diskussionen på arbetsplatsen.

– Ett annat tips är att ta tag i det lilla, lyft ner kaffekopparna från hyllan så alla kan nå dem, då är det lättare att åtgärda det stora, säger Magnus Berglund.

Love me for
who I am

I wonder how
it is to kiss you

I need somebody
Loneliness makes
me stronger

I can do everything
I want to do

Jenny M.

Stockholms stad vinnare av Tillgänglig Resa 2009

■ I november 2009 tilldelades Stockholms stad priset Tillgänglig Resa för »ett målmedvetet arbete och en genomtänkt strategi som visat vägen för hur man kan arbeta för att skapa ett samhälle tillgängligt för alla«. Utmärkelsen är en del i SKL:s, Sveriges Kommuner och Landsting, arbete för att stimulera insatser för ökad tillgänglighet i kommuner och landsting.

Sveriges Kommuner och Landsting har instiftat utmärkelsen Tillgänglig Resa för att sprida goda exempel och inspirera andra. Utmärkelsen som delas ut varje år ges till någon som »genomfört framgångsrika åtgärder till nytta för funktionshindrades resande«.

Lars Cedergrund och Ingegerd Forss från Tillgänglighetsprojektet vid trafikkontoret, Stockholms stad, tog emot utmärkelsen. De har båda arbetat med Tillgänglighetsprojektet sedan starten 1999.

– **En viktig framgångsfaktor** är att vi från allra första stund har haft politiker som velat satsa pengar. Gänget som har arbetat i projektet brinner också för förändring, vilket är nödvändigt eftersom en del av arbetet handlar om att övertyga och inspirera andra, sade Lars Cedergrund, projektchef, när han tog emot priset.

Juryns motivering

I juryn för »Tillgänglig Resa« sitter Sveriges Kommuner och Landsting, DHR (Delaktighet Handlingskraft, Rörelsefrihet), Svenska Färdtjänstföreningen, Svenska Lokaltrafikföreningen och Örebro läns landsting och deras motivering är:

»**Stockholms stad** har genom ett målmedvetet arbete och en genomtänkt strategi visat vägen för hur man kan arbeta för att skapa ett samhälle tillgängligt för alla. Även om Stockholm med sin storlek är unikt i Sverige är det mycket av deras arbete och arbetssätt som kan stå som modell för hur man kan förbättra tillgängligheten för personer med funktionsnedsättning även i mindre kommuner. Den så kallade Stockholmsmodellen för övergångsställen har blivit ett begrepp som även har spridit sig utanför landets gränser. Genom att sätta upp långsiktiga mål och anta tuffa utmaningar har man skapat det engagemang och den insikt som är nödvändig för att nå resultat. Om man kommer att bli världens mest tillgängliga huvudstad 2010 kan vi inte bedöma men vi är övertygade om att det målet har bidragit till att bredda engagemanget för tillgänglighetsfrågor i Stockholms stads olika nämnder och förvaltningar.«

Stockholms Stadshus ska vara öppet för alla

■ När Stockholms Stadshus planerades och byggdes i början av 1920-talet fanns inte dagens krav på tillgänglighet. Den vackra byggnaden är full av nivåskillnader, trappor och nedtonad belysning. Nu förbättras tillgängligheten för alla som arbetar i och besöker Stadshuset för att vara med i guidade visningar, delta i sammanträden, gå på fest eller gifta sig.

Stockholms Stadshus är ett av Sveriges främsta byggnadsverk i den nationalromantiska andan. Stadshuset ritades av arkitekten Ragnar Östberg och invigdes på midsommarafton 1923. Det byggdes för att bli ett medborgarnas hus, öppet för alla. Den öppna gården döptes därför till Borgargården istället för det mer konventionella »borggården«.

Idag tar Stadshuset emot omkring 400 000 besökare på guidade turer varje år. Här arbetar 250 politiker och tjänstemän och i byggnaden finns Rådssalen, där kommunfullmäktige sammanträder, och många andra sammanträdesrum. De magnifika festlokalerna, där Blå Hallen är den mest kända, används flitigt och många par väljer att gifta sig borgerligt i Ovalen.

– Stadshuset är en oerhört viktig byggnad för stockholmarna. Det är klart att det ska vara så öppet som möjligt för allmänheten. Men vi måste ta hänsyn till både den kulturhistoriska miljön och till säkerheten för dem som arbetar i byggnaden. Det innebär att tillgänglighetsåtgärderna måste vara väl genomtänkta och förankrade, säger Gunnar Kempe, områdeschef på Fastighetskontoret, Stockholms stad.

– Vi letar ständigt efter nya tekniska lösningar som kan användas för att lösa nivåskillnaderna, göra fler hissar tillgängliga och förbättra belysningen, fortsätter han.

Bättre ute och inne

Fastighetskontoret förvaltar Stadshuset, och ansvarar för tillgänglighetsåtgärderna. Tillgänglighetsprojektet har varit pådrivande i arbetet, bland annat genom den inventering som genomfördes 2002 och som resulterade i programmet »Stockholms Stadshus – öppet för alla!«. Projektering och genomförande sker i samråd med Stadsmuséets antikvarier, Stadshusets lokal- och verksamhetsansvariga, handikappråd och fastighetsförvaltare.

◀ I Stadshuset pågår ett varsamt arbete för att förbättra tillgängligheten. Thomas Schilén från Fastighetskontoret, PO Bengtsson från Bygg klokt och Lennart Klaesson från Tillgänglighetsprojektet är alla involverade i arbetet.

Sedan 2002 har en del av åtgärderna i programmet genomförts. När det gäller utemiljön har gatumarken och parkeringen byggts om. Övergångsställena och busshållplatserna kring Stads-
huset har förbättrats.

När det gäller själva byggnaden har kontorsentrén på Ragnar Östbergs Plan 1 gjorts tillgänglig med automatiska dörröppnare. På varje våningsplan finns numera handikapptoiletter, och vid entrén till restaurang Eken har en helt ny toalettavdelning byggts i ett gammalt förråd.

» Vi letar ständigt efter nya tekniska lösningar som kan minska nivåskillnaderna. «

Hissen i Drätseltrappan, som går tvärs genom hela huset och förbinder Stadshuskällaren med kontorsavdelningen, har byggts om på ett varsamt sätt.

– Det var ett besvärligt, men intressant, problem att lösa. Den gamla hissen hade en mycket smal dörr med gallergrindar innanför så att inte ens en person i en liten rullstol kom in, berättar Lennart Klaesson, projektledare på Tillgänglighetsprojektet.

Hissdörren ser fortfarande lika smal ut med de gamla gångjärnen fullt synliga, men det är en synvilla. Den gamla originaldörren på varje våning har, precis som hisschaktet, breddats så att även personer i breda elrullstolar kan använda hissen.

– En elegant och skräddarsydd lösning, säger Lennart Klaesson.

Enkla och smarta lösningar

Men alla lösningar behöver inte vara specialgjorda. På plan 5 testas en så kallad »Flexstep«, som är en kombinerad trappa och hiss. I viloläge ser det ut som en vanlig trappa, men när man

trycker på knappen planas trappstegen ut och bildar en plattform som lyfter sig upp till nästa nivå. Efter en stund återgår plattformen till trappsteg igen. Flexstep är en färdig produkt som inte kräver någon ombyggnad för att fungera, men som går att modifiera så den passar in i miljön.

– Flexstepen är bra på flera sätt, den klarar tunga permobiler och kan även enkelt användas för postvagnen och fikavagnen. Stadsmuseum, som bevakar de kulturhistoriska värdena, ser också hellre fristående lösningar där man tydligt kan se skillnad mellan gammalt och nytt och det gör man här, säger Thomas Schilén, förvaltare vid Fastighetskontoret.

Prioriterade åtgärder

Fortfarande återstår en hel del åtgärder innan Stadshuset verkligen är öppet för alla och arbetet fortsätter enligt programmet. Den kanske mest synliga förändringen, en ny ramp vid huvudingången på Borgargården, är prioriterad. Den nuvarande fristående stålrampen är ett provisorium som PO Bengtsson, initiativtagare till Bygg Klokt, inte ger så mycket för.

– Nej, den provisoriska rampen är lång och har lutningen 1 meter på 12 meter. Den ger mjölk-syra i armarna, säger han och visar bilder på ett förslag till ny permanent ramp.

Stadshuset ritades av arkitekten Ragnar Östberg och invigdes på midsommarafton 1923. ►

Gyllene salens väggar täcks av 18,6 miljoner mosaikbitar av glas och guld och är konstnären Einar Forseths verk. Fondväggen domineras av Mälardrottningen, som symboliserar Stockholm. ►►

Det nya förslaget har tagits fram inom projektet Värdig entré som är ett samarbete mellan Statens Fastighetsverk, Design för alla och Stockholms stad.

– Den nya rampen går diagonalt, infälld i stentrappan, från ena sidan till den andra, och har en lång sträckning med två viloplatser. Lutningen är bara 1 meter på 20 meter, vilket är mindre än reglerna kräver, och rampen försvårar inte för gående. Lösningen är enkel och snygg och passar bra in i paradtrappan, säger PO Bengtsson.

Det finns flera ställen i Stadshuset som har trappor med ett par tre steg och där man nu har lagt ut provisoriska lösa ramper. Här arbetar

Fastighetskontoret tillsammans med Värdig entréprojektet med att ta fram en ny typ av trapphiss som är infälld i golvet när den inte används. Samma typ som nyligen installerats i Hotell Skeppsholmen.

– Belysningen i byggnaden är också prioriterad. De gamla lamporna ger ett skumt ljus och drar mycket energi, nya lampor är nödvändiga för både tillgängligheten och för miljön. Här samarbetar vi med leverantörer som har tagit fram särskilda LED-lampor som vi hoppas att Stadsmuseet ska godkänna, berättar Thomas Schilén.

Entré Stockholm öppnar dörren till de bästa ställena

■ Hur bred är dörren till pizzerian på hörnet? Finns det teleslinga på Moderna Museet? Vilken lutning har gatan utanför Gallerian på Hamngatan? Tillgänglighetsguiden Entré Stockholm ger svar på frågor om hur många allmänna lokaler och deras närmaste omgivning ser ut. Om det är tillgängligt eller inte avgör läsaren själv.

Entré Stockholm är en tillgänglighetsguide över allmänna lokaler och flerbostadshus i Stockholm. I guiden, som ligger på Stockholms stads hemsida, görs ingen bedömning om tillgängligheten är bra eller dålig. Utgångspunkten är istället att med foton, mått och uppgifter beskriva hur lokalen ser ut.

– Vi har valt att inte klassificera, utan istället ge en detaljerad beskrivning av hur entrén och lokalen ser ut. Vårt mål är att den som läser guiden ska få en så verklighetstrogen bild som möjligt av lokalen. Om den är tillgänglig eller inte överlåter vi på läsaren att avgöra, eftersom alla har olika behov och krav, säger Ann-Marie Stenman, handläggare på Stadsbyggnadskontoret och en av dem som har jobbat med Entré Stockholm från början.

7 000 allmänna lokaler

Grunden till Entré Stockholm lades i mitten av 1990-talet när Byggettan, en avdelning i Svenska Byggnadsarbetareförbundet, inventerade tillgängligheten i allmänna lokaler och flerbostadshus i Stockholm. Sedan tog Stockholms stad hand om materialet och gav Stadsbyggnadskontoret i uppdrag att göra materialet tillgängligt för allmänheten via Internet. Med stöd av Tillgänglighetsprojektet och i nära samarbete med handikapporganisationerna utvecklades guiden Entré Stockholm.

Arbetet med att skapa Entré Stockholm har omfattat både inventeringar på plats i olika lokaler och byggandet av en databas för att göra informationen lättillgänglig. Idag finns information om över 7 000 allmänna lokaler, från lilla tobakshandeln till de stora museerna och gallerierna. Guiden utvecklas ständigt genom nya inventeringar och uppdateringar av tidigare gjorda inventeringar. Uppgifter om flerbostadshus har däremot inte funnits utrymme att uppdatera sedan Byggettans inventering.

◀ Idag finns information om över 7 000 allmänna lokaler, berättar Ann-Marie Stenman och Ulf Nyström-Stellan.

Välkommen till Entré Stockholm

Du hittar tillgänglighetsguiden på www.stockholm.se. Sök på Tillgänglighetsguide och klicka på länken till Entré Stockholm. Guiden omfattar över 7 000 allmänna lokaler inom följande områden:

▶ Butiker	▶ Gallerior
▶ Caféer	▶ Restauranger
▶ Hotell	▶ Bibliotek
▶ Museer	▶ Teatrar
▶ Biografer	▶ Simhallar
▶ Idrottsanläggningar	▶ Offentliga toaletter

Avgörande mått

– Under årens lopp har vi utvecklat metoder och parametrar för att beskriva lokalen på ett så bra sätt som möjligt, berättar Ulf Nyström-Stellan, handläggare på Stadsbyggnadskontoret och en av dem som arbetar med att göra inventeringar på plats.

Här är måtten viktiga, måtten som visar avståndet från entrén till närmaste parkeringsplats, lutningen på gatan utanför, bredden på dörarna, höjden på trösklarna... För den enskilde kan måtten vara avgörande för om det går att besöka lokalen eller inte.

– Vi är ganska strikta i våra beskrivningar på internet och bygger informationen på måtten. Det underlättar sökningen för den enskilde och ger bättre möjligheter att jämföra olika lokaler, fortsätter Ulf Nyström-Stellan.

Vid inventeringarna uppstår ofta bra diskussioner med näringsidkarna. Många vill förbättra

för att kunna ta emot fler kunder och Ulf och de andra inventerarna bidrar med tips om olika lösningar och delar ut broschyren »32 tips som ökar tillgängligheten i din butik«, som tagits fram av Tillgänglighetsprojektet.

– Attityderna har förbättrats och här tror jag att S:t Julianpriset och kampanjerna har spelat stor roll. Det har visat att det lönar sig att satsa på tillgänglighet, säger Ulf Nyström-Stellan.

Fortsatt utveckling

Samtidigt som Entré Stockholm utvecklas för att bli ännu mer omfattande och enkel att använda, pågår ett utvecklingsarbete på nationell nivå. Regeringen har gett Handisam, myndigheten för handikappolitisk samordning, i uppdrag att komma med förslag och riktlinjer för hur kommunerna ska utforma sina tillgänglighetsguider.

– De signaler vi har fått hittills bekräftar att vi gjorde rätt när vi valde att beskriva lokalerna i bild och text, istället för att klassificera dem med hjälp av symboler. Sedan ska det bli mycket intressant att se vad Handisam kommer fram till i sin utredning, och hur det påverkar Entré Stockholm i framtiden, säger Ann-Marie Stenman.

– Nu fortsätter vi jobba med att integrera kulturförvaltningens tryckta guide och kyrkogårdsförvaltningens tillgänglighetsinformation i Entré Stockholm, och att lägga in information om parker och gångstråk. Vi ska också fundera på om det är möjligt att utveckla guiden så att allmänheten själva kan bidra med information, vilket är ett önskemål från kommunfullmäktige.

Passagemåttet vid glasdörrarna på biblioteket vid Medborgarplatsen är 1,21 meter visar tillgänglighetsguiden. ▶

Tiden håller på att rinna ut
Det står människor i kö för

Det är ett rum som
Ett minne och ett
Jag inte längre va
verser ur 1695 år

är rytmiskt och har som mest karaktär en exakt bestämd
rörelse. Alla sånger är samlade på. När det gäller
i vi är här. Psalmer ut påfäst, sånger av många
salmbok. Huddinge i Kungälv. En dragspelare

Jag tycker själv att det är imitation

nu är 2005 klockan 12. Stängda dörrar har
n vit kofta med stor krage, rosa
rhänge. Jag tuggar på ett tuggummi
Å. Men då är den inte längre min. Jag be

är och inskrifter som skapar ett dokument och för
res. Det är ett självsvär och jag är stolt över
min lilla bomb ska förändra världen men det blir
gäddan livet. Det är en påminnelse till dig och din
ns lopp. Min bomb är språket, min beaktning är ord
slutet, förstå dina känslor istället för att bara känna
och titta. (Jävla stress-ägg-bomba som inte låter

gjort det offentlig på en vegg.

Du vet när hon sa det där om att det var så mycket som gick upp som att det är omöjligt att vända på någon ord. Men du har ju g

Da kanske har det fler blickar

With shoes like a High Heel Sister star jag
es. Je brûlais bien. Les femmes aiment les
aller Julia Morgan, Lina Bo Bardi, Elise de l
Yoku, says: A dream you dream together is
Irina Lesie McEwen, Socrates' Ancestor, d
Ulrika Westerlund, Ann Westerman, Anne
ENTREZ LENTEMENT

SWORDSMANSHIP VII

James, Elizabeth Marbury, Tappers, the last last
life, Siri Derbart, Vila Strand Hotel, Los Angeles
city
same silver dangle with the same solution

tt det er så jabbig en burs oppa. Må ha
Nonnastert, Nannastert, Slaggt, Saba, og så
bursstema og sånn! Også det er en liten veng
en taling. For den har aldri sånn og så
100

...in an nya och gamla typer
...in psykodynamisk grund
...som kan vara till och från g

Mårta Svensson hade en skrivbyrå. Stencil-
maskiner, kopiatorer och så Greta, Judith och
sju andra flickor 24 timr mamma

2. **ÄRND** (SVERIGE) 18. maj 1990
 framför att skrova den här
 tanken. Jag har skrivit ut
 underkasta mig teknisk verk
 under skrivaren. Det har
 är nog inget att säga från
 kompromisslöshet det går at
 omgående. *Är det möjligt att*

Stockholm 2030

Välkommen till Stockholm 2030. Här möter du fem politiker som ger sin syn på tillgänglighetens betydelse för att förverkliga visionen om stadens framtida utveckling.

Vilken roll spelar tillgängligheten i visionen för Stockholm 2030? På vilka områden krävs särskilda satsningar på tillgänglighet för att visionen ska bli verklighet? Hur vill du att det ska vara att leva, bo och arbeta i Stockholm 2030 för alla som har funktionsnedsättningar? Vad betyder tillgängligheten för Stockholms konkurrenskraft i världen?

Hur ska stadens kulturutbud bli tillgängligt för alla 2030? Hur ska möjligheterna att idrotta och motionera vara lika för alla 2030?

På väg mot ett Stockholm i världsklass 2030

Stockholms stad har tagit fram en långsiktig vision för stadens framtida utveckling. 2030 ska Stockholm vara en storstad i världsklass – mångsidig och upplevelserik, innovativ och växande. Då ska Stockholm vara medborgarnas stad, en tillgänglig och trygg stad utan sociala och fysiska barriärer.

Visionen är ett strategiskt åtagande från Stockholms stads sida. Alla nämnder och bolagsstyrelser har fått i uppdrag att arbeta i visionens riktning. För att förverkliga visionen krävs också ett nära samarbete med stockholmarna, näringslivet, staten, utbildningsväsendet, föreningslivet, landstinget och de övriga kommunerna i Stockholm – Mälardalenregionen. Här ger fem politiker sin syn på tillgänglighetens roll i stadens utveckling.

Ulla Hamilton (m)
miljö- och trafikborgarråd:

Vilken roll spelar tillgängligheten i visionen för Stockholm 2030?

Stockholm ska vara en stad i världsklass vilket innebär att den ska vara en stad för alla. Satsningen på att bli världens mest tillgängliga huvudstad som påbörjades 1999 är strategisk och stärker regionens konkurrenskraft. Många besökare med och utan funktionsnedsättningar reser hit och vi lockar till oss många studiebesök om tillgänglighet från hela världen.

Den ökande besöksströmmen gör att näringslivets intäkter ökar väsentligt. Men slutligen är det ändå stockholmarna själva, oavsett funktionsförmåga, som tjänar allra mest på att leva i en välkomnande stad som fungerar för alla. Tillgänglighet ska präglade staden.

På vilka områden krävs särskilda satsningar på tillgänglighet för att visionen ska bli verklighet?

Framför allt tror jag att det handlar om att öka insikten i alla delar av samhället om hur viktigt tillgänglighetsarbetet är.

I majoritetens förslag till budget ligger ett uppdrag till trafik- och renhållningsnämnden att ta fram en strategi för hur alla nämnder och styrelser ska bedriva tillgänglighetsarbetet som en del i den ordinarie verksamheten. Tillgänglighetsfrågor ska inte handla om särlösningar utan måste bli en naturlig del av planeringsprocessen.

I Stockholms innerstad är det numera lätt att ta sig fram med rullstol, rullator och barnvagn. Samma gäller för de flitigast använda gatorna i ytterstaden. Vi arbetar nu vidare med att även resten av staden ska fungera lika bra.

Hur vill du att det ska vara att leva, bo och arbeta i Stockholm 2030 för alla som har funktionsnedsättningar?

Det vi som politiker kan göra är att skapa förut-

sättningarna för ett gott liv. När det gäller tillgängligheten hoppas jag att vi har byggt ifatt och tagit bort alla hinder på gator och torg. Inga nybyggnationer ska vara otillgängliga år 2030. Då ses också tillgänglighet som en självklarhet för butiker, restauranger, banker och andra offentliga lokaler. Det är så man skaffar sig en konkurrensfördel.

Ju fler personer med funktionsnedsättning som kommer ut i arbetslivet desto bättre. Det spelar stor roll när det gäller attityderna. För de som jobbar med en person varje dag blir det naturligt att se människan, i stället för funktionsnedsättningen.

Vad betyder tillgängligheten för Stockholms konkurrenskraft i världen?

Som jag nämnde inledningsvis så tror jag att vårt arbete för en ökad tillgänglighet har en stor chans att bli en stor »exportvara«. Vi har redan många studiebesök som är intresserade av hur vi har löst olika problem i gatumiljön och i våra fastigheter i samarbete med handikapporganisationerna.

Många är mycket intresserade av våra utvecklingsprojekt, som till exempel det unika navigationssystemet för personer med synnedsättning.

Turismen är en ökande industri. Om vi kan ta emot turister med funktionsnedsättningar, som möts av en positiv attityd samtidigt som de enkelt kan ta sig fram och besöka alla våra fantastiska sevärdheter, då sprids de erfarenheterna som ringar på vattnet.

**Jan Valeskog (s),
vice ordförande i trafik- och
renhållningsnämnden:**

Vilken roll spelar tillgängligheten i visionen för Stockholm 2030?

År 2010 ska Stockholm vara världens mest tillgängliga huvudstad – en stad för alla, oavsett funktionsnedsättning. Det beslutade kommunfullmäktige redan år 1998. Stockholm kommer

dock inte att lyckas uppnå målet om att vara världens mest tillgängliga huvudstad detta år, trots sina ambitioner. Enligt lagen ska medborgare ha rätt att kunna vara delaktiga i det som är offentlig verksamhet och ha tillgång till allmänna platser. Det innebär också att det är självklart att staden måste präglas av användbarhet. Därför är tillgängligheten en mycket stor del av Stockholm Vision 2030.

På vilka områden krävs särskilda satsningar på tillgänglighet för att visionen ska bli verklighet?

Sedan 1999 avsätter staden 100 miljoner per år för att öka tillgängligheten inom trafik- och renhållningsnämndens område. Men det finns så mycket mer i staden som är otillgängligt än bara gator och parker. Tillgängligheten i staden bör också gälla dem som är synskadade, hörselnedsatta eller har psykiska funktionshinder. Inom detta område har väldigt lite skett trots stora påtryckningar och viktigt arbete från handikapprörelsen. Jag skulle vilja se fler åtgärder för att göra staden orienterbar för exempelvis personer med syn- och hörselnedsättningar eller neuropsykiatriska funktionshinder som Asperger och autism.

Hur vill du att det ska vara att leva, bo och arbeta i Stockholm 2030 för alla som har funktionsnedsättningar?

Ingen ska behöva vara/känna sig som en andra klassens medborgare i Stockholm. Personer med syn- och hörselnedsättning eller rörelsehinder ska kunna ta del av staden på lika villkor som alla andra. Både inomhus- och utomhusmiljöer måste vara tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Alla måste till exempel kunna ta sig fram i byggnader, ta sig till och från arbetet och delta i kultur- och fritidsaktiviteter.

För oss Socialdemokrater är det viktigt att både samhället i stort och stadsplaneringen präglas av

rättvisa. I nuläget har SL varit förebild vad det gäller goda exempel. Både vad gäller informationstavlor med Brailleskrift på station Hötorget och de röstmeddelanden som läses upp när bussen kommer på busshållplatserna i innerstaden. Jag skulle också vilja se mer liknande exempel. Gärna också att man genom god ljussättning och kontrastfärgsättning och val av olika material underlättar för personer med synnedsättning att hitta dörren in till lokalen.

Vad betyder tillgängligheten för Stockholms konkurrenskraft i världen?

Att Stockholm är tillgänglig betyder mycket, både för turism och företagande. En tillgänglig stad speglar en demokratisk, jämlik människosyn och underlättar också för funktionsdugliga. En ökad tillgänglighet innebär att hela samhället fungerar bättre för alla människor.

Sverige är ett föregångsland när det gäller design och skulle kunna bli världsledande på design för tillgänglighet. Detta skulle kunna locka både investerare och studenter om Stockholm. Jag skulle vilja att Stockholm blir en föregångsstad i tillgänglighetsfrågor och att frågorna kom än högre på den politiska dagordningen.

Madeleine Sjöstedt (fp), kultur- och idrottsborgarråd:

Hur ska stadens kulturutbud bli tillgängligt för alla 2030?

Det krävs åtgärder inom i huvudsak två områden:

- Informationen om hur tillgängliga olika evenemang, lokaler eller aktiviteter är.
- Den fysiska tillgängligheten i kulturstockholm.

Vad gäller informationen har kulturförvaltningen länge publicerat en tillgänglighetsguide i papper och på sin hemsida. Detta är en idag omodern och ineffektiv metod. Kulturförvaltningen och

stadsbyggnadskontoret – som äger guiden Entré Stockholm – har därför sedan flera år i uppdrag att samordna dessa guider och publicera dem i ett öppet format, eller som en wiki, så att föreningar och företag kan förbättra guiden själva och inte vara beroende av kommunen. Vi borde snart ha en tillgänglighetsguide som applikation till en iPhone till exempel, som alla användare kunde förbättra när något behöver förändras.

Vad gäller den fysiska tillgängligheten har kulturförvaltningen de senaste åren gjort tillgänglighetsmedel tillgängliga också för kulturverksamheter som inte använder kommunens lokaler utan hyr in sig hos privata värdar. Det har givit flera positiva resultat och vi ser fram emot ännu fler under åren som kommer. Ju bättre informations-spridningen sköts om brister i tillgängligheten i kulturlokaler – genom en ny tillgänglighetsguide – desto mer medvetna kommer ägarna till lokalerna att bli. Det bör också ge positiv effekt.

Hur ska möjligheterna att idrotta och motionera vara lika för alla 2030?

Den viktigaste insatsen vi gjort de senaste åren är invigningen av centrumet för handikappidrott i Beckomberga, som kommer att skapa bättre förutsättningar för handikappidrotten än någonsin.

Tillgänglighetsanpassningen av Hellasgården härom året och upprustningen av handikappbadet vid Sköndal under åren som kommer är några av de allt större satsningarna på spontanidrottsanläggningar, motionsspår, utegym med mera som är tillgängliga för alla. Människors folkhälsa är deras eget ansvar, men det är stadens uppgift att se till att förutsättningarna är goda och lika för alla.

**Roger Mogert (s),
oppositionsborgarråd,
vice ordförande i kulturnämnden:**

**Hur ska stadens kulturutbud bli
tillgängligt för alla 2030?**

Ett starkt kulturliv är avgörande för att utveckla Stockholm som en kreativ och attraktiv stad. Kulturen är till för alla att uppleva, delta i och själva skapa. Ingen ska hållas utanför den. Det borde vara en självklar princip idag och vi har ett gemensamt politiskt ansvar att realisera den på vägen mot år 2030.

Mer bör göras för att tillgänglighetsanpassa kulturens fysiska rum. Min vision är även att Stockholm går i bräsch för den digitala infrastrukturen i syfte att sprida mer kultur till fler. Stadsteaterns föreställningar kan filmas, textas, översättas och syntolkas för att sändas ut till biografier, samlingslokaler, tv, webb och mobiler. Våra museer kan erbjuda interaktiva 3D-utställningar och biblioteken kan »låna ut« även författarsamtal via digitala medier. Endast fantasin och den politiska viljan sätter gränserna för dessa möjligheter!

**Jari Visshed (s),
vice ordförande i idrottsnämnden:**

**Hur ska möjligheterna att idrotta och
motionera vara lika för alla 2030?**

Alla ska ha möjlighet att idrotta och motionera utifrån var och ens egna förutsättningar. Detta gäller oavsett kön, etnicitet, ålder och fysisk kapacitet.

Tillgänglighet i det perspektivet blir ett mycket vitt begrepp. Utifrån idrottsförvaltningens egna undersökningar vet vi att socioekonomiska faktorer spelar stor roll för vilka motionsvanor olika grupper har. Grovt kan man säga att är man invandrare, kvinna och relativt fattig så är sannolikheten stor för att man är fysiskt passiv. Tillgänglighet kan vara att erbjuda kvinnor som av olika skäl inte kan bada samtidigt som män egna badtider. För staden är det också viktigt att erbjuda verksamheter som de kommersiella intressena inte kan förväntas erbjuda. Tillgänglighet handlar också om ekonomi. De idrottsanläggningar staden erbjuder ska vara tillgängliga till en rimlig kostnad så att man inte väljer bort idrott och motion av kostnadsskäl.

Ett inslag som blivit allt vanligare är att man ordinerar motion per recept. Då måste det finnas anläggningar där man kan vattengympa etc. Tillgängligheten handlar också om att det måste finnas en idrottslig infrastruktur i alla delar av staden så att det är lätt att ta sig till de olika anläggningarna. Anläggningarna i sig måste också vara tillgängliga. Där är det viktigt att olika intressen kan komma till tals så att man inte »bygger fast sig« i dåliga lösningar. Mycket av kunskapen finns egentligen redan idag men »glöms« tyvärr bort ibland även vid nyproduktion.

Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Behov • Entréer • Möten • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verktyget Entré Stockholm
Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Träd • Information • N
njer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap 🧡 Målmedvetet • Tumregler ♿ ♿ Prome
taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser • Nyskapande
yltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • Stadsplanering • Be
nskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera • Simhallar • E-verk
mans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker • Skjutdörrar • Trä
diskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap ♿ Målmedvetet • T
Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Trösklar • Busshållplatser
• Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångbanor • Flexstep • St
Liftar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledare • Integrera •
ftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar • Utmaning • Parker
Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskemål • Sakkunskap •
databas • Toaletter • Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning • Utbildning • Tröskl
Struktur • Gator • Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande 🧡 Kantstenar • Granskning • Design • Placering • Portar • Gångban
oråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trapphissar • Handledar
studiebesök • Friluftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader • Insiktsutbildningar •
kning • Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer • Ryggstöd • Önskem
ift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter • Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Innemiljö • Avskärmning •
ar • Ändamålsenligt ♿ Struktur • Gator • Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning • Design • Placering
nikation • Handikappråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré • Parkeringsplatser • Trap
• Naturligt • Studiebesök ♿ ♿ Friluftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor • Ombyggnader •
• Operation dörrknackning • Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • Hissar • Processer
tällen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter • Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Konferenser • Inn
Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt • Struktur • Gator • Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar • Granskning
Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Liftar ♿ Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré 🧡
• Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök • Friluftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgärdslistor •
nssänkningar • Operation dörrknackning ♿ Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärderingar • His
Övergångsställen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter • Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser • Kon
laktighet • Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt • Struktur • Gator • Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kantstenar •
ide • Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud • Värdig Entré
kelslingor • Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök • Friluftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgkontraster • Helhet • Åtgä
• Kantstenssänkningar • Operation dörrknackning • Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer • Utvärdering
Ansvar • Övergångsställen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter • Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekredskap • Sittplatser
llt • Delaktighet • Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt • Struktur • Gator • Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bemötande • Kants
glighetsguide • Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lekplatser • Ljud
Torg • Cykelslingor • Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök • Friluftsområden • Tillsammans 🧡 Olikheter • Färgkontraster • He
Samverkan • Kantstenssänkningar • Operation dörrknackning • Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlinjer • Trottoarer •
er • Bryggor • Ansvar • Övergångsställen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas ♿ Toaletter • Ränn达尔 • Taktila plattor • Lekred
gor • Funktionellt • Delaktighet • Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt • Struktur • Gator • Workshop • Skyltning • Utemiljö • Bem
ingar • Tillgänglighetsguide • Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kunskap • Ytterstaden • Lek
Möjligheter • Torg • Cykelslingor • Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök • Friluftsområden • Tillsammans • Olikheter • Färgk
ningar • Webb • Samverkan • Kantstenssänkningar • Operation dörrknackning • Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Initiativ • Riktlin
gelse • Visioner • Bryggor • Ansvar ♿ ♿ Övergångsställen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter • Ränn达尔 • Taktila p
Insatser • Teleslingor • Funktionellt • Delaktighet • Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt • Struktur • Gator • Workshop • Skyltning
ångnytor • Ridanläggningar • Tillgänglighetsguide • Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kunskap
er • Körbanor • Möjligheter • Torg • Cykelslingor • Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök • Friluftsområden • Tillsammans • Oli
ngar • Typritningar • Webb • Samverkan • Kantstenssänkningar • Operation dörrknackning • Trivsamt • Säkert • Receptionsdiskar • Init
derlag • Övertygelse • Visioner • Bryggor • Ansvar • Övergångsställen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter • Ränn达尔
Kultur • Insatser • Teleslingor • Funktionellt • Delaktighet • Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt • Struktur • Gator • Workshop •
• Gångnytor • Ridanläggningar • Tillgänglighetsguide • Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Liftar • Estetik • Kuns
glighetsplaner • Körbanor • Möjligheter • Torg • Cykelslingor • Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök • Friluftsområden • Tillsam
r • Besiktningar • Typritningar • Webb • Samverkan • Kantstenssänkningar • Operation dörrknackning • Trivsamt • Säkert • Receptions
oor • Underlag • Övertygelse • Visioner • Bryggor • Ansvar • Övergångsställen • Bad • Punktskrift • Stadsmiljö • Databas • Toaletter •
Skjutdörrar • Kultur • Insatser • Teleslingor • Funktionellt • Delaktighet • Belysning • Förändringar • Ändamålsenligt ♿ Struktur • Gator
ontrastmarkeringar • Gångnytor • Ridanläggningar • Tillgänglighetsguide • Framkomlighet • Kommunikation • Handikappråd • Insikt • Lift
eringar • Tillgänglighetsplaner • Körbanor • Möjligheter • Torg • Cykelslingor • Resultat • Vägledning • Naturligt • Studiebesök ♿ ♿ Frie

I visionen för Stockholm år 2030 ska Stockholm vara en storstad i världsklass. En storstad i världsklass är självklart tillgänglig för alla. Redan för tolv år sedan började det systematiska arbetet med att göra Stockholm till världens mest tillgängliga huvudstad. Varje år sedan 1999 har 100 miljoner kronor avsatts för Tillgänglighetsprojektets arbete.

Vilka förändringar har gjorts på gator och torg sedan dess? Har kulturlivet blivit mer tillgängligt? Kan alla besöka sim- och idrottsanläggningarna idag?

I den här boken möter du stockholmare med olika funktionsnedsättningar som beskriver sin vardag, och experter som berättar hur Stockholm har förbättrats på många områden.

STOCKHOLMS STAD